

TARTALOM

Tanulmány

MISKOLCZI BARNA:

Kodifikátori gondolatok az új Btk. Különös Részéről de lege lata és de lege ferenda 281

VÉKÁS LAJOS:

Egy új nemzetközi magánjogi törvény megalkotásának néhány elvi kérdéséről 292

SZUROMI SZABOLCS:

A felekezeti diszkrimináció alkotmányos tilalma – komparatív megjegyzések
az egyházak államilag elismert státuszához 300

KUPECKI NÓRA:

A személyi szabadság védelme az Európai Unióban 308

Szemle

SZIGETI PÉTER:

A francia konstitucionalizmus archeológiája 318

Jogirodalom–jogélet

VARJÚ MÁRTON:

Új monográfia az uniós hűség elvéről 322

Contents

Studies

- BARNA MISKOLCZI:**
Reflections of the Legislator to the Separate Part of the Criminal Code – de lege lata and de lege ferenda
- LAJOS VÉKÁS:**
On Several Principal Issues of a New Act on Private International Law
- SZABOLCS SZUROMI:**
Constitutional Prohibition of Church Discrimination – Comparative Reflections on the Status of Churches Recognized by the State
- NÓRA KUPECKI:**
The Protection of the Right to Liberty in the European Union

Review

- PÉTER SZIGETI:**
Archeology of the French Constitutionalism

Legal Life – Legal Literature

- MÁRTON VARJÚ:**
New Monograph on the Principle of Loyalty to the Union

Inhalt

Abhandlungen

- BARNA MISKOLCZI:**
Gedanken zur Kodifikation des Besonderen Teils des Strafgesetzbuches de lege lata und de lege ferenda
- LAJOS VÉKÁS:**
Über einige theoretische Fragen zur Erarbeitung eines neuen Gesetzes über internationales Privatrecht
- SZABOLCS SZUROMI:**
Verfassungsrechtliches Verbot der konfessionellen Diskriminierung – komparative Anmerkungen bezüglich Status der staatlich anerkannten Kirchen
- NÓRA KUPECKI:**
Der Schutz der persönlichen Freiheit in der Europäischen Union

Rundschau

- PÉTER SZIGETI:**
Archäologie des französischen Konstitutionalismus

Rechtsliteratur – Rechtsleben

- MÁRTON VARJÚ:**
Neue Monographie über das Prinzip der Unionstreue

A KIADVÁNY MEGJELENÉSÉT AZ MTA
KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATKIADÓ BIZOTTSÁGA TÁMOGATTA

Jogtudományi Közlöny A MTA Állam- és Jogtudományi Bizottságának folyóirata.

A Szerkesztő Bizottság vezetője: **Dr. Korinek László**

A Szerkesztő Bizottság tagjai: Dr. Hamza Gábor, Dr. Lamm Vanda, Dr. Szalma József Felelős szerkesztő: **Dr. Vörös Imre**
Szerkesztő: **Dr. Szalai Éva, Dr. Udvarý Sándor** • A szerkesztőség címe: 1015 Budapest, I. Donáti u. 35–45.

Kéziratot nem őrziünk meg, és nem küldünk vissza. Amennyiben szerzőnk valamelyik egyetem állam- és jogtudományi karán tevékenykedik, a **Jogtudományi Közlöny** szerkesztősége csak az egyetem megjelölésével közli a szerző beosztását. A kar, tanszék megjelölését csak abban az esetben közöljük, ha nem jogtudományi karon tevékenykedő szerzőről van szó. Igazgatási jellegű funkció (tanszékvezető, igazgató stb.) közlését a szerkesztőbizottság ugyancsak mellözi.

Kiadja a LOGOD Bt. 1012 Budapest, Logodi u. 49. Telefonszám: 214–2453
e-mail: logod@logod.hu, web: www.logod.hu

Előfizethető a LOGOD Bt. számlaszámán; 10900011–00000007–34760128

Felelős kiadó: Buday Miklós ügyvezető igazgató.

Nyomdai előkészítés: LOGOD Bt. • Terjeszti a LOGOD Bt. Megrendelhető a kiadó címén,

Előfizetési díj belföldön egy évre: 19 400 Ft, külföldön 125 EUR

Egyes lapszámok külön is megvásárolhatók, 1850 Ft/szám áron, melyet a postaköltség felszámolásával kézbesítünk.

Nyomdai munkálatok: PR-Innovation Szolgáltató és Kereskedelmi Kft. • HU ISSN 0021–7166

TANULMÁNY

Kodifikátori gondolatok az új Btk. Különös Részéről *de lege lata* és *de lege ferenda**

✎ *Miskolczi Barna miniszteri biztos, Igazságügyi Minisztérium (Budapest)*

Több, mint 17 év telt el azóta, hogy először felmerült a gondolat, ami szerint a büntetőjog vonatkozásában is érvényt kéne szerezni Voltaire szavainak. Többszöri nekifutás után végül 2013. nyarán hatályba lépett az új Büntető Törvénykönyv. A büntető anyagi jog Különös Része – ha a jogalkotó nem az abszolút absztrakció kodifikációs technikáját választotta – érdekes képet fest egy társadalom adott pillanatban létező életviszonyairól azon keresztül, hogy mit tekint büntetőjogilag is védendő értéknek. Minthogy ezek az életviszonyok korunkban sokkal gyorsabban változnak, mint például Csemegi Károly korában, a büntető anyagi jog sem tekinthető statikus jognak. Épp ellenkezőleg: amint tapasztaljuk, a büntetőjog kifejezetten „érzékeny” jogág, s ha régen csak forradalmak, vagy teljes társadalmi-gazdasági átalakulás tudta is megrengetni, ma már rugalmasabban követ ennél sokkal kisebb jelentőségű változásokat. Talán nem haszontalan, ha a kodifikátor szemüvegén – és némiképp önkényesen kiragadott példáin – át is bepillantást nyerünk abba, hogy milyen új értékek jelentek meg a Különös Részben, s milyen kihívások várhatnak még a jogalkotóra.

Ha jó törvényt akarsz, vedd tüzre a régit, és alkoss újat.
(VOLTAIRE)

I. Bevezetés

I. Bár az ügyészégi és bírósági iratok, határozatok a 2012. évi C. törvényt következetesen Büntető Törvénykönyvnek vagy Btk.-nak hívják, úgy tűnik, a jogi szakirodalom és a köznyelv még nem kíván elszakadni a közkeletű „új Btk.” megnevezéstől. Talán azért nem, mert a szakirodalmi munkák kifogyhatatlan témája, hogy minduntalan összehasonlítják az 1978. évi IV. törvénnyel (amit a „régit” *epitheton ornans*-sal látnak el). Ez még jó pár évig így lesz, és ez jól is van így. A jogász hivatást évtizedekig elkísérte a „régit” Btk., úgyszólván eggyé olvadt vele, így hát egyelőre ez maradt az origó, a kiindulópont, amihez az új törvényt mérni tudjuk. Nem is kis nyugtalanságot okozott, amikor 2010-ben megindultak a kodifikációs erőfeszítések, amelyek egy teljesen új törvény megalkotását

tűzték ki célul. Pontosabban a nyugtalanság akkor vált kézzelfoghatóvá, amikor kiderült, hogy a régebbi kodifikációs próbálkozásokhoz képest (ne feledjük, hogy a 2010–2012-es munkát megelőzően tíz év alatt egymás után négy kodifikációs bizottság is megkísérelt új törvényt alkotni) a jelenlegi törvény tervezete az előkészítés magasabb fokára lépett. Amikor pedig a kodifikációs munkálatok elérték azt a készültségi fokot („*point of no return*”), amikor nyilvánvaló lett, hogy a tervezetből valóban törvény lesz, néhány jogász kollégát kisebbfajta pánik kerített hatalmába. Természetesen volt, aki a megbízhatóan, kiszámíthatóan, rutinból végzett napi munkáját látta veszélyben. Esetükben mindenképpen jó, hogy megváltozott a törvény, mert rutinból végezni a büntetőjogász hivatás szakmáit szembe megy mindennel, amit az eljárásjogi alapelvek, a szakmai etika és az általános erkölcs megkövetel. (Egy kiváló, több évtizedes jogászai múlttal és tapasztalattal rendelkező vezető beosztású ügyész mondta, hogy ha egy lopás bűncselekményéről szóló akta kerül az asztalára, mindig az az első dolga, hogy a Btk.-ban figyelmesen elolvassa a lopás törvényi tényállását, így kerülve el a rutinból való döntést.) A

* Az új Büntető Törvénykönyvről szóló tanulmányosorozat nyolcadik tanulmánya (Szerk.)

nyugtalanásra azonban sokkal inkább az adhatott okot, hogy a jogászok nemigen tudták elképzelni, pontosan milyen új változásokat fog hozni az új Btk. Mennyire lesz logikus, követhető, és meg lehet-e érteni, hozzá lehet-e vajon szokni azokhoz a rendelkezésekhez, amelyekhez hasonlót a régi törvény nem tartalmazott. Holott a törvény előkészítőjének és a jogalkotónak sem az volt a szándéka, hogy egy soha nem látott, megoldásaiban gyökeretlen, dogmatikájában idegen, *l'art pour l'art* újításoktól hemzsegő „unortodox” Btk.-t alkosson. A cél valójában teljesen más volt. A régi Btk. az 1978-as megalkotásától kezdve hatályának több mint 30 éve alatt deformálódott és el is avult. Deformálódott (sőt, itt-ott a „torzult” szó helyénvalóbb) hiszen csak a rendszerváltástól számítva nyolc kormány váltotta egymást, mindegyik saját politikai prioritásaival, s az azt kifejező jogszabályaival, amelyeknek a záróköve akkor is a büntetőjog volt. El is avult, mert még ez a sok módosítás sem tudta már követni azokat a változásokat, amelyek egyaránt érintették az ország állami, társadalmi, gazdasági rendjét, az állampolgárok személyét és jogait – ezek pedig a büncselekmény régi Btk-beli fogalmi elemei. A 2012. évi C. törvény *indokolása* minderről így szól: „A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a hatályos Btk.) az 1979-es hatályba lépése óta több mint száz alkalommal módosult, ebből a jogalkotó az elmúlt három évtizedben több mint kilencven alkalommal (tehát évente átlagosan többször is) módosította, és tíznel több alkotmánybírósági határozat érintette. Ezek a változások több mint ezerhatszáz rendelkezést módosítottak, vezettek be, illetve helyeztek hatályon kívül. A módosítások nagy száma arra vezethető vissza, hogy a rendszerváltás óta a különböző kormányzatok eltérő büntetőpolitikai irányvonalat követve alakították át – sokszor egymásnak ellentmondva – a büntetőjogi rendelkezéseket, így a módosítások a törvény eredeti rendszerét mára jelentősen átformálták. Átalakult a büntetési rendszer, és a rendszerváltás évtizede a Különös Részre is jelentős befolyást gyakorolt. Ez különösen szembeszökő a gazdasági büncselekményeket szabályozó fejezetnél, de jelentősen átalakult az olyan hagyományosnak gondolható jogterület is, mint a személy elleni büncselekményeket szabályozó fejezet. A törvény újabb novelláira hatással volt a felgyorsult tudományos fejlődés és az Európai Unióhoz történő csatlakozással együtt járó jogharmonizáció is. A legutóbbi időben előtérbe kerültek a szervezett bűnözés elleni hatékonyabb fellépést segítő módosítások, valamint a bűnözés szerkezetében bekövetkezett változások következményeként a büntetéseket szigorító rendelkezések.” Az új Btk. adventje miatt aggodalmukat kifejezők közül sokan kérdeztek rá, hogy *miért van szükség egyáltalán új törvényre*, nem lehetne-e a büntető anyagi jogot egy egyszerű novelláris módosítással rendbe tenni. Nos, az új Btk. gondolata – amint arra utaltam is – nem 2010-ben merült fel először. Már 1998-ban megfogalmazódott az igény a bün-

tetőjogászok részéről egy teljesen új általános és különös rész iránt, azonban – túlzás nélkül – a legkiválóbb jogtudósok és gyakorló büntetőjogászok minden kodifikációs erőfeszítése ellenére sem sikerült azokat a hatályba léptetéshez megfelelő módon kidolgozni. Mindeközben a Btk. eróziója tovább folytatódott. Hatályának utolsó tíz éve alatt a belső koherenciája visszafordíthatatlanul (és novelláris módosítással immár orvosolhatatlanul) megbomlott, az egyre szaporodó különös részi tényállások, minősített és privilegizált esetek, speciális alanyok, az ezekhez rendelt, ám egymással semmilyen logikai kapcsolatot nem alkotó büntetési tételek folytán „szétszúzott”, megnehezítve nemcsak a jogalkalmazók, hanem a jogkereső állampolgárok dolgát is. Nem is beszélve azokról, akik pont azért kerültek érintkezésbe, vagy inkább összeütközésbe a joggal, mert ki akarták azt játszani. A büntetőjog természetéből fakadóan pedig nekik még fontosabb, hogy a törvény (de legalábbis ez a törvény) hozzájuk érhetően, követhetően és következetesen szóljon. E feladatait a régi Btk. egyre nehezebben tudta teljesíteni. Viszont még használható volt, *nem volt* tehát azonnali jogalkotási kényszer (amit például egy, a büntető anyagi jog egészét érintő alkotmánybírósági határozat, vagy nemzetközi egyezmény tudott volna kikényszeríteni), ezért a jogalkotó ütemtervet készített, s azt szigorúan betartva, feszített tempóban, de nem kapkodva tudta elkészíteni az új törvényt.

2. A jogalkotó (és ebbe az egyszerűség kedvéért és a realitást figyelmen kívül nem hagyva a jogszabály-előkészítőket is bele kell érteni) célja tehát az volt, hogy *a belső koherencia hiányából, az elavultságból, a következetlenségből fakadó problémákra találjon orvosságot*. Ez a feladat kétségkívül kevésbé látványos, viszont sokkal nehezebb, mint különböző egzotikus tényállásokkal teletömni a Btk.-t. Mindezt azonban csak akkor lehet eredményesen végigvinni, ha a jogalkotó egy lehetőleg egységes szempontrendszeren szűri át a készülő normákat. Ez a szempontrendszer *a büntetőpolitika*, amit a mindenkori kormányzatnak kell megalkotnia, de legalábbis a jogszabály-előkészítők számára azonosíthatóvá tennie. Az új Btk. indokolása a Nemzeti Együttműködés Programját idézi, mint az egyik olyan dokumentumot, amelyből a büntetőpolitika bizonyos elemei azonosíthatók: „a jogszabály szigora, a büntetési tételek növelése, az életfogytig tartó szabadságvesztés többszöri alkalmazása, az áldozatok védelme meg fogja fékezni a bűnök elkövetőit és világossá teszi a társadalom minden tagja számára, hogy Magyarország nem a bűnelkövetők paradicsoma. Erős Magyarország csak akkor születhet, ha az ország házában olyan törvények születnek, amelyek garanciát jelentenek a törvénytisztelők biztonságá számára.” „Ebből következően – folytatja az Indokolás – „a Kormány kiemelt feladata, hogy helyreállítsa Magyarországon a rendet, és javítsa az állampolgárok biztonságérzetét. Ennek egyik eszköze, ha szigorú törvények születnek,

amelyek minden jogkövető állampolgárnak védelmet garantálnak, a bűnelkövetők számára azonban hatékony és visszatartó erejű büntetést helyeznek kilátásba. Az új Büntető Törvénykönyvvel szembeni egyik legfontosabb elvárás tehát a szigorúság, amely nem feltétlenül jelent tételhatár-emelést, hanem a tetartányos büntetőjogi szemlélet hangsúlyosabb megjelenítését a törvényben. A szigorítás elsősorban a visszaesőkre vonatkozó rendelkezésekben nyilvánul meg, az első alkalommal bűncselekményt elkövetők esetén az új Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: új Btk.) a prevenció szempontok érvényesítését is lehetővé teszi. A végső cél, hogy a reform nyomán egy egységes, korszerű, következetes és hatékony törvénykönyv szülessen meg, így nyeri vissza a büntetőjog a szabályozási rendszerben betöltött „zárókö” szerepét. A törvény úgy hoz jelentős változásokat, hogy nem jelent egyúttal teljes dogmatikai szakítást.” E szöveg tartalmazza azt a kodifikációs irányelv-katalógust, amelynek mentén a jogszabály előkészítői a szöveg megalkotását elképzelték. A katalógusban szereplő *irányelvek* – hatékonyság, egyszerűség, korszerűség, következetesség és szigorúság – hordozzák tehát a Kormány büntetőpolitikáját. Ezek közül a *következetesség* és a *szigorúság* szorosan összefügg, hiszen a szigorúság – a jogalkotók logikája szerint – a következetesség egy formája, és azt juttatja kifejezésre, hogy a törvénynek a bűncselekmények és a büntetési tételek vonatkozásában is mentesnek kell lennie a belső ellentmondásoktól. A *törvény korszerűsége* nem jelenti azt, hogy a szöveg nem veszi figyelembe a magyar jogi hagyományokat, vagyis nem azok tagadása. Azonban a XXI. század egyik fontos kihívása az állandóan változó gazdasági-társadalmi rend, ami ráadásul Magyarország esetében nem egy légtüres térben alakul, formálódik, hanem az országot körülvevő nemzetközi paradigma-rendszerben. A büntetőjog akkor korszerű, ha követni képes a változó viszonyokat, felelni tud a modern kor kihívásaira és kompatibilitása miatt alkalmas arra, hogy a bűnözés új, határokon átnyúló formáival is felvegye a küzdelmet. Az *egyszerűség* kodifikációs irányelvének a természete többes. Egyfelől a szöveg egyszerűségét jelenti, vagyis annak jobb érthetőségét (azt majd az idő dönti el, hogy ennek a követelménynek sikerült-e megfelelni), másfelől a normatisztaságot, azt, hogy a törvény csak a büntető anyagi jogi normákat tartalmazza. Így az új Btk-ban nincs már megfelelője például az 1978. évi IV. törvény 46. §-ában foglalt, a szabadságvesztés fokozatának megváltoztatására vonatkozó rendelkezésnek, ami büntetés-végrehajtási jogi terület.¹ (Igaz viszont,

hogy még így is maradtak nem kifejezetten anyagi jogi jellegű rendelkezések az új Btk.-ban, mint a törvény területi és személyi hatályáról szóló részben a nem magyar állampolgár által külföldön elkövetett cselekmények esetén a büntetőeljárás megindítására vonatkozó szabály.²) Az egyszerűséget szolgálja az is, ha a büntető törvénykönyv csak a legfontosabb jogtárgyaknak a védelmét látja el, így csökkentve a normák mennyiségét.

3. A büntető anyagi jog ereje és gyengesége is egyben a mindenkori *büntetőpolitikához való elválaszthatatlan kötődése*. Az összes büntető jogszabály közül leginkább az anyagi jog ennek a hordozója. Az eljárási jog és a Bv-jog a büntetőpolitika szempontjából kevésbé érzékeny terület, bár például a Be. egészét tekintve persze ilyen jellegű elvárás, hogy az elkövetők felelősségre vonása minél gyorsabban történjék meg, továbbá az egyes kényszerintézkedésekkel kapcsolatban is megfogalmazódhat büntetőpolitikai szándék. Mindazonáltal a Be. és a Bvtv. meglátásom szerint inkább arra való, hogy biztosítsa annak a lehetőségét, hogy a büntető anyagi jogban rejlő büntetőpolitikai szándék minél hatékonyabban érvényesüljön. Mindezek fölött pedig a Btk. Különös Rése az, ami erre a legalkalmasabb. Ez tartalmazza a törvényi tényállásokat, amelyeken keresztül a jogalkotó deklarálja, hogy mit szabad és mit nem szabad cselekedni. Amennyiben a társadalomban vagy annak egy részében felmerül az igény valamely jogi tárgy fokozottabb védelmére, s a mindenkori kormányzat ezt az igényt a közjogi feladatának eleget téve eredményesen csatornázza be a jogalkotó felé, akkor az a jogi tárgy büntetőjogi védelmet kap. Ennek a veszélye persze az, hogy vajon helyesen ismeri-e fel a társadalom, hogy a jogi tárgy, amit védeni akar vajon valóban érdemes-e a védelemre, s ha igen, akkor az a védelem valóban büntetőjogi természetű kell-e hogy legyen, vagy pedig – elismerve a büntetőjog „zárókö” szerepét elegendő-e az ágazati jogszabályok, esetleg a szabálysértési jog általi védelem. A jogalkotói tapasztalatok szerint a társadalom, az emberek erre érzékeny része nem mérlegel és az általa *tapasztalt jogtárgy-sérelmeket azonnal büntetőjoggal szeretné szankcionálva látni* akkor is, ha más jogi védelem adott esetben hatékonyabb. A kormányzati felelősség itt igen nagy, hiszen kormányzatnak kell döntenie, hogy a társadalmi igényt kiszolgálja-e, vagy pedig adott esetben még a népszerű ötlet elvetésének negatív politikai hozadékát is felvállalja, és nem indítja meg a kodifikációt. Már az új Btk. előkészítése során, de azt követően is, sőt a mai napig nagyon sok kezde-

1 1978. évi IV. törvény 46. § (1) A bíróság a büntetés végrehajtása alatt a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló törvényben meghatározottak szerint rendelkezhet arról, hogy a büntetés hátralevő részét eggyel szigorúbb vagy eggyel enyhébb fokozatban kell végrehajtani.

(2) Az elítélt megváltozott magatartására figyelemmel a bíróság az (1) bekezdés alapján hozott határozatát hatályon kívül helyezheti.

2 (3) A (2) bekezdésben meghatározott esetekben a büntetőeljárás megindítását a legfőbb ügyész rendeli el.

ményezés érkezett és érkezik az igazságügyért felelős minisztériumba. (Most nem az Európai Unió vagy más nemzetközi szervezetek irányából, politikai, állami és önkormányzati szervektől, ezek képviselőitől vagy az Alkotmánybíróságtól érkező elvárásokról kívánok szólni, hanem kifejezetten az állampolgárok vagy az állampolgárok csoportjai kezdeményezéseiről.) E kezdeményezések egy része – jellemzően egy-egy személy ötlete – nem csak alkotmányellenes, hanem minden alapot nélkülöz is, ennél fogva teljesen életképtelen. Különböző fantazmagóriák, szélsőséges összeesküvés-elméletek hívói szoktak előállni ilyen, nem egyszer meglehetősen zavaros elképzelésekkel valamely tényállás megváltoztatására vagy pedig új tényállás létrehozatalára. Más a helyzet azokkal a – teljesen más megítélés alá eső – kezdeményezésekkel, amelyek mögé jelentős számú ember sorakozik fel, vagy amelyet számottevő politikai erő támogat. Példaként (bár ez a példa az általános részt érinti) a szankciórendszer módosítását, különösen pedig a *halálbüntetés* újabb és újabb felbukkanását lehetne említeni, ami annak eltörlése óta áll a társadalmi és politikai viharában. A kérdés természetesen az új Btk. előkészítő szakaszaiban is felmerült. Már a szöveg közigazgatási egyeztetése előtt megjelent, de igazán csak az Országgyűléshez történő benyújtást követően erősödtek fel a halálbüntetés valamilyen formában történő visszaállítását igénylő hangok. A hatálybalépést követően is – egy-egy brutálisabb, nagy visszhangot kiváltó erőszakos bűncselekmény sajtóban történő megjelenése után (pl. Szita Bence meggyilkolása vagy a kaposvári gyilkosság – újra és újra felmerül a visszaállítás szükségességének a gondolata. Nem szabad megfeledezni róla, hogy a halálbüntetés visszaállítása iránt a társadalom bizonyos rétegeiben valós igény volt és van, ami ráadásul nem kötődik politikai hovatartozáshoz. A Kormány viszont ezen kezdeményezések (tehát a visszaállítás) minden formáját visszautasította.³ A halálbüntetés így hát nem épült be az új Btk.-ba sem.

4. Természetesen a *Különös Részből is maradtak ki* olyan bűncselekmények, amelyek az emberek egy része szerint büntetőjogi választ igényeltek volna. Voltak olyanok is, amelyek korábban szerepeltek a Btk.-ban, de a jogalkotó az egyszerűsítés kodifikációs

irányelvének megfelelően a törvényt „megszűrve” a dekriminalizáció mellett döntött. Nem szerepel a Különös Részben a sajtórendészeti vétség (régí Btk. 213. §), a beutazási és tartózkodási tilalom megsértése (régí Btk. 214. §), a földmérési jel megrongálása (régí Btk. 215. §), a határjelrongálás (régí Btk. 220. §), a közérdekű bejelentő üldözése (régí Btk. 257. §), a közszemérem megsértése (régí Btk. 272. §), a hamis statisztikai adatszolgáltatás (régí Btk. 278. §), a rossz minőségű termék forgalomba hozatala (régí Btk. 293. §), a hitelezési csalás (régí Btk. 297/A. §), a gazdálkodó szervezet vezető állású személyének visszaélése (régí Btk. 298/A. §), az árdrágítás (régí Btk. 301-302. §), a vásárlók megkárosítása (régí Btk. 328. §), a kibúvás a polgári szolgálat alól (régí Btk. 336/A. §), a polgári szolgálat megtagadása (régí Btk. 336/B. §), a jelentkezési kötelezettség elmulasztása (régí Btk. 337. §). E bűncselekmények némelyikének már volt szabálysértési alakzata (pl. árdrágítás), több bűncselekmény dekriminalizációjával egyidejűleg pedig módosult a Szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (Szabs. tv.), ami új szabálysértési tényállásként tartalmazza a hivatalos személy által elkövetett hamis statisztikai adatszolgáltatást (Szabs. tv. 175/A. §), közérdekű bejelentő üldözését (Szabs. tv. 206/A. §), hamis statisztikai adatszolgáltatást (Szabs. tv. 206/B. §), valamint a sajtórendészeti szabálysértést (Szabs. tv. 208/A. §).⁴

II.

A Különös Rész néhány újdonsága de lege lata és de lege ferenda

Az új Büntető Törvénykönyvnek a megváltozott jogi, politikai, gazdasági és társadalmi helyzethez való alkalmazkodását leglátványosabban a Különös Rész új törvényi tényállásai mutatják. Ennek az írásnak nem lehet a célja valamennyi új vagy megváltozott tényállás bemutatása (huszonhat olyan külön alcímmel megnevezett tényállás van az új Btk.-ban, amelynek semmilyen előzménye nem volt a régiben, ennél nagyságrendekkel magasabb a valamilyen előzménnyel már rendelkező, de lényegét tekintve kisebb vagy

3 A halálbüntetés gondolata ugyanis nem egyetlen formában jelent meg. Miután a Kormány rámutatott, hogy még ha a büntetőpolitika részét képezné is a halálbüntetés visszaállítása, a nemzetközi egyezmények hatálya alatt, amelyeknek Magyarország is részese, a halálbüntetés újbóli bevezetése nem lehetséges. Ezt kikerülendő, az igény újabb formában, kvázi halálbüntetésként jelentkezett. Ennek a lényege az lett volna, hogy a Btk. tartalmazta volna főbüntetésként a halálbüntetést, azonban a Btk.-ban valahol elhelyezett klauzula megtiltotta volna annak kiszabását, vagy pedig a végrehajtását. Így a halálbüntetés csak mintegy fenyegetésként jelent volna meg a törvényben. Azonban a nemzetközi szerződések azt sem tették lehetővé, hogy a halálbüntetés ilyen plakatív formában bekerüljön a szankciók közé. Ehhez képest érdekes elképzelés volt a „kvázi kvázi” halálbüntetés, ami egyfajta „jogi halál” állapotát hozta volna el az erre ítélt személynek. Ot ugyanis – a javasolt megoldás szerint – élete végéig, a szabadlábra kerülés reménye nélkül elzárták volna a legszigorúbb fogva tartási rezsim szabályai szerint, mintegy izolálva őt a társadalom többi részétől. Jogilag azonban megszűnt volna létezni. Törölték volna a nyilvántartásokból, a házastársa özvegy, a gyermekei árvák lettek volna, és megnyílt volna a lehetőség a tőle való öröklésre is, stb.

4 A dekriminalizáció részben már az új Btk. hatályba lépése (2013. július 01.) előtt, az 1978. évi IV. törvény módosításával, 2013. január 01-i hatállyal végbement.

nagyobb mértékben megváltozott törvényi tényállás.) Éppen ezért csak példálózva néhány igazán jellemző változásra kívánom itt ráirányítani a figyelmet.

Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy az új Btk. egyik jellemzője a XXI. század problémái iránti nyitottság (vö.: korszerűség kodifikációs elve). Mindazonáltal az, hogy csak az új törvény rendezte külön fejezetbe (XXIII. fejezet, 241–253. §) a környezet és a természet elleni bűncselekményeket, az nem annyira az új törvény erénye, hanem inkább a régi súlyos mulasztása. E fejezetben három olyan tényállás is található, amelyet az új Btk.-ról szólván markáns újításként szoktak emlegetni. (Állatkínzás, orrvadászat, orvhalászat.) Pedig a XXIII. fejezetben lévő törvényi tényállások mindegyike (e hármat is beleértve) rendelkezik régi Btk.-s előtörténettel. Az orrvadászat és az orvhalászat előzménye az az 1978. évi IV. törvény 266/B. §-a (2) bekezdése volt, ami így szólt: „(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a vadászatról szóló törvény által tiltott vadászati eszközzel vagy tiltott vadászati módon vadászik, illetőleg a halászatról szóló törvény által tiltott halfogási eszközzel vagy módon halászik vagy horgászik.” Az új Btk. sokkal szofisztikáltabb tényállásai azonban lényegileg is átformálták a védelmet, ennél fogva az orrvadászat és az orvhalászat büntetőjogi szempontból már nem azt jelenti, mint amit korábban. Ezért a hatályos törvény e rendelkezését mindenképpen érdemes közelebbről is szemügyre venni.

III.

A Btk. új rendelkezései de lege lata: Az orrvadászat (Btk. 245. §) és az orvhalászat (Btk. 246. §) néhány jellemző vonása

1. A kodifikáció célja: a jogi tárgy fokozottabb védelme

Az orrvadászat tényállása a régi Btk. Állatkínzás⁵ alcímen tárgyalt tényállásához képest az új Btk.-ban a következő:

„245. § Aki

a) vadászterületen vadászatra való jogosultság nélkül, illetve idegen vadászterületen vadászaként engedély nélkül vad elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységet végez,

b) külön jogszabályban meghatározott, a vadfaj valamennyi egyedére kiterjedő vadászati tilalmi idő hatálya alá eső vadfaj egyedét ejti vagy fogja el,

c) külön jogszabályban meghatározott tiltott vadászati eszközzel, tiltott vadászati módon vagy kéméleti területen vad, illetve fokozottan védett vagy védett gerinces állat elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységet végez,

büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”

A jogalkotó a tényállás állatkínzásból való kiemelésével és *külön alcím alá* helyezésével deklarálja, hogy az ilyen magatartások állatkínzó jellegét csupán az egyik veszélynek tekinti, ugyanakkor a korábbi jogszabály megalkotójával ellentétben világossá tette, hogy az orrvadászat egyéb veszélyeket is hordoz a társadalomra. A bűncselekmény általános jogi tárgya *a természet védelme*, különös jogi tárgya pedig kettős: a *vad kéméletéhez fűződő* társadalmi érdek, és a *vadgazdálkodáshoz fűződő* társadalmi érdek. A vad kéméletéhez fűződő társadalmi érdek erősebb védelmet kap annál, mint amit a régi Btk. állatkínzás bűncselekményében elhelyezett orrvadászat elkövetési magatartása biztosítani tudott. Míg a régi Btk. 266/B. § csak a tiltott vadászati eszközzel vagy tiltott vadászati módon történő vadászat kriminalizálásával védte ezt az érdeket, az új törvény ennél kifinomultabb. A vad kémlete ugyanis immár a jogosultság nélküli („külső”) és az engedély nélküli („belső”) orrvadászatot is büntetni rendeli,⁶ függetlenül az eszköztől és a módszertől. Ezzel pedig azt mondja ki, hogy a vad kémletének jelentése immár elválik a vad tényleges testi épességét fokozott szenvedés mellett károsító eszköztől (pl. mérgezett hegyű nyílvessző) vagy módszertől (pl. hurok), tehát az engedélyezett eszközzel, módszerrel történő vadászat is sértheti a vad kémletéhez fűződő érdeket. Vagyis a szabályozás központjában a vad áll, amelynek kémlete, zavartalanságának a biztosítása akkor is sérül, ha vadász, engedélyezett vadászfegyverrel folytat az elejtésére irányuló tevékenységet.⁷

5 266/B. § (1) Aki

a) gerinces állatot indokolatlanul oly módon bántalmaz, vagy gerinces állattal szemben olyan bánásmódot alkalmaz, amely alkalmas arra, hogy annak maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozza, b) állattartóként, háziállatot emlősállatot vagy az ember környezetében tartott veszélyes állatot elúzi, elhagyja vagy kiteszi; vétséget követ el, és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő.

(2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a vadászatról szóló törvény által tiltott vadászati eszközzel vagy tiltott vadászati módon vadászik, illetőleg a halászatról szóló törvény által tiltott halfogási eszközzel vagy módon halászik vagy horgászik.

6 Polt Péter így határozza meg a „külső” és a „belső” orrvadászat fogalmát: „A Vtv. szabályozza, hogy milyen feltételei vannak a vadászatra jogosultságnak. E jogosultság nélkül a vad elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenység az úgynevezett külső orrvadászat. Ezzel szemben a második fordulat tette rendelkezik vadászati jogosultsággal, de nem az adott ahol a tevékenységet végzi. Vadászaként idegen akkor jogosult valaki vadat elejteni, illetve az elejtésre vagy elfogásra irányuló tevékenységet végezni, ha vendégvadász vagy bérvadász. E minőség nélkül az úgynevezett belső orrvadászat valósul meg.” Polt Péter: A környezet és a természet elleni bűncselekmények. In: Polt Péter (Főszerk): Új Btk. Kommentár. Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyv Kiadó, 2013. 5. kötet.

7 A vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény (Vtv.) 56. §: „Vadászat a vadnak az e törvényben engedélyezett eszközzel, vagy ragadozó madárral és engedélyezett módon, vadász által, vadászterületen történő elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenység.”

Ugyancsak a vad érdekét szem előtt tartó norma az is, ami a tilalmi idő hatálya alatt történő elejtést, elfogást rendeli büntetni. (A törvényi tényállás e fordulatánál értelmezhetetlen lenne a vadászat, mint tevékenység kriminalizálása, hiszen a corpus, vagyis az elejtett vad hiányában nem lehetne bizonyítani, hogy milyen elkövetési tárgy elejtésére vagy elfogására irányult az orvvadász tevékenysége: vajon egy tilalmi idő hatálya alatt álló őzbak, vagy pedig egy tilalmi idő hatálya alatt nem álló vaddisznó elejtése miatt sétált az erdőben töltött puskával a kezében.) A vadgazdálkodáshoz fűződő társadalmi érdek sokáig háttérbe szorult, pedig Magyarország egészen egyedülálló vadállománya – a meglévő természeti adottságokon kívül – ennek a hosszú időn keresztül, magas színvonalon végzett vadgazdálkodási tevékenységnek a következménye. Hajlamosak vagyunk azt hinni, hogy a vad emberi odafigyelés nélkül, a természet önszabályozó erejénél fogva szaporodik és él meglehetősen jólétben. Holott az emberi környezet, a városiasodás, az élőhelyet kettévágó autópályák, a mezőgazdasági tevékenység mind olyan hatások, amelyek kompenzáció nélkül a vad számára katasztrofális következménnyel járnának. A vad téli etetésének elmaradása, a túlszorodás, a vakcináció hiánya miatti járványok betegséghez, szenvedéshez, elhulláshoz vezetnek. A vadállomány felbecslése és e becslés alapján megállapított ritkítása a vadállomány fennmaradásának a záloga. Kiseb és betegebb az az állomány, amelyet nem vadásznak. Az orvvadászattal foglalkozó szakmai és tudományos munkák (amelyek írói jellemzően maguk is vadászok) soha nem mulasztják el megjegyezni, hogy a vadászat nem csupán hússzerzés, nem csupán hagyományörzés, hanem szenvedély is egyben. Az orvvadászat mint büntetendő cselekmény elbírálásában azonban feltehetőleg olyan nyomozók, ügyészek és bírák fognak részt venni, akik nem vadászok. Számukra különösen fontos hangsúlyozni, hogy a Btk. 245. §-a nem néhány ember sportolási, rekreációs, szabadidős tevékenységét vagy szenvedéllyel űzött hobbiját védi, hanem egy olyan nemzeti örökséget, másutt meg nem található értéket, amelyből az egész társadalom profitál, s amelynek a sérelme az egész társadalomra veszélyes. A vad érték, a vad húsa is az, utóbbi a gasztronómiai kultúra örvendetes fejlődésével egyre inkább az. A vadhús iránt óriási a kereslet, miközben annak előállítása – mivel nem ipari körülmények között történik – és elérhetősége esetleges. Míg a csirke- vagy sertés-hús pályája a csibe kikelésétől és a malac megszületésétől a nagy telepeken tömegesen történő tartás majd a vágóhídon való szintén tömeges levágás folytán megbízhatóan kalkulálható, a vadért ki kell menni az erdőbe, lesben kell állni, cserkelni kell, és bizony a va-

dászat a legtöbbször magában hordozza a kudarc lehetőségét is, bár az igazi vadász számára az elejtés szempontjából eredménytelen vadászat sem igazán eredménytelen.⁸ A vadhús drága, és az iránta való kereslet jóval meghaladja a legális kínálatot. Logikus tehát, hogy a *szervezett bűnözés* is „rátelepedett”. Ki kellett dolgozni tehát a módszereket, amelyekkel nagy mennyiségű vadhúst lehet megkaparintani a lehető legbiztonságosabban, a felderítés és a lebukás veszélyének minél alacsonyabb szinten tartásával. A szervezett orvvadászok jól felszereltek, a legmodernebb eszközöket használják. Vannak éjjellátó infratávcsövek, hogy elkerüljék az éjszakai reflektorozás miatti feltűnést, a fegyvereiken pedig gyakran hangtompító van, szintén az észrevétlenül maradás céljából. Persze mindkét eszköz tiltott. Egy jellemző elkövetési módot így ír le *Elek Balázs* a vadászat és halászat büntetőjogi vonatkozásait feldolgozó kiváló munkájában: „A legszervezettebb elkövetők módszere az, hogy több autót használnak. Az első kocsival érkező berefektoroz a mezőbe, felderít. Könnyű meglátni a vadat, mert lámpafényben világít a szeme. Őt egy másik autós követi, abban van a fegyveres, onnan dördül el a lövés. A lövést leadó azonnal elhajt a helyszínről. Később egy harmadik csoport érkezik felderíteni a zsákmányt. Feldolgozzák, és egy további résztvevő elszállítja. Minimális a tettenérés esélye, mert a helyszín közelében nem lehet rábukkanni a fegyveres vadászra és az engedély nélkül elejtett vadra. Telefonon tartják a kapcsolatot, és ellenőrzés, esetén külön-külön mindegyik talál magyarázatot arra, hogy mit keresett az erdőn. Ha megkérdezik őket, az első kocsiban ülők azt mondják, csak szemlélődnek, a második kocsiban lévők vadászokat keresnek. Aki összeszedi a vadat, természetesen nem tud arról, mi történhetett, és „becsületes állampolgárhoz illően” viszi a húst leadni”.⁹ Mármost, a *jogszerűen, engedéllyel folytatott vadászat szabályokkal* igencsak *körülbástyázott* tevékenység. A szabályok részben az életet, a testi épséget hivatottak védeni, részben viszont szavatolják az élelmiszerbiztonságot, az állatvédelmi és természetvédelmi kritériumoknak való megfelelést, a helyes vadgazdálkodást. A szervezett vagy nem szervezett bűnözők által végzett orvvadászat ezeket természetesen figyelmen kívül hagyja. A lőfegyver veszélyes, a lövés leadásának szabályait azonban a *vadorzók* nem tartják be. Fegyverüket a tevékenységüket meggátolni kívánók ellen is fordíthatják, a joggyakorlat ismer eseteket, amikor a vadorzók és az őket tettenérő hivatásos vadász között tűzpárbaj alakult ki.¹⁰ Az elejtett vad forgalomba hozatalára vonatkozó normák igen szigorúak. A vadorzók által elejtett, és éttermek számára „feketén” eladott vad húsa állatorvos vizsgálatán nem megy át, pedig sok olyan

8 A híres vadász, Széchenyi Zsigmond sokat idézett mondása szerint „A vadászat: vadúzás és erdőzúgás. De több erdőzúgás.”

9 Elek Balázs: Vadászok, halászok a büntetőjog hálójában. Publikálás előtt álló kézirat.

10 BH 1990.1, BH 1992. 566

vadbetegség van, ami az emberre is veszélyes és a hús elfogyasztásával terjed. Az orrvadász eszközök tárháza széles, és ezen eszközök némelyike igen kegyetlen. Mégis, talán a legborzasztóbb közülük a hurok. A vadász által kitett hurokban fennakadt vad néha napokig is próbálkozik kiszabadítani magát, mielőtt szörnyű kínok között kiszemled. Az ilyen állat húsa a szenvedés, a sokk miatt teljesen használhatatlanná, fogyaszthatatlanná válik. Az orrvadászat – különösen a szervezett orrvadászat – legkárosabb következménye az, hogy megghiúsítja, megnehezíti a vadgazdálkodási, természetvédelmi tevékenységet, például a fajnemesítést, aminek a célja éppen az, hogy nagyszámú és jó minőségű legyen a vadállomány, ami önmagában is érték, továbbá nagy mennyiségű és egészséges legyen a vadhús, ami az emberek asztalára kerül.

2. A gyakorlatban előforduló fontosabb problémák

A jelen írás nem kommentár, így hát csupán néhány olyan problémát kíván átgondolni, ami a törvényhely alkalmazását megnehezíti.

2.1. Sokszor elhangzik a kérdés, milyen büntetőjogi megítélés alá esik az, aki a Btk. 245. §-ában írt feltételek mellett csupán megsebzí a vadat. *Van-e az orrvadászatnak kísérlete?* Mindenekelőtt abból kell kiindulni, hogy az orrvadászat tényállásának különböző fordulatái kétféle elkövetési magatartást írnak le: az egyik a „vad elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységet végez” (Btk. 245. § a) és c) pont), a másik az „ejti vagy fogja el” (Btk. 245. § b) pont). Az előbbi elkövetési magatartás lényegében megegyezik a legfontosabb háttérjogszabályként elismert Vtv. vadászat fogalmával.¹¹ Az új Btk. mégsem követi az 1978. évi IV. törvény szövegezését, és tudatosan nem a „vadászik” szót használja elkövetési magatartásként, mivel a jogalkotó azt túlságosan szűkítőnek gondolta. „A Vtv. megfogalmazása szerint ugyanis csak a vadász által, szabályszerűen tanúsított tevékenység a vadászat. Ezért a Btk. csak az elejtés, illetve elfogás szavakat veszi át.”¹² Mindez azt jelenti, hogy a bűncselekmény az a) és a c) pont esetében nem a vad elejtésével vagy elfogásával lesz befejezett, elegendő a tevékenység végzése. Minden olyan magatartás tehát, amiből arra lehet következtetni, hogy az engedély vagy jogosultság nélkül, illetve tiltott eszközzel vagy módon, kémleleti

területen vagy védett vad ellen a vad elejtésére vagy elfogására irányuló, befejezett bűncselekmény. A töltött fegyverrel a szórónál lesben álló személy, vagy a hurkot a vadátjárónál éppen rögzítő személy tehát befejezett bűncselekmény miatt lesz felelősségre vonható. Amennyiben a lesben álló személy a vadat megsebzí vagy el is ejti, vagy a hurok a vadat meg is fogja, ezeket a következményeket a tényállás e fordulatai külön nem említik, ezek a büntetés kiszabásakor bírnak majd jelentőséggel. Kísérlete e cselekményeknek tehát nincs. *Más a helyzet a b)* pontban írt elkövetési magatartás esetében. Ott ugyanis a befejezett váláshoz a vad tényleges elejtése, elfogása szükséges. A sebzés ilyenkor kísérletként értékelhető.

2.2. Az elkövetési magatartás elemzése vezet el a gyakorlatban felmerülő másik problémához, *az a) pont szerinti bűncselekmény és a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről* szóló 2012. évi II. törvény (Szabs. tv.) 178. §-ában írt *jogosulatlan vadászat szabálysértése elhatárolásához*. A Szabs. tv. szerinti szabálysértés így szól:

133. Jogosulatlan vadászat

178. § Aki idegen vadászterületen jogosulatlanul, vad elejtésére használható és arra alkalmas állapotban lévő eszközzel tartózkodik, szabálysértést követ el.

A szabálysértési tényállás több problémát is felvet. Mindenekelőtt látni kell, hogy a két törvény (Btk., Szabs. tv.) háttérjogszabálya ugyanaz: a Vtv. Ennek tükrében kodifikációs hibának tűnik a Szabs. tv. 133. alcíme, hiszen a 178. §-ban írt magatartás nem lehet vadászat, mert az a vad elejtésére vagy elfogásra irányuló tevékenység. Nem lehet jogosulatlan vadászat sem, mert az a Vtv. 83. §. (2) bekezdés alapján „jogosulatlan vadászatnak minősül a 64.§ (1) bekezdésében felsorolt igazolások¹³ hiányában, továbbá a jogosult hozzájárulása nélküli vadászat, valamint ha a vadász az általa elejtett vadat e törvény alapján nem jelöli meg, vagy nem jegyzi be az egyéni lőjegyzékbe.” A szabálysértési tényállás azonban a cselekvőség korábbi szintjét szankcionálja, vagyis azt, amikor valaki csak ott „tartózkodik” a vadászterületen a vad elejtésére alkalmas eszközzel. Már itt felvetődik a kérdés, hogy miért nem szankcionálja a Szabs. tv. azt, aki nem vadászterületen (hanem például nem vadgazdálkodás céljára bekerített terület) tartózkodik így. A másik probléma az „idegen vadászterületen jogosulatlanul” való tartózkodással van. Hiszen annak, aki a

11 Vtv. 56. § (1) bekezdés: „Vadászat a vadnak az e törvényben engedélyezett eszközzel, vagy ragadozó madárral és engedélyezett módon vadász által, vadászterületen történő elejtésére, vagy elfogására irányuló tevékenység.”

12 *Polt Péter* (Főszerk): Új Btk. Kommentár. Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, 2013. 5. kötet.

13 64. § (1) A vadász

a) vadászjegyet vagy a vadászati engedélyt (a továbbiakban együtt: engedély),

b) az egyéni lőjegyzéket,

c) az e törvényben írt vadfaj vadászata esetén az azonosítójelet, továbbá

d) vadászlőfegyverrel történő vadászat esetén a vadászlőfegyver-tartási engedélyt, vagy ragadozó madárral történő vadászat esetén a ragadozó madárral való vadászatra jogosító engedélyt a vadászat alkalmával köteles állandóan magánál tartani, és azt a jogosult, a hivatásos vadász, a vadászati hatóság, a rendőri szerv, valamint a természetvédelmi hatóság felhívására bemutatni.

Vtv. alapján nem minősül vadásznak, (vagyis nincs vadászatra való jogosultsága), annak minden vadászterület „idegen”, s a kérdéses eszközökkel csakis jogosulatlanul tud ott tartózkodni. E fogalmak a Btk. logikai rendszerében teljesen tiszták. (Ld. a „külső” és a „belső” orvvadászatnál írtakat.) Felvetődik, hogy a jogosulatlan vadászat szabálysértése tulajdonképpen az orvvadászat „előkészületét” szankcionálja a szabálysértési jog eszközeivel.

Ez a megközelítés helytelen. Ugyanis ha valaki azért tartózkodik a vadászterületen jogosulatlanul, hogy a nála lévő, a vad elejtésére használható és alkalmas eszközzel el is ejtse a vadat, akkor már az orvvadászat miatt lesz büntethető. Kétségtelen, hogy a legtöbbször igen nehéz bizonyítani a szándékot, ráadásul arra gyakran csak következtetni lehet. Márpedig az elhatároláshoz erre van szükség. *Elek Balázs* így ír erről:¹⁴ „Nem lehet azonban a jogosulatlan vadászat szabálysértésével összemosni a tényállást. (...) Pusztán a vadászterületen tartózkodás vad elejtésére használható és arra alkalmas eszközzel, még nem valósítja meg a bűncselekményt. Mégis nagyon sok esetben a vadászterületen tartózkodó személy birtokában lévő eszközökből lehet következtetni arra, hogy vad elejtésre vagy elfogására irányuló tevékenységet folytat. (...) Láthattuk azonban, hogy a cselekmény bizonyítása nem egyszerű, hiszen egy egyszerű bot vagy hurok készítésére alkalmas drótdarab is lehet igen hatékony vadászeszköz.”

Azt gondolom, hogy a bizonyítás egyik nehézségét az okozza, hogy az eszköz, amit a személy magánál tart, vajon alkalmas-e a vad elejtésére. Az *Elek Balázs* példájában említett hurok készítésére szolgáló drót inkább az állat elfogására való, ilyenként egyébként sem lehetne a szabálysértési törvény szerint tényállás-szerű. Ha viszont – amint a szerző írja – az eszközökből is lehet következtetni a szándéokra (például vadászpuska) akkor a Btk. 245. § szerinti orvvadászat lesz a helyes minősítés.

A két jogszabály egymáshoz való viszonya e magatartások tekintetében igen ambivalens. Nehezen képzelhető el olyan magatartás, ami tisztán csak a szabálysértési tényállást meríti ki és egyúttal veszélyes is a társadalomra. Így a két jogág szankciórendszere kevéssé alkalmas arra, hogy kiegészítse egymást, ezért hajlok arra, hogy *itt a két tényállás kollíziójáról van szó*. Ennek oka azonban érthető. A szabálysértési törvényt fél évvel korábban fogadták el a Btk.-nál, s a régi Btk. állatkínzás tényállásában található orvvadászathoz képest a Szabs. tv. jogosulatlan vadászat tényállása valóban mást szankcionál. (Ez sem adhat azonban magyarázatot a Szabs. tv. fogalmi tisztaságának hiányára.)

Az új Btk. sokkal szofisztikáltabb szabályozása révén azonban úgy tűnik, hogy a jogalkotó a korábban csak szabálysértésként szankcionált magatartási formákat immár a bűncselekmény szintjére emelte, így – álláspontom szerint – kiüresítette a Szabs. tv. 178. §-át. Jogszabály-előkészítői mulasztás, hogy a Szabs. tv. módosítására eddig nem került sor.

3. Az orvhalászat tényállása értelmezésének egyik jellemző problémája

Az orvhalászat esetében egy egészen más jellegű, de a gyakorlatban feltehetőleg szintén gyakran előforduló jelenség büntetőjogi megítélésében mutatkozó problémára szeretném felhívni a figyelmet. A kérdés akként merül fel, hogy *vajon aki horgászással fogja a halat, az elkövetheti-e az orvhalászat bűncselekményének valamely fordulatát*. Az orvhalászat tényállása így szól:

246. § Aki

a) jogosulatlanul halászhálóval vagy más halászati eszközzel – a horgászatot kivéve – halfogásra irányuló tevékenységet végez,

b) külön jogszabályban meghatározott tiltott eszközzel, tiltott módon vagy kíméleti területen halfogásra irányuló tevékenységet végez, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Az elkövetési magatartás (mindkét fordulat esetében) a halfogásra irányuló tevékenység, ami az új háttérjogszabály – a halgazdálkodásról és a hal védelméről szóló 2013. évi CII. törvény (Htv.)– megfogalmazása szerint (2. § 6. pont, a hal kifogása): „a hálnak és más hasznos víziállatnak a halászat vagy a horgászat során történő megfogása és a vízbe vissza nem engedése”. Míg a jogszabály elődje, a halászatról és a horgászatról szóló 1997. évi XLI. törvény 2. § b) pontja a halászat körébe tartozóként említette a horgászatot is, a Btk. ezt a magatartást egyértelműen kirekesztette a 246. § a) pontjában írt tényállásból. Az új törvény a halászatba nem tartozónak értékeli a horgászatot. Az a) pontos elkövetési magatartás esetében ezzel nincs is probléma.

Az *uralkodó vélemény* azonban jelenleg az, hogy az orvhalászat egyik fordulatát sem lehet horgászattal megvalósítani. A Magyar Büntetőjog Kommentár a gyakorlat számára c. kötet¹⁵ szerint a b) pontban írt „elkövetési fordulat esetében sem büntetendő a horgászat, azonban az elkövetési magatartás megfogalmazásából ez egyenesen következik, ezért ebben az esetben a kifejezett megjelölése szükségtelen”. E nézettel

¹⁴ *Elek Balázs*: Vadászok, halászok a büntetőjog hálójában. Publikálás előtt álló kézirat.

¹⁵ *Kónya István* (szerk.): Magyar Büntetőjog Kommentár a gyakorlat számára 3. kiadás. Második kötet. HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2013. 1006–1007.

ellentétben én magam úgy gondolom, hogy mivel a háttérjogszabály (Htv.) fogalmai közül a jogalkotó nem a halászatot, hanem a halfogásra irányuló tevékenységet (az új törvény szóhasználata szerint: a hal kifogása) kodifikálta, s ebből vette ki az *a*) pont esetében a horgászatot, *contra legem* értelmezés lenne ha azt automatikusan – vagyis inkább analóg módon – a *b*) pontra is alkalmaznánk. A jogalkotó szándékához a két fordulat összehasonlítása vihet közelebb bennünket. Ha ugyanis a jogalkotó a halfogásra irányuló tevékenység esetében az egyik fordulatnál súlyt helyez arra, hogy egy halfogási módot konkrétan kivegyen a szankcionálandó magatartások köréből, ugyanakkor a másik fordulatnál ezt nem teszi meg, akkor alapos a gyanú, hogy a választás tudatos volt. A két fordulatot összehasonlítva azt láthatjuk, hogy az *a*) pontban írt magatartás esetében elsősorban a *mennyiségi* halorzást, míg a *b*) pontban írt esetében a *minőségi* halorzást szankcionálja a törvény. Vagyis az *első esetben* a társadalomra veszélyesség a halállomány mennyiségi lefőzésében áll. Ez elsősorban hálós halászattal érhető el, mert ez alkalmas egyszerre annyi hal kifogására, ami már *halgazdasági* szempontból is érezhető csökkenést okoz a halállományban. Ezzel szemben a *második esetben* a halvédelem szempontjai, és – az állatkínzás-hoz hasonlóan – a *hal kíméletéhez fűződő* társadalmi érdekek kerülnek előtérbe. Itt még közvetetten sem feltétel, hogy a tevékenység a hal tömeges kifogására legyen alkalmas. Akár egyetlen hal kifogására is irányulhat, ha az a halállományt, annak nyugalmit vagy élőhelyét károsíthatja, veszélyeztetheti. Ezt támasztja alá a háttérjogszabály felsorolása is, ami a tiltott eszközökről és módokról szól. Eszerint a robbanóanyaggal, méreggel, bűvárszigonnyal, elektromos árammal stb. való halfogás mellett tilos például a sorhoroggal, csapóhoroggal való halfogási módszer alkalmazása. Ezek horgászati eszközök (a sorhorognál számos horog van a zsinóron, a csapóhorog pedig tárolt energia (pl. rugó) segítségével vág be a halnak). Ökológiai szempontok mentén a halászati hatóság bizonyos vízterületeket kíméleti területté nyilváníthat. Ezek a területeken a halfogási tevékenység – ideértve mind a halászati, mind pedig a horgászati tevékenységet – tilos, aminek a megszegése halvédelmi bírságot vonhat maga után (Htv. 67. § (1) bekezdés *f*) pont), és a halászati őr jogosult az állami horgászjegyet, turista állami horgászjegyet, állami halászjegyet elvenni (Htv. 56. § (7) bekezdés *ec*) pont).

Mindebből az következik, hogy a *b*) pontban írt elkövetési magatartást akkor is büntetőjogi szankció fenyegeti, ha azt nem halász, hanem horgászati eszközzel horgász követi el.

IV.

A Btk. új rendelkezései de lege ferenda: a nemzeti jelkép megsértése

1. Az új Btk. tervezetét annak az Országgyűléshez történő benyújtását követően még számos módosítás érte. A nemzeti jelkép megsértésének tényállása eredetileg úgy szólt, hogy „Aki nagy nyilvánosság előtt Magyarország himnuszát, zászlaját vagy címerét sértő vagy lealacsonyító kifejezést használ, illetve azokat más módon meggyalázza...”. Egyéni képviselői módosító indítvány folytán azonban az elkövetési tárgyak közé bekerült a Szent Korona is, s ezzel a mai napig nyugvópontra jutni képtelen jogértelmezési vita vette kezdetét. A vita nem arról szól, hogy szankcionálni kell-e a Szent Korona megsértését, hanem hogy annak minden megjelenési formában történő megsértését büntetni kell-e.

A probléma magja tulajdonképpen az, hogy a törvénybe a Szent Korona ezzel az írásmóddal került be. Mivel a Btk. 334.§-a a védett jelképeket a korábbi szabályozáshoz képest a Szent Koronával is kiegészítette, a gyakorlat és az elmélet körében a Szent Koronát érintő elkövetési magatartásokkal kapcsolatban az a bizonytalanság tapasztalható, hogy a más módon meggyalázás kizárólag az Országgyűlésben őrzött, *egyedüli Szent Koronára vagy annak mására, képeire is elkövethető-e*. (A sértő vagy lealacsonyító kifejezés használata, mint elkövetési magatartás esetében a probléma nem merül fel, tehát ha a Szent Koronát illetik ilyen kifejezéssel, akkor a magatartás tényállásszerű.)

2. Az *egyik jogtudományi álláspont* szerint¹⁶ az elkövetés közvetlen tárgyának kizárólag a himnusz minősül, amelyből következik, hogy Magyarország zászlaja, címere és a Szent Korona is mint elkövetési tárgy *elvontan kezelendő*. Van olyan kommentár,¹⁷ amely szerint a bűncselekmény elkövetési tárgyaül a maguk elvontságával együtt Magyarország himnusza, a nemzeti zászló és a címer szolgálnak, ugyanakkor a kommentár külön jegyezte meg, hogy ezeken kívül a törvény a büntetőjogi védelmet a Szent Koronára is kiterjeszti, így nem foglal egyértelműen állást a kérdésben. Végül *létezik olyan nézet is*,¹⁸ amely az elkövetési tárgyakat egységesen sorolja fel, ugyanakkor az elkövetési magatartások ismertetése során megjegyzi, hogy vannak olyan álláspontok is, amelyek szerint a Szent Korona más módon való meggyalázása annak képi, illetve plasztikus megjelenítése vonatkozásában is elkövethető, amelyből az következtethető ki, hogy a szerző szerint a más módon meggyalázás kizárólag az

16 *Belovics Ervin, Molnár Gábor Miklós, Sinku Pál*: Büntetőjog II. HVG-Orac Kft., Budapest, 2013., 538.

17 *Kónya István* (szerkesztő): Magyar Büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára HVG-ORAC Kft., Budapest 2014., 1252.

18 *Gellér Balázs József* in: Új Btk. kommentár 6. kötet Nemzeti Közszerzői és Tankönyv Kiadó Zrt., Budapest, 2013., 92.

egyedüli Szent Korona vonatkozásában bírhat büntetőjogi jelentőséggel.

A *Legfőbb Ügyészség* BF.72/2013. számú, a Btk. rendelkezéseivel összefüggésben elfogadott állásfoglalásokról szóló összeállítása ehhez kapcsolódóan azt tartalmazza, hogy „a bűncselekmény új elkövetési tárgya a Szent Korona, melynek képi megjelenítése is a bűncselekmény elkövetési tárgya lehet.” Az állásfoglalás abból indul ki, hogy a büntető jogszabályokat többféle módon is lehet értelmezni. A klasszikus nyelvtani, logikai, rendszertani és történeti értelmezés helyett ennél a tényállásnál a jogalkotó felismert szándéka szerinti – vagyis a teleologikus – értelmezés az irányadó, amely elsősorban az adott szabályozás célját veszi alapul, funkciója felől kíván jelentést tulajdonítani a szövegnek. E tényállás esetében pedig a *jogalkotó felismert szándéka szerint nem maradhatna büntetlenül* a képi vagy plasztikus megjelenítés meggyalázása sem.

A *joggyakorlatban ugyanakkor a szűkebb* (a klasszikus értelmezési módok közül a nyelvtani illetve rendszertani) értelmezést (tehát hogy a Szent Koronát csak annak eredeti, az Országgyűlés Kupolatermében őrzött valójában lehet a törvény szerint meggyalázni) elfogadó példák is előfordulnak, amelyek az alábbi gondolatmeneten alapulhatnak.

A törvényi tényállásban a sértő vagy lealacsonyító kifejezés használata valamennyi szóbeli vagy írásbeli közlést lefedi, ezért a más módon történő meggyalázás elkövetési magatartása csak az ezeken kívüli tettlegességet vagy képi ábrázolást jelentheti. A Btk. 334. §-ának megfogalmazásából kiindulva a cselekménynek közvetlenül a védett jelképre kell vonatkoznia, amely például a címer vagy a zászló esetén bármely, az Alaptörvényben meghatározottaknak megfelelő címerre vagy zászlóra elkövethető. Tekintettel azonban arra, hogy Magyarország alkotmányos állami folytonosságát és a nemzet egységét kizárólag az Országgyűlésben őrzött Szent Korona testesíti meg, a Szent Korona meggyalázása útján elkövetett bűncselekmény csak akkor állapítható meg, ha az az elkövetési tárgyként szolgáló nemzeti jelképet, az egyedüli Szent Koronát direkt módon támadja.

3. Az *alkotmányos büntetőjog követelményei*¹⁹ mellett ezen szűkebb tartalmú (nyelvtani és rendszertani) értelmezést támasztja alá a Btk. 334. §-ában foglalt törvényi tényállásnak az egyéb bűncselekményekre vonatkozó szabályozással való összevetése is, hiszen például a Btk. 228. §-ába ütköző kegyeletsértés vétsége esetén a jogalkotó elkövetési tárgyként a halott mellett annak emlékét külön is rögzítette, hogy ne csupán a közvetlenül a halott tetemére elkövetett, hanem az

elhunytal kapcsolatos egyéb gyalázkodás is büntethető legyen, a nemzeti jelkép megsértése vétségének törvényi tényállásában azonban ilyen, a meggyalázás kapcsán az egyedüli Szent Koronán kívül annak mására vagy képére kiterjedő tényállási elem nem szerepel.

A jelenleg uralkodó értelmezési mód, a szöveg teleologikus értelmezése nem vitatja, hanem figyelmen kívül hagyja a szövegtől való eltérést. Ahogyan *Blutman László* írja, illetve idézi: „A jogszöveg átlépésének (...) általánosan alkalmazott jogi technikája az, amikor a bíró a jogszabály célját szövezi szembe a jogszöveggel. (...) az ilyen érvelés Achilles-sarka az, hogy miképpen magyarázható a jogszöveg szűkebb értelme az általánosabb szinten megkonstruált jogszabályi célhoz képest, tehát a tágabban felfogott cél miatt nem tükröződik magában a jogszövegben. Ez a szempont azért lényeges, mert amennyiben el is fogadjuk a bíró által konstruált jogszabályi célt, feltételezhető, hogy a jogalkotó ezt a célt a jogszövegben megnyilvánuló szabályok által meghúzott határok között és feltételek mellett kívánja megvalósítani. Ezen ellentmondás feloldását vagy magyarázatát viszont nem feltétlenül kapjuk meg a jogszabályi célt a jogszöveg háttérbe szorítására használó bírói határozatokban. Brian Z. Tamanaha mutatott rá meggyőzően arra, hogy az Egyesült Államok bírói gyakorlatában a célkutató jogalkalmazás, amely a jogszöveggel ellentétben valósul meg, miképpen teszi esetlegessé és bizonytalanná a jogszabályok tartalmát és jelent fenyegetést a törvényességre nézve. (...) A szöveggel szemben, azonban az adott ügy keretei között célszerűnek vagy helyesnek bizonyuló döntések, pusztán önmagukban véve, morálisan megalapozottak és ésszerűek lehetnek – ha eltekintünk attól a tényről, hogy szembemennek valamely jogszabállyal. Mindennek ellenére a szöveggel szemben döntéseknek és az alapul szolgáló egyedi, esetleges, partikuláris nézőpontnak három alapvető hátránya (diszfunkcionális hatása) azonosítható: 1. a szubjektív esetlegesség veszélye: a jogszöveg, mint objektív mérce figyelmen kívül marad, és a bíró szubjektív preferenciái érvényesülnek; 2. az igazságtalanság veszélye, a döntés rendszerbeli hatásait tekintve (morális paradoxon); 3. eltérő joggyakorlat kialakulásának veszélye (rendszerbeli funkcionális hátrány).”²⁰ A teleologikus értelmezésnek természetesen lehet létjogosultsága *Blutman László* véleménye ellenére is, s ilyet alkalmazott a Legfelsőbb Bíróság is (BH. 2002. 10.), igaz máshol kizárta azt (1/2003. büntető jogegységi határozat) *Az Alaptörvény 28. Cikke* lényegében kötelezővé teszi ezt a fajta értelmezést. Alkalmazása a nemzeti jelkép megsértése bűncselekményénél azon-

¹⁹ Így a büntetőjog ultima ratio jellege, a határozott, körülhatárolt, világosan megfogalmazott diszpozíció követelménye, a tényállás a büntetendő magatartások körét túl szélesen nem jelölheti ki.

²⁰ *Blutman László*: Bírói jogalkalmazás és szövegű értelmezés. In: *Jogesetek Magyarázata*, 2010/4.

ban akár oda is vezethet, hogy a büntetőjogi felelősséget kiterjessze azokra, akik a jogtárgy képi ábrázolásán vagy a másolatán fejtik ki az elkövetési magatartást, tehát akik a szöveg nyelvtani vagy rendszertani értelmezése mellett nem is lehetnének elkövetők. A kérdést úgy lehet szintetizálni, hogy vajon *a teleologikus értelmezés vezethet-e büntetőjogi felelősséget kiterjesztő értelmezéshez?* A legalitás elvével (*nullum crimen sine lege stricta*) ütközőnek tűnik az ilyen értelmezés. Az Emberi Jogok Európai Egyezménye 7. Cikke szerint senkit sem szabad elítélni olyan cselekményért vagy mulasztásért, amely elkövetése idején a hazai vagy nemzetközi jog alapján nem volt bűncselekmény. A *Kokkinakis kontra Görögország* (14307/88)] ügyben az Emberi Jogok Európai Bírósága a normavilágosság igényét hangsúlyozta, és kijelentette: „az Egyezmény 7. cikkének (1) bekezdése nem csak a vádlott hátrányára tiltja meg a visszaható hatály alkalmazását a büntetőjogban.

Általánosan fogalmaz, azt is kimondja, hogy csak törvény határozhat meg bűncselekményt, és írhat elő büntetést (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), valamint, azt az alapelvet, mely szerint nem lehet kiterjesztően értelmezni a törvényt, ha az a vádlott kárára van, például analógia alkalmazásával; ebből következik, hogy a bűncselekményt világosan kell a törvényben meghatározni. Ezek a feltételek megvalósulnak, ha az egyén a vonatkozó rendelkezések szövegének alapján, ha szükséges, akkor a bíróság értelmezésének segítségével, tudhatja, hogy milyen tevékenységekért és mulasztásokért vonható felelősségre”. Tehát az Egyezmény tartalmazza a visszaható hatály, a bírói jogalkotás, a szokásjog alkalmazása és az analógia tilalmát, valamint a büntetőjogi normák kiterjesztő értelmezésének tilalmát, ha az a vádlott hátrányára van.²¹

A szövegtől való tudatos eltérés (a tudatos *contra legem* jogalkalmazás) azonban „mindig jogalkotói hibát vagy mulasztást feltételez (...) E kimondatlan feltételezés alapvetően abban áll, hogy a jogalkotó vagy elmulasztott valamilyen jogvédelmet biztosítani valaki vagy valakik számára (illetve valamilyen körülmények között), noha kellett volna vagy akart ilyen jogvédelmet biztosítani, de a jogszöveg formába öntésével ezt nem tudta elérni.

Nyilvánvaló, hogy ilyen döntések megalapozása során rá kellene mutatni a jogalkotói hibára vagy mulasztásra, amit a bíróságok érthetően vonakodva tesznek meg”²²

4. A *gyakorlatban* két példa is felmerült már a Szent Korona egyéb módon történő meggyalázása kapcsán. (Mivel a bírói mérlegelés próbáját egyik ügy sem állta még ki, nem tudhatjuk, hogy vajon a bíróság – még ha elfogadja is elkövetési tárgynak a korona képi megjelenítését vagy másolatát – valóban meggyalázásnak ítéli-e a következő magatartásokat (és nem pl. a művészi kifejezés eszközének).

Az egyik esetben egy forgalmas üzletközpontban lévő üzletben többek közt olyan felsőruházatot árultak, amelyen egy baseball-sapka részeként a Szent Korona képét tüntették fel és ezen ábrát az üzlettérben egy plakátra is kihelyezték. A másik esetben egy televíziós bulvárműsorban fellépő szereplő (a köznapi nyelv szerint: „celeb”) a műsorvezető unszolására egy, a Szent Koronáról készült másolatot tett a fejére, majd letolta a nadrágját. Mindkét esetben kifogásolt ábra és másolat csupán a Szent Korona képének felhasználásával, átalakításával született, a cselekmény ezért magát a Szent Koronát közvetlenül nem érintette. Tovább bonyolítja a kérdést, hogy több alkotmánybírói értelmezés is született²³ a tárgyban, amelyek szerint a nemzeti jelképeket illető negatív tartalmú vélemények, a jelképek történetére, értékére, közjogi jelentőségére vonatkozó tudományos nézetek, művészi kifejezések, illetőleg kritikák hangoztatása nem eshet büntetőjogi szankcionálás alá, hanem része a véleménynyilvánítás alkotmányos szabadságának. Mindazonáltal a vita nem ült el, újra és újra a felszínre kerül, ami – ha a bíróság nem fogadja el a teleologikus értelmezést – előre vetíti egy jövőbeni törvénymódosítás lehetőségét is, tekintve, hogy a jelenlegi törvény-szöveg kiterjesztő értelmezését jelentené, ha az elkövetési tárgyba tartóznak tekintenénk – külön törvényi rendelkezés nélkül – a Szent Korona képi vagy bármilyen ábrázolását, másolatát is. Módosítás esetén azonban különösen vigyázni kell az alkotmányos büntetőjog követelményeire, de ezek között is különösen a normavilágosság követelményére. Úgy kell a szöveget megalkotni, hogy pontosan meg lehessen határozni például, hogy a másolat vagy a képi ábrázolás milyen hasonlóság vagy azonosság esetén minősülne tényállásszerűnek (így pl. a Szent Koronáról készült fénykép mellett egy egyszerű, vonalas rajz meggyalázása is megvalósíthat-e bűncselekményt), másrészt ugyanazon arányú egyezés esetén is különbséget lehessen tenni a vélt vagy valós meggyalázás esetei közt, hiszen a bűncselekmény eshetőleges szándékkal is elkövethető.

21 Az ítéletet idézi és magyarázza: Büntetőjog; Általános rész; 5., hatályosított kiadás *Belovics Ervin, Békés Imre, Busch Béla, Domokos Andrea, Gellér Balázs, Margitán Éva, Molnár Gábor, Simku Pál* (2014), HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft. 2.3.

22 *Blutmann*: i. m.

23 535/B/1996. AB-határozat, 14/2000. (V. 12.) AB-határozat, 16/2013. (VI. 20.) AB-határozat, 4/2013. (II. 21.) AB-határozat

TANULMÁNY

Egy új nemzetközi magánjogi törvény megalkotásának néhány elvi kérdéséről*

✎ *Vékás Lajos, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja (Budapest)*

Nemzetközi magánjogi Kódexünk átfogó felülvizsgálatra érett: új törvény megalkotása elkerülhetetlen feladat mind európai uniós tagságunk, mind a nagyságrenddel megnőtt személyi és vagyoni forgalom miatt. Az uniós rendeletek elsőbbségét a megalkotandó törvény elején kellene kimondani. Az új törvénynek a Ptk. szerkezetét kellene követnie. Tartalmi kérdésekben tekintettel kell lenni a jogfejlődés új tendenciáira, és az uniós rendeletek megoldásaira.

I. Az átfogó reform indokairól

Az 1979. évi 13. sz. törvényerejű rendelettel megalkotott első magyar nemzetközi magánjogi kódex (a továbbiakban: *Kódex*) átfogó reformja és egy új törvény megalkotása több okból indokoltnak mutatkozik.

1. Az eltelt három és fél évtizedben jelentősen megváltoztak azok a *gazdasági és társadalmi körülmények*, amelyek között a Kódexet megalkották. Először is gyökeresen átalakultak Magyarország belső viszonyai. Elegendő itt csupán a magántulajdonon alapuló szociális piacgazdaság feltételeinek újbóli megteremtésére utalni, amely folyamat az 1990-es években, viszonylag gyors ütemben zajlott le. Ezeket az alapvető átalakulási folyamatokat annak ellenére figyelembe kell venni, hogy a kollíziós normák közvetett módszerrel, áttételesen rendezik az életviszonyokat.

2. Jelentősen megváltozott Magyarország *külgazdasági kapcsolatrendszere* is. E téren mindenekelőtt *európai uniós tagságunkra* kell a figyelmet felhívni, amely immár több mint egy évtizedes. Mélyen érintette a Kódexet az *Európai Unió rendeleti jogalkotása*, amely a tagállamok kollíziós nemzetközi magánjoga számára automatikus változások folyamatát eredményezte.

3. Mindezek a fejlemények minőségileg más helyzetet teremtettek a nemzetközi magánjogi szabályokkal

rendezhető életviszonyok számára. Emellett *több nagyságrenddel megnőtt* a nemzetközi személyi és vagyoni kapcsolatok száma is. Hadd idézzünk itt mindössze néhány európai uniós adatot annak illusztrálására, hogy miként szaporodtak a nemzetközi magánjogi tényállások a közelmúlt változásai nyomán. Az Európai Unióban minden ötödik házasság „nemzetközinek” tekinthető, mivel a házastársak állampolgársága/domiciliuma különböző, vagy közös szokásos tartózkodási helyük eltér állampolgárságuktól/domiciliumuktól. Ehhez hasonló arányt: kb. 16 %-ot tesznek ki a „nemzetközi” házasságok az Európai Unió bontási statisztikájában; ez évente több mint 150 000 „nemzetközi” bontást jelent. Ugyanígy jelentősek az Európai Unión belül például az államhatárokat „átlépő” öröklési jogi ügyek is: számukat évi 450 000-re, kombinált értéküket pedig több mint 120 milliárd euróra becsülik.

II. A Kódex mai állapota

1. A jelzett gazdasági-társadalmi változások horde-rejéhez mérve, magának a Kódexnek a szabályait viszonylag *kevés* olyan érdemi módosítás érte, amely pusztán Magyarország belső viszonyainak és jogrendszerének átalakulása miatt vált szükségessé. Ez könnyen megmagyarázható azzal, hogy a kollíziós nor-

* A Nemzetközi Magánjogot Oktatók XI. Országos Konferenciáján 2015. február 6-án tartott bevezető előadás szerkesztett szövege (Szerk.)

mákra az életviszonyok változásai csak többszörös át-tételen keresztül fejtik ki hatásukat.

A legelső változtatást a Kódexben a Csjt. 1986-os novellája tette szükségessé. Az 1986. évi IV. törvény helyezte hatályon kívül az *apaság megállapítása nélkül fennálló gyermektartási kötelezettségre* vonatkozó utaló jellegű kapcsoló szabályt [45. § (2) bek.]. A következő törvénymódosításra már bő egy évtizeddel később, a piacgazdasági berendezkedés folyamánként került sor, amikor is a *külföldi székhelyű vállalkozások magyarországi főkelepeiről és kereskedelmi képviseléről* szóló 1997. évi CXXXII. törvény hatályon kívül helyezte a Kódex e kérdést rendező korábbi szabályát [18. § (5) bek.]. Az *anyakönyvezési szabályok újraalkotásával* 2002. december 15-től megszűnt az a korábbi lehetőség [37. § (3) bek.], hogy magyar állampolgárok külföldön magyar külképviseleti hatóság előtt is érvényesen köthettek házasságot, és azt Magyarországon kötöttnek kellett tekinteni. 2009-ben a *bejegyzett élettársakra* vonatkozó kollíziós rendelkezések (41/A. §) megalkotására került sor, amelyeket azután – a 1259/2010/EU tanácsi rendelet (Róma III. rendelet) hatályba lépésére tekintettel – a 2011. évi LXVII. törvény módosított és a 41/B. §-sal kiegészített. A 2012. évi CCVII. törvény (és a 2014. évi XXX. törvény) megváltoztatta a *nem magyar állampolgár magyarországi házasságkötésével* kapcsolatos eljárásra vonatkozó 38. §-t. Kizárólag belső jogi igény felmerülése miatt ezt követően már csak a *gyermekvédelmi tárgyú törvényeket* átfogó jelleggel módosító 2013. évi XXVII. törvény változtatott az örökbefogadás néhány rendelkezésén (43. §) és a kapcsolódó joghatósági szabályokon [62/B. § e) pont].

2. Az előző pontban írtak külön kiemelése azért látszott célszerűnek, mert a 2000-et követő valamennyi egyéb tárgyú jelentősebb módosítás vagy *európai uniós csatlakozásunk előkészítése* jegyében történt, vagy egyenesen *uniós tagságunkból* következett. Az Európai Unió – az Amszterdami Szerződéssel megalkotott EK Szerződés 61. cikkének c) pontjában biztosított lehetőség alapján, a 65. cikkben (jelenleg az Európai Unió működéséről szóló szerződés: EUMSz. 81. cikkében) felsorolt területeken – 2000 óta rendeleti úton egységesíti a tagállamok nemzetközi magánjogát. Az alább tárgyalandó, elfogadott és hatályba is lépett uniós rendeletek mellett utalunk arra, hogy rendelettervezet készült a házassági vagyoni jog¹ és a bejegyzett élettársak² nemzetközi magánjogi kérdéseiről is.

a) A sort a 2000. évi CX. törvény nyitotta meg, amely – az 1988. szeptember 16-án létrejött Luganói

Egyezményvel biztosítandó harmónia jegyében – átfogóan megreformálta a Kódexnek a *joghatóságra*, továbbá a *külföldi határozatok elismerésére és végrehajtására* vonatkozó előírásait.

A *Luganói Egyezmény* a maga idejében az akkori Közös Piac tagállamai és az EFTA tagállamok viszonylatában állapította meg a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatósági, továbbá a külföldi határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályokat. Magyarország uniós csatlakozása előtt törekedett az egyezménybeli tagságra, és a Kódex itt említett módosítása ezt a tagságot lett volna hivatott előkészíteni, de hazánk végül is nem vált tagjává a Luganói Egyezménynek.³

A módosítások viszont alapvetően korszerűsítették és európaivá tették az érintett szabályokat, sok szempontból közelítették azokat a csatlakozásunk után uniós relációban érvényesülő brüsszeli joghatósági, elismerési és végrehajtási rezsimhez is.

A *Brüsszel I.* és *Brüsszel IIa.* rendeleteknek az uniós tagságunkkal egy időben, 2004. május 1-jén történt automatikus hatálybalépését nem kísérte külön törvény. Két bekezdést illesztett be ugyanakkor a 2003. évi XXX. törvény 5. §-a [majd a 2012. évi CCXI. törvény 4. § a) pontja] a Kódex 68. §-ába [(5) és (6) bek.] az Európai Unió tagállamai között a *bizonyítás-felvételre irányuló jogsegélyre* vonatkozó együttműködésről szóló 1206/2001/EK tanácsi rendelet miatt. A külföldi bíróságnak vagy más hatóságnak hivatalos irat *készítésére irányuló jogsegély-kérelmére* vonatkozóan került a Kódexbe a 68/A. § [2005. évi XXXVI. törvény 8. §. 2012. évi CCXI. törvény 4. § b) pont].

Európai uniós tagságunk óta természetesen a joghatósági, elismerési és végrehajtási ügyek jelentős része *uniós tagállam viszonylatában* merül fel, amelyekre ma az uniós rendeletek: a *Brüsszel Ia.* és a *Brüsszel IIa.* szabályai vonatkoznak. Mivel azonban ezek a rendeletek nem uniós tagállami bíróság határozatára nem alkalmazhatók, *többcsatornás jogforrási rend létezik*: más szabályok határozzák meg a joghatóságot az Unión belüli és az azon kívüli jogvitákra. Ennek az a kézenfekvő oka, hogy eltérő követelményeket lehet és kell támasztani az uniós tagállamok egymás közötti viszonylatában, mint a nem tagállamokhoz kapcsolódó ügyekben. A reform során e körben mindkét irányból meg kell majd vizsgálni a többcsatornás rendszerben található eltéréseket: egyrészt azt, hogy az uniós és nem uniós esetek megítélése közötti indokolt eltéréseket megfelelően tükrözi-e a Kódex, másrészt azt, hogy csak kellő okkal állapít-e meg különbségeket a törvény.

1 COM (2011) 126 végl. 2011. március 16.

2 COM (2011) 127 végl. 2011. március 16.

3 Lásd *Burián* László: A nemzetközi magánjogi kódex újabb módosítása elé. In: *Ius Privatum, Ius Commune Europae, Liber Amicorum, Studia Ferenc Mádl Dedicata*. Budapest, 2001. 75–91.

A joghatósági rendeletek eltérnek tehát a kollíziós jogi uniós rendeletektől. Az utóbbiak egységes jogot, *loi uniforme*-ot hoznak létre, és attól függetlenül alkalmazandók, hogy tagállami vagy tagállamon kívüli jog alkalmazásához vezetnek. Ezzel szemben az uniós rendeletek joghatósági, elismerési és végrehajtási szabályainak rendszerinti alkalmazási feltétele a jogvita (közelebről: az alperes) uniós kapcsolata. Ennek megfelelően uniós rendeletek határozzák meg a joghatóság szabályait, ha – tipikus esetben – az alperest a nemzetközi magánjogban a személyes jog meghatározásához alkalmazott valamelyik kapcsoló tényező (szokásos tartózkodási hely, állampolgárság, domicilium) az Európai Unió-hoz köti. Eltérő szempontok érvényesülnek e tekintetben a kikötött (választott) joghatóság szabályainál a Brüsszel Ia. rendeletben és a szülői felelősséggel kapcsolatos jogvitákra vonatkozó normáknál a Brüsszel Iia. rendeletben.

b) A Róma I. és a Róma II. rendeletek alkalmazásának kezdetét (2009 december 17-e, illetve január 11-e) a magyar törvényhozó a 2009. évi IX. törvényben arra akarta felhasználni, hogy korszerűsítse a Kódex kötelmi jogi kollíziós szabályait. Erre szükség is lett volna mind a szerződéses, mind a deliktális kapcsolószabályok körében. Sajnos azonban a módosítások nem sikerültek. Különösen *kritikusan kell értékelni* a szerződésen kívüli (elsősorban: a deliktális kártérítési) kötelekre irányadó jogot meghatározó megújított normákat.⁴

ba) A Róma I. rendelet (mint minden uniós rendelet) a hatálya alá tartozó területeken a magyar nemzetközi szerződési kollíziós jogot jelenti. A Kódex szabályait mai hatályukban ezért csak azokban a kérdésekben lehet alkalmazni, amelyeket a Róma I. rendelet nem szabályoz, esetleg kifejezetten kizár a tárgyi hatálya alól. *A rendelet hatálya alól kizárt témakörök* a következők:

- személyi állapot, jog- és cselekvőképesség, a Rendelet 13. cikkében foglaltak kivételével;
- a családi kapcsolatokból eredő kötelezettségek, ide értve a tartási kötelezettségeket is;
- a házassági vagyoni jogi kapcsolatok, továbbá a végrendeletből és öröklésből eredő kötelezettségek;
- váltó, csekk és saját váltó, valamint az egyéb átruházható értékpapírok alapján létrejövő kötelezettségek; ez utóbbiak annyiban, amennyiben a kötelezettségek azok átruházható jellegéből származnak;
- választottbírói megállapodások és joghatósági kikötések;
- a társasági jogot és más szervezetekre vonatkozó jogot érintő kérdések (létrejöttük, jogképességük, szervezetük, működésük, felelősségük, megszűnésük; tagjaik és tisztségviselőik felelőssége stb.);
- ügyleti vagy szervezeti képviselet jog;

– célvagyon („trust”) alapítása, továbbá az alapítók, a vagyonkezelők („trustee”) és a kedvezményezettek közötti jogviszony;

– a szerződés megkötését megelőzően folytatott tárgyalásokból fakadó kötelezettségek;

– az életbiztosításról szóló, módosított 2002. november 5-i 2002/83/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 2. cikkében említett biztosítási szerződések.

A felsorolt kérdésekben tehát a reform után is a magyar törvény szabályai szerint kell majd meghatározni az alkalmazandó jogot. A szerződésre irányadó jog meghatározásánál az új törvénynek is a *jogválasztás szabadságából* kell kiindulnia. A jogválasztás teljes szabadsága alapján elvileg olyan jog is kiköthető, amelynek a konkrét üggyhöz semmi köze. A Kódex ma hatályos szabálya kifejezetten elismeri a hallgatólagos (*implied*) jogválasztást is. Ez a felfogás a jövőben is fenntartható, de a hallgatólagos jogválasztás megállapításának feltételeit a törvénynek – legalább körülírás segítségével – meg kell majd állapítania. A jogválasztásra – a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően – a Kódex alapján a jogvita elbírálásáig bármikor sor kerülhet (Legf. B. Pf. III. 20.998/1995. sz.). Ezt a gyakorlatot az új törvény is fenntarthatja. A Legfelsőbb Bíróság például a felek által az eljárás során (Pf. VI. 22.046/1993. sz.), sőt a fellebbezési eljárás során (Pf. III. 20.895/1992. sz.) választott (igaz: magyar!) jogot alkalmazta. A kikötött jog változása okozhat gondot. Felmerül ugyanis a kérdés, hogy a felek az adott jogot a maga organikus, tehát változó egészében választották, avagy a jogválasztáskor meghatározott hatályos tartalmával? A nemzetközi gyakorlat szerint a jogválasztás az adott ország jogára, mint mozgó egészre vonatkozik, kivéve, ha a felek kifejezetten másként rendelkeznek. Ezt a kérdést az új törvénynek egyértelműen meg kell válaszolnia. A kikötött külföldi jog alkalmazásánál irányadó szempontokat helytállóan elemzi a Kúria elődje (BH 2001/437. sz.). Külföldi elem hiányában a jogválasztást csak anyagi jogi és nem kollíziós jogi értelemben lehet elfogadni. (Például egy Magyarországon lakó, magyar állampolgárok között magyarországi vagyontárgyra létrejött és semmiféle külföldi vonatkozást nem mutató szerződés esetében) a felek által kikötött külföldi jogot csak a magyar jog kógens tilalomfáinak korlátai között lehet alkalmazni (BDT 2007/1544). Ez a felfogás szintén fenntartandó a reform után is.

A Kódex hatályos szabályai csak néhány szerződéstípusra adnak *objektív* – tehát jogválasztás hiányában érvényesülő – kapcsolóelveket: tőzsdén, versenytárgyaláson vagy árverésen kötött szerződésre, értékpapíron alapuló kötelezettség fennállására és terjedelmére, társasági szerződésre. Ennek nyilvánvaló oka a Róma I. rendelet széles tárgyi hatálya, amely a nevesí-

⁴ Lásd *Vékás Lajos*: A nemzetközi magánjogi törvény módosításáról. Magyar Jog LVI. (2009) 321–326.

tett szerződéstípusok többségét lefedi. A reform során mégis szükséges lesz alaposan átvizsgálni a szabályozandó eseteket. A Kódex záró klauzulaként mondja ki, hogy egyéb – a Róma I. rendelet által le nem fedett – szerződésekre jogválasztás hiányában azt a jogot kell irányadónak tekinteni, amelyhez a szerződés – az adott szerződéses viszony lényeges elemei szerint – leginkább kapcsolódik. Hasonló záró klauzulára minden bizonnyal a reform után is szükség lesz.

bb) A Róma II. rendelet elsődleges forrása a magyar *deliktualis kártérítési kollíziós jognak*. A rendelt hatályba lépése (2007. augusztus 20-a) után keletkezett ilyen jogviszonyokra 2009. január 11-től fogva⁵ a Kódex szabályai csak szűk körben érvényesülő kiegészítő szerepet játszanak, és pedig kettős értelemben: kitöltik a *rendelet időbeli és tárgyi hatályának hézagait*. Főszabályként fenntartotta a 2009-ben módosított Kódex a *lex loci delicti commissi* elvét: a szerződésen kívüli felelősségre a károkozó tevékenység vagy mulasztás helyén és idején irányadó jogot kell alkalmazni. Ezt mindenképpen bírálni kell, hiszen a nemzetközi magánjog tudománya, bírói gyakorlata és a törvényhozás is elszakadt ettől a kapcsolólévtől.⁶ Nem sokat javítja a helyzetet az, hogy a Kódex távolsági deliktumoknál ma hatályos szövegében is megengedi a kár bekövetkezésének helye szerinti jog (*lex loci damni*) alkalmazását, ha az a károsultra kedvezőbb eredménnyel jár. A mai doktrína eleve kétségesnek tartja a károsult privilegizálásának (*ubiquitas elve, favor laesi*) indokoltságát. Kétséges az elv gyakorlati megvalósíthatósága is, hiszen alkalmazásához a bírónak két jogrendszer szabályainak eredményét kellene összehasonlítani tudnia, ami meglehetősen irreális elvárás.⁷ Nem korszerű az sem, hogy a Kódex nem nyitja meg a felek számára a jogválasztás lehetőségét, amit nemcsak a Róma II. rendelet tesz lehetővé, hanem számos nemzeti törvény (például a svájci és a német) is. A lakóhely jogát – különösen az európai uniós jogalkotásban – a szokásos tartózkodási hely joga váltja fel; ez a kapcsolólév szerepel a Rendeletben is. Ezzel szemben a Kódex ragaszkodott a lakóhelyhez, mint kapcsoló tényezőhöz, amikor a károkozó és a károsult közös lakóhelye szerinti állam jogát rendeli alkalmazni, ha ennek feltételei fennállnak. Hasonlóképpen elavultnak tekinthető a Kódexnek az a rendelkezése is, amely alternatív kapcsolószabályt fogalmaz meg a vétőképeség fennállásának megállapításához.

Összességében sajnos meg kell állapítanunk, hogy a 2009. évi IX. törvény nem használta ki a Róma II. rendelet hatálybalépése kapcsán keletkezett lehetőséget. A magyar törvényhozó *nem korszerűsítette* a delik-

tualis kollíziós szabályokat, hanem beérte a rendelet hatálybalépése folytán feleslegessé vált kódexbeli rendelkezések kiiktatásával. (Egy esetben még ez sem sikerült: a károsító esemény államának biztonsági és magatartási szabályainak figyelembevételét a rendelet és a Kódex is kimondja.) Még kevésbé beszélhetünk arról, hogy a Kódex szabályai közelebb kerültek volna a rendelet normáihoz. Márpedig ez ugyancsak kívánatos lett volna, mert így a magyar kollíziós nemzetközi magánjogban indokolatlanul egy kétszatornás rendszer jött létre: más kollíziós szabályok vonatkoznak a rendelet tárgyi körébe tartozó tényállásokra, és más szabályok nyernek alkalmazást a Kódex hatálya alá tartozó tényállásokra. Egészében véve szerencse, hogy a Kódex deliktualis kártérítési rendelkezései csak szűk körben jutnak szerephez. Ezzel együtt – az elmondottak szerint – a reformra e körben jelentős feladatok várnak: a Kódex hibás, illetve elavult rendelkezéseit a reform keretében megfelelően ki kell majd javítani.

c) A *többi uniós rendelet hatálybalépése* kapcsán a magyar jogalkotó esetről-esetre eltérő eljárást követett. Erről alább még bővebben szólunk. A Kódex (2004. évi XXVII. törvénnyel beiktatott) 75. § (5) bekezdése sorolja fel az uniós csatlakozás miatt alkotott jogharmonizációs szabályokat, így a Kódex 21/A §-át. Hasonlóképpen a Kódex 75. § (6) bekezdése sorolja fel azokat a törvényi rendelkezéseket, amelyek a 4/2009/EK tanácsi rendelet 1. cikkének [45. § (1) bek., 46. §], illetve a 1259/2010/EU tanácsi rendelet (Róma III. rendelet) 4. cikkének [40. §, 41/A. § (1), (2) és (4) bek., 41/B. §] hatályba lépése kapcsán szükségessé vált rendelkezéseket állapítják meg. Az előbbi rendelkezések a tartással kapcsolatos ügyekre, az utóbbiak a házasság felbontására és a különválásra vonatkozó ügyekre vonatkoznak, és a 2010. évi CXXVII. törvény 3. §-a, illetve a 2011. évi LXVII. törvény 40. § (3) bekezdésének b) pontja iktatta azokat a Kódexbe, 2011. június 18-i, illetve 2012. június 21-i hatállyal. Hasonlóképpen a 2012. évi LXXXV. törvénnyel került a Kódexbe a 70/A. § és a 75. § (7) bekezdése. Megjegyezzük végül, hogy a 2015. augusztus 17-étől hatályos öröklési jogi rendelet⁸ kapcsán (még) nem született magyar törvényhozási aktus, amely a Kódexet érintette volna.

A pusztá felsorolásból is látszik, hogy az uniós rendeletek tükröztetése a Kódexben nem nyugszik elvi alapon, a *törvényhozó rögtönzésszerűen kísérte meg* megteremteni a rendeletek és a Kódex közötti összhangot. Mindez azt jelzi, hogy a Kódexet módosító illetve kiegészítő, itt említett jogszabályokat az átfogó reform

5 A Róma II. rendelet hatálybalépésének időpontjához lásd *Mádl Ferenc–Vékás Lajos*: Nemzetközi magánjog és nemzetközi kapcsolatok joga. Budapest 2015. 362.

6 Lásd *Mádl Ferenc–Vékás Lajos*: i. m. 359 skk.

7 Lásd *von Hein, Jan*: Das Güntigkeitsprinzip im Internationalen Deliktsrecht. Tübingen, 1999

8 Lásd *Vékás Lajos*: Objektive Anknüpfung des Erbstatuts, in Gerte Reichelt/Walter H. Rechberger (Hrsg.): Europäisches Erbrecht. Zum Verordnungsvorschlag der Europäischen Kommission zum Erb- und Testamentsrecht. Wien 2011, 41–56.

során alaposan felül kell majd vizsgálni és a szükséges összekötő rendelkezéseket *egységes elvek szerint kell* az új törvényben elhelyezni.

III. A leendő új törvény és az uniós rendeleti jog viszonya

1. A reform indokaival és a Kódex mai állapotával kapcsolatban elmondottakból is kitűnt, hogy a megalkotandó nemzetközi magánjogi törvény *legalapvetőbb elvi kérdésének* az uniós rendeletekhez való viszony tekintendő. A kiindulópont egyértelmű: az EK-Szerződés 110. cikkének (2) bekezdése szerint *az uniós rendeletek a tagállamokban közvetlenül, azaz átültetés, végrehajtási rendelet vagy más nemzeti közvetítő jogi aktus nélkül hatályosulnak és alkalmazandók.* Az Európai Bíróság következetes gyakorlata szerint a rendeletek implementálása tagállami jogszabályban nem is megengedett. Ezzel kapcsolatban hadd hivatkozzunk az Európai Bíróság három ítéletére.⁹

A 39/72. sz. (Bizottság *v* Olasz Köztársaság) ügyben a Bíróság ítélete a következőket állapította meg. A rendeletek valamennyi tagállamban közvetlenül, az Európai Közösségek Hivatalos lapjában történő közzétételükkel és az ott megjelölt időpontban lépnek hatályba. Ezért az uniós rendelet jellegével nem egyeztethető össze olyan tagállami jogalkotás, amely a rendelet közvetlen hatályának útjában áll, és a rendelet *azonnali és egységes alkalmazását* az egész Közösségben kérdéssé teszi (Indokolás 17. pont).

Még egyértelműbben fogalmazott a bíróság a 34/73. sz. (F. LLI *Variola S.P.A., Trieszt v* Olasz Pénzügyi Igazgatás) ügyben. A Bíróság megállapította, hogy az uniós rendelet jogi természetéből és a közösségi jogforrások rendszerében betöltött funkciójából következik a rendeletnek közvetlenül alanyi jogot keletkeztető hatása. Ezt az alanyi jogot a tagállami bíróságok kötelesek jogi védelembe részesíteni. A közvetlen hatály azt jelenti, hogy a rendelet anélkül lép hatályba és nyer alkalmazást az érintett jogalanyokra, hogy a tagállami jogrendszerben valamifajta átültető intézkedésre volna szükség. A tagállamok ezt a közvetlen hatályt nem veszélyeztethetik azzal, hogy a rendelethez nemzeti jogi előírást kapcsolnak. Az uniós rendeleti előírásokat a *tagállamokban nem lehet olyan jogi előírásokkal sem átültetni, amelyek a közösségi jogszabály tartalmát egyébként hűségesen adják vissza.* A tagállamok különösen nem hozhatnak olyan intézkedést, amely az Európai Bíróságnak a közösségi jogot értelmező hatáskörét vagy a Közösség szervei által hozott intézkedéseket csorbítja. Nem megengedett ezért semmi-

lyen olyan eljárás, amelynek folytán az átültető tagállami törvényalkotás a rendelet közösségi természetét kétségessé teszi (Indokolás 8-11. pontok).

Végül ugyanezt az álláspontot foglalta el az Európai Bíróság az 50/76. sz.) *Amsterdam Bulb B.V. v* Produktschap voor Siergewassen ügyben. A Bíróság ebben az ítéletben is leszögezte, hogy a tagállamok nem hozhatnak olyan intézkedést és ezt nem engedhetik meg jogalkotási hatáskörrel rendelkező nemzeti testületeknek sem, amelynek következtében a közösségi norma címzettjei az adott norma közösségi természetéről és annak következményeiről nem szerezhetnek egyértelmű tudomást (Indokolás 7. pont).

2. Mindebből az is következik, hogy *az új törvénykönyvet nem lehet a szó klasszikus értelmében felfogott átfogó jogszabályként megalkotni.* A nemzetközi kollíziós jog normaanyagának jelentős része már ma is európai uniós rendeleti jog, amely tehát nem jelenik meg egy tagállami törvényben. Ha a joghatóságra, a határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályokat is figyelembe vesszük (bár ezt csak a fent kiemelt többszoros szabályozási rezsím sajátosságainak szem előtt tartásával tehetjük), akkor az uniós matéria a nemzetközi magánjogi törvény anyagának legalább kétharmadát teszi ki.

A jövődó kodifikációnak ezért az a megválaszolendő nagy kérdése, hogy *miként teremtsen* a magyar törvényhozó a *minél szervesebb kapcsolatot* az uniós jogszabályi réteggel, méghozzá úgy, hogy a megoldás az Európai Bíróság vázolt kívánalmaival és a jogalkotásról szóló törvény rendelkezéseivel is összhangban legyen. A közelmúlt külföldi törvényhozásának néhány példája ehhez csak kevés fogódzót kínál.

A problémát növeli az a körülmény, hogy az eddigi uniós rendeletek többségükben nem fedik le a szabályaikban érintett életviszonyok teljes körét. Jól mutatja ezt a *hézagos* szabályozást a Róma I. és a Róma II. rendelet. A Róma I. rendelet például csak a munkaszerződésre irányadó jogot meghatározó kollíziós normákat alkotta meg hézagmentesen, a szerződési jog egyéb területein – mint fentebb bemutattuk – bevalottan *maradtak hézagok*, nem is szólva az esetleg nem tudatosan szabályozatlanul maradt kérdésekről. A tagállami jogalkotónak kell tehát feltérképeznie az uniós jog hézagait, annak érdekében, hogy e hézagok kitöltésére maga alkosson megfelelő normákat.

A kötelmi jogi kapcsolószabályok tekintetében ez történt meg (jól-rosszul) a fent tárgyalt 2009. évi IX. törvény keretében. Ez a törvény a szerződéses kötelmi jogviszonyok szabályozásánál a Kódex 24. §-ában, a szerződésen kívüli kötelmi jogviszonyok tekintetében pedig a Kódex 32. §-ában beiktatott olyan rendelkezéseket, amelyek kiemelik a vonatkozó uniós rendeletek

9 Az ítéletek kiválasztásáért ezúton is köszönetet mondok Erdős István és Szabados Tamás kollégáimnak.

elsőbbiségét, és kimondják, hogy a Kódex szabályait csak olyan jogviszonyokra kell alkalmazni, amelyekre az illető uniós rendelet hatálya nem terjed ki. Mint az uniós rendeletek átültetésére vonatkozó fenti szemlében már utaltunk rá, nem alkotott a magyar jogalkotó a 2009. évi IX. törvényben alkalmazotthoz hasonló utaló szabályokat a családjogi tartási kötelezettségekre és a házasság felbontására (és a különválásra) vonatkozó rendeletek kapcsán. Az előbbi hatálybalépésekor a 2010. évi CXXVII. törvény egyszerűen kihagyta a Kódexnek a házastársak személyi és vagyoni viszonyaira vonatkozó 39. §-ából a „tartás” kifejezést, a szülő-gyermek jogviszonyra vonatkozó 45. § és 46. §-ában pedig kifejezett kivételt állapított meg a tartási kötelezettségre. Ezzel mintegy jelezte, hogy a Kódex a családjogi tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogot nem határozza meg. Még utalásszerűen sem említi azonban a Kódex a 4/2009/EK tanácsi rendeletet, amely a családjogi tartási kötelezettségek vonatkozásában valamilyen uniós tagállamban meghatározza az ilyen követelésekkel kapcsolatos joghatósági, elismerési és végrehajtási szabályokat. Még kevésbé derül ki a Kódex jelenlegi szövegéből, hogy az alkalmazandó jogot a gyermektartásdíj-követelések és az egyéb családjogi tartásdíj-követelésekre a 2007. november 23-i Hágai Jegyzőkönyv normái határozzák meg. Hasonlóképpen nem derül ki a Kódexnek a 2011. évi LXVII. törvénnyel megállapított, csonkán maradt 40. §-ából, hogy a házasság felbontására (és a különválásra) alkalmazandó jogot, továbbá az ilyen ügyekre vonatkozó határozatok elismerésére adott szabályokat a 2012. június 21-e után indult bontási eljárásokban a 1259/2010/EU tanácsi rendelet (Róma III. rendelet) határozza meg.

3. Ahogy ezt már egy korábbi tanulmányomban javasoltam,¹⁰ véleményem szerint az uniós rendeletek *elsőbbiségét* a leghelyesebb – a nemzetközi egyezmények mintájára – a leendő *törvénykönyv élén* (a Kódex 2. §-ának megfelelő helyen) egységesen, *általános jelleggel* kimondani. Ezzel a megoldással elkerülhető az, hogy újabb uniós rendeletek esetén a rendeleti jog és a magyar szabályok hierarchikus viszonyát ismételten ki kelljen emelni. Különösen ajánlatosnak tűnik ez a generális szabályozás amiatt, hogy az uniós rendeletek rendszerint nemcsak a szűkebben vett témakörüket (eddig a kötelmi jogi viszonyokat, a családjogi tartást, a házasság felbontását stb.) rendezik, hanem közvetlen tárgyi hatályukon túlmutató általános részi kérdésekre, mint a *renvoi*-ra vagy az *ordre public*-re is speciális normát adnak.

Ezen az általános, a hierarchikus viszonyt megállapító szabályon kívül célszerűnek tűnik az uniós rendelet konkrét szabályozási tárgya körében valamilyen formában – esetleg a Kódex 24. §-a és 32. §-a mintájá-

ra – *figyelemfelhívó utalást* is beiktatni az illető rendeletre. Ilyen utalás eligazító lehet az adott uniós rendeletben hézagmentesen rendezett és ezért tagállami szabályozást kiegészítő jelleggel sem igénylő kérdésekben, például a munkaszerződés esetében is. A joghatósági, elismerési és végrehajtási szabályokról e vonatkozásban is külön szólnunk. S végül harmadszor, a jogalkalmazó munkáját megkönnyítené, ha az elfogadott törvénykönyvet úgy is hozzáférhetővé tennénk majd a jogászok számára, hogy a kiadás tematikus rendben közli az uniós rendeletek hivatalos szövegét is.

4. Mint már utaltunk rá, külön megfontolást igényel majd az új törvény megalkotásánál a joghatóságra, továbbá a határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó szabályok többszatsornás elhelyezkedése. A kifejezetten e kérdéseket rendező Brüsszel Ia. és a Brüsszel IIa. rendeletek mellett az utalásoknál a megfelelő helyeken figyelemmel kell lenni arra is, hogy – eddig – két uniós rendelet külön is tartalmaz ilyen jellegű normákat. Ezekre már hivatkoztunk, de szükséges itt is említést tenni róluk. A 4/2009/EK tanácsi rendeletet a családjogi tartási kötelezettségek vonatkozásában felváltotta a Brüsszel I. rendelet normáit, és – nemcsak az uniós tagállamok viszonylatában, hanem univerzális jelleggel – meghatározza a joghatósági szabályokat, továbbá a határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó rendelkezéseket. A 650/2012/EU tanácsi rendeletet pedig az öröklési ügyekre alkalmazandó jog meghatározása mellett szabályozza e területen a joghatóság kérdéseit, továbbá az öröklési ügyekben hozott határozatok elismerésének és végrehajtásának problémáit is. Nem tartalmaz viszont eljárási szabályokat a házasság felbontására (és a különválásra) vonatkozó 1259/2010/EU tanácsi rendeletet (Róma III. rendeletet), amely csak az alkalmazandó jogot határozza meg. A joghatósági és elismerési kérdésekre a bontóítéletek tekintetében a Brüsszel IIa. rendelet ad választ, végrehajtási kérdések pedig e körben – értelemszerűen – nem merülnek fel. Említeni kell végül a 650/2012/EU tanácsi rendeletet, amely az öröklési ügyekre alkalmazandó jog meghatározása mellett szabályozza e területen a joghatóság kérdéseit, továbbá az öröklési ügyekben hozott határozatok elismerésének és végrehajtásának problémáit is.

A leendő törvényben az uniós rendeletekre vonatkozó utalást a Brüsszel Ia. és a Brüsszel IIa. rendeletek esetében a joghatósági, elismerési és végrehajtási rendelkezéseknél célszerű megtenni. A másik három rendelet és a 2007. november 23-i Hágai Jegyzőkönyv tekintetében pedig a *tematikusan megfelelő helyen*: a házasság felbontására, a házastársak személyi és vagyoni viszonyaira, illetve a rokontartásra és az öröklésre utaló címeznél lesz célszerű elhelyezni.

10 Lásd a 4. lábjegyzetben i. m. 321. sk.

IV. Az új törvény szerkezetéről és néhány szabályozási tartalmi kérdésről

1. A leendő törvény szerkezetének megtervezésénél a Kódex kiindulópontul szolgálhat. Az egyes fejezetek sorrendjében megfontolandó a *Ptk. szerkezetének követése*, ideértve a családjogi rendelkezések elhelyezését is.

2. Az „Általános szabályok” körének meghatározásánál szintén ki lehet indulni a Kódexből. Tartalmi finomításokra azonban mindegyik általános rendelkezéssel kapcsolatban szükség van.

a) A *minősítés* problémájának korrekt normatív szabályozása aligha lehetséges. Ha a leendő törvény mégis adna majd rendelkezést a minősítésre, azt mindenképpen másként kell megfogalmazni, mint ahogy az a Kódexben (3. §) történt.

b) A *renvoi* szabálya is többirányú átgondolást igényel. Figyelni kell többek között arra, hogy – az öröklési jogi rendelet kivételével – valamennyi eddigi uniós rendelet következetesen kizárja a *renvoi*-t: a kapcsoló szabály utalását a felhívott jogrendszer anyagi jogi szabályaira történő utalásként kell felfogni. Ez azt jelenti, hogy a már a ma hatályos nemzetközi magánjogunkban különböző eredményhez jutunk attól függően, hogy a Kódex vagy uniós rendeletek hatálya alá tartozik az eldöntendő eset, nevezetesen:

A Kódex (4. §) alkalmazása esetén a visszautalást el kell fogadni, a továbbutalást nem. [Ide tartozik az a kiegészítés, hogy 2004. május 1-je óta egy, a Kódex hatálya alá eső szűk körben (21/A. §) sem fogadható el a visszautalás: a letéti számlán nyilvántartott vagy dematerializált értékpapíron fennálló tulajdonjogra és más dologi jogra vonatkozó kapcsolólév meghatározásánál kizárt a visszautalás. Ha a külföldi jog a felmerült kérdésben a magyar jogra utal, e visszautalást nem kell figyelembe venni. A Kódexbe a 2004. évi XXVII. törvénnyel beiktatott rendelkezés az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a pénzügyi biztosítéki megállapodásokról szóló 2002/47/EK irányelvéből következik.]

A kötelmi jogi és a családjogi uniós rendeletek szerint megítélendő esetekben a visszautalás elfogadása is kizárt. Az öröklési jogi rendelet pedig – jogválasztás esetét és néhány meghatározott további esetet kivéve – elismeri mind a visszautalást, mind a továbbutalást. Ez utóbbit akkor, ha az valamely rendeleti tagállam jogának alkalmazásához vezet vagy akkor, ha a *renvoi*

olyan állam jogának alkalmazását eredményezi, amely csak saját anyagi jogára értve fogadja el az utalást.

c) Mindenképpen felülvizsgálatra szorul a Kódex *közrendi záradéka* [7. § (1) bek.]. 1979-ben még – érthetően, igaz, helyesen: negatív megfogalmazásban – a társadalmi-gazdasági rendszer eltérése jelentette az *ordre public* védelmének konkretizálásához adható fő szempontot [7. § (1) bek.]. A generálklauzulában magában hangsúlyozni kell, hogy a közrendi záradék igénybevétele kivételes lehetőség. Az új törvény számára instruktív lehet az uniós rendeletek szokásos definíciója: „Az e rendelet által meghatározott jog valamely rendelkezésének alkalmazása csak akkor tagadható meg, ha az alkalmazás nyilvánvalóan összeegyeztethetetlen (ellentétben áll) az eljáró bíróság államának közrendjével.” Szerencsés volna, ha az általános *ordre public*-klauzula szövege szó szerint egyezne az uniós rendeletekben adott definícióval. A jövőben is változatlanul igaz lesz ugyanakkor, hogy a közrendi záradék generálklauzula-jellege miatt igen sok múlik a bírói mérlegelésen és mértéktartáson. A kellő mérték megtalálása, a nyitott norma tartalmi kitöltése a bírói gyakorlat feladata marad; csak a jogalkalmazói praxis folyamatos csiszoló munkája nyomán alakíthatók ki azok a szempontok, amelyek egy-egy konkrét esetben a közrend sérelmének megállapíthatóságához vezetnek.¹¹ A bírói mérlegelési folyamatban – egybek mellett – a konkrét tényállás kapcsolata a fórum jogi rendjéhez gyakran döntő szempont lehet.¹²

d) A feleknek a *külföldi jog alkalmazásának mellőzésére* vonatkozó közös kérelmét megengedő kódexbeli rendelkezés (9. §) gyakorlati előnyökkel jár és ezért fenntartható. Ajánlatos azonban ennek a lehetőségnek időbeli korlátot szabni.

3. A „Személyek”, a „Szellemi alkotások joga”, továbbá a „Tulajdonjog és más dologi jogok” című kódexbeli fejezetekben elhelyezett normák szabályozási területét eddig nem érintették uniós rendeletek, és egyelőre a jogtudományban is csak a *névvisseléssel* kapcsolatban jelent meg javaslat uniós rendeleti szabályozásra.¹³ E három fejezet rendelkezései tehát a maguk egészében a tagállami szabályozás, így a leendő magyar törvény területére esnek. Ez lehetőséget ad arra, hogy a magyar törvényhozó – a külföldi és benne az európai uniós jogfejlődés tapasztalatait figyelembe véve – dönthessen olyan, ma nyitottnak tekinthető elvi kérdésekben, mint például az *ember személyes jogára* vonatkozó kapcsolólévek meghatározása.

11 L. Erik Jayme: Methoden der Konkretisierung des ordre public im Internationalen Privatrecht. Heidelberg, 1989; Dieter Martiny: Die Zukunft des europäischen ordre public im Internationalen Privat- und Verfahrensrecht, in: Privatrecht in Europa, Festschrift für H. J. Sonnenberger. München, 2004. 523–548.

12 L. Burián László: Gondolatok a közrend szerepéről, in: Magister artis boni et aequi – Studia in honorem Németh János. Budapest, 2003. 97–122.; A közrend védelmének számos elvi kérdését tárgyalják Raffai Katalin munkái, így a Jogtudományi Közlöny 2006. évfolyamában (302–306.) és a Magyar Jog 2007. évfolyamában (142–151.).

13 Anatol Dutta: One Name Throughout Europe – Draft for a European Regulation on the Law Applicable to Names. Yb PIL 15 (2013/2014) 31–37. o.; ugyanez franciául: Rev. crit. d. i. p. 2014, 733–738.

V. Főhajtás az elődök előtt

Mielőtt búcsút veszünk az első törvényileg elfogadott és hatályba lépett nemzetközi magánjogi törvénykönyvünktől, mindenképpen meg kell emlékeznünk azokról, akik ezt a Kódexet megalkották. Több kitűnő, időközben már elhunyt nagyérdemű kollégánk vett részt az 1979. évi 13. sz. törvényerejű rendelet megalkotásában, így legelső sorban *Mádl Ferenc* professzor, aki a Kódexhez szövegszerű tervezeteket

is készített. Tisztelettel említenünk kell *Szászy István* professzor nevét is, aki a nemzetközi magánjog tárgykörében írt több monográfia mellett nemzetközi összehasonlításban is kiemelkedő színvonalú törvénytervezetet készített és tett közzé 1948-ban.¹⁴ A részletes indoklással kísért, kiváló tudományos felkészültséggel megalkotott, imponáló elméleti ismeretekre támaszkodó javaslat törvénnyé válását az akkori politikai helyzet nem engedte meg, így az a magánkezdeményezés szintjén maradt. Bizonyára a most induló kodifikációs munkálatok során is tanulhatunk ebből a ragyogó törvényjavaslatból.

14 Szászy István: A nemzetközi magánjogi törvényjavaslat. Budapest, 1948.

TANULMÁNY

A felekezeti diszkrimináció alkotmányos tilalma – komparatív megjegyzések az egyházak államilag elismert státuszához

✉ *Szuromi Szabolcs DSc. egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem (Budapest)*

A magyar állam–egyház kapcsolatrendszerét általában az ún. „együtműködő”, kategóriába szokták sorolni a szerzők. Ez a modell, ha összevetjük az 1990. évi IV. törvényt a 2011. évi CCVI. törvénnyel, alapelveiben nem változott. Azonban számos új hangsúly került be a 2011. évi normaszövegbe. Az 1990. évi IV. törvényt felváltó 2011. évi CCVI. törvény (Ehtv.) vonatkozásában már az előkészítés, majd annak parlamenti elfogadása után is számos kritika és negatív döntés fogalmazódott meg. Áttekintésünk nem az egyes kifogások taxatív elemzésére irányul, hanem arra a központi kérdésre keressük a választ, hogy a felekezeti diszkrimináció alkotmányos tilalma maradéktalan módon érvényesül-e az új normaszövegben. Az Ehtv. a vallási közösségek rendszerét kétszintűvé tette azzal, hogy a korábbiakhoz képest szigorúbban definiált „egyház” jogi formáját kiegészítette az ún. „alapcélként vallási tevékenységet végző egyesület” kategóriájával. Nem kétséges, hogy az Ehtv. alapvető elveiben megtartotta az 1990. évi IV. törvény erényeit, beépítve az AB állásfoglalásának a jogszabály szempontjából releváns szakaszait, valamint az 1990 óta eltelt időszak joggyakorlatban jelentkező tapasztalatát, szem előtt tartva az EU és a magyar jogi környezet jogszabályi hátterét. Mindazonáltal úgy tűnik, hogy a kétszintes rendszer további pontosításra szorul ahhoz, hogy maradéktalanul megfeleljen egyfelől a törvényhozó szándékának, de az EU jogos elvárásának is, a felekezeti diszkrimináció kizárása kellő biztosíték-rendszerének a rögzítése tekintetében, megtartva az ún. paritás elvét.

Az állam és az egyház *elválasztásának* alapelve, az egymás sajátos belső – pozitív jogalkotás eredményeként megszületett – normarendszere függetlenségének a kölcsönös tisztelete, nem a modern korban kialakult, a szekularizáció eszmei alapján álló elméletekre épül; hanem a kereszténység megjelenésével, az Egyház korai időszakától kezdve, alapvető eleme volt az egyházjogi felfogásnak, különösen is Nyugaton.¹ Azt azonban szükséges kihangsúlyoznunk, hogy a civil társadalom és az egyházak közösségeihez tartozó tagok ugyanazok a személyek, ami így mindmáig önkéntelenül is átfedéseket, és a kétfajta közösségi jogok és kötelezettségek szabályozásának valamilyen szintű együtműködését eredményezi.² Sőt, a történelemben mindez időről-időre konfliktusokhoz vezetett, mivel

az egyes személy egyéni és közösségi cselekedetei – vallási és lelkiismereti meggyőződésének alapvető voltából kifolyólag – *nem választhatók teljesen tiszta formában ketté*, még az olyan állami-egyházjogi modellben sem, amely a „szigorú szeparáció” elvére épül (vö. a modernkori francia, belga és az USA-beli).³

Egyik szélsőség, amikor az állam és az egyház intézkedése szinte összeforrottan működik; a másik, amikor az állam beavatkozik az egyházak belső autonómiájába. Nyilvánvaló, hogy az előző, egy teljesen egységes, vallási alapon felépülő társadalom esetében logikus működési elv, azonban ennek megszűnésével, azaz a vallási pluralizmus, a vallásszabadság elvének maradéktalan érvényesítésének vállalásával már nem tartható.⁴ Ehhez hasonlóan, az is egyértelmű, hogy az

* Készült a *Collegio S. Norberto*-ban (Róma), az *Universidad San Dámaso*-n (Madrid) és az *Universidad Pontificia de Salamanca*-n a KAP-3.6-14/003 projekt keretében.

1 *Szuromi Szabolcs Anzelm–Ferenczy Rita*: Kérdések az állami egyházjog köréből. (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/17), Budapest, 2014. 5.

2 *Szuromi–Ferenczy*: i. m. (1. jegyzet) 45.

3 Vö. *Jean-Louis Thireau*: Introduction historique au droit. Paris, 2001. 286–288.

4 *Szuromi Szabolcs Anzelm*: The Changes of Modern Era Relation of Church and State in Europe. *Folia Canonica*. 2005. 8. 65–77.

állam területén, az adott ország alkotmányával – vagy alaptörvényével – nem ellentétes tevékenységet gyakorló, regisztrált vallási közösség belső saját normarendszerére és működésére külső állami kényszer nem alkalmazható.

Ezt deklarálja Magyarország 2011. évi CCVI. törvénye a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról (rövidítve: *Ehfv.*), amikor Preambulumában kijelenti, hogy „figyelemmel az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatára, az Emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezményre, valamint a lelkiismereti és vallásszabadság alapvető emberi jogával kapcsolatban megfogalmazott nemzetközi dokumentumokra, valamint az Európai Unió működéséről szóló szerződés 17. cikke szerint az Európai Unió tiszteletben tartja és nem változtatja meg az egyházak és vallási egyesületek vagy közösségek tagállamokban meglévő státuszát (...)” Az idézett mondat jelentős, mivel egyértelművé teszi, hogy az EU-tagállamok alkotmányos működésében, a vallásszabadság érvényesítése terén egy konkrét elválasztási modellt sem tekint kötelezően alkalmazandónak (pl. a szigorú szeparációt).⁵ A kijelentés azonban nem szól az egyházak, vallási közösségek, stb. státuszához kötődő jogokról és kötelezettségekről, így pusztán az adott EU-tagállamában már meglévő állam–egyház viszonyrendszer sérthetetlenségére tartalmaz utalást.

A fent röviden összefoglalt állam és egyház kapcsolatrendszer, az egyes felekezetek státusza és a vallásszabadság érvényesülése sajátos és egyúttal hangsúlyos tárgyat képezi a felekezeti diszkrimináció elkerülése problémakörének.

1. Bevezető megjegyzések

Mindenekelőtt, le kell szögeznünk, hogy az állam és egyház kapcsolatrendszerének szabályozására teljesen tökéletes megoldás – amint a legtöbb, a teljes társadalomra kiható kérdés esetében – nem lehetséges. A vallásos meggyőződés az emberi személy – tehát azok,

akikből a társadalom felépül – természetes tulajdonságai közé tartozik (vö. Immanuel Kant [†1804]), amely által tudatosan vagy reflektálatlanul kötődik a „Szenthez”.⁶ Ennek a kötődésnek a kifejezésére, illetve az ebből fakadó lelkiismeretbe vésett kötelezettségnek a megvalósítására különféle vallások születtek a történelem folyamán, az adott kor, földrajzi hely, embercsoport egyéni kultúrájának megfelelően.⁷ A modern korban a felvilágosodás eszmeáramlatának hatásaként, többször is deklarálásra került az egyedi ember joga arra, hogy ezt az alapvető vallásos meggyőződését gyakorolja, megvallja, akár külsőleg és közösségleg is. A vallási meggyőződés nyilvános gyakorlása tehát az *emberi jogok részét* képezi, amely erendően természetjogi alapokon nyugszik⁸ (annak ellenére, hogy ez utóbbi relevanciáját, a jogpozitivisták irányzatok sokáig próbálták tagadni⁹). Ennek alapján, a vallási/egyházi/felekezeti hovatartozás egy olyan konkrét lelkiismereti döntés, amely az ember szabad akaratának a gyakorlásából fakad. Az egyes felekezeti közösségek olyan belső szabályrendszerrel rendelkeznek (legyen akár írott vagy íratlan), amelyhez az állam legfeljebb, mint ún. „metajuridikus” rendszerhez viszonyul (pl. Magyarország, Spanyolország, stb.), de az állam mindenképpen alaptörvényi szinten deklarálja – (a vallási jog alapján működő államok kivételével), hogy az elválasztás alapelvéből következően a vallási közösségek belső szabályainak érvényre juttatására állami kényszer nem alkalmazható.¹⁰ Ez nem jelenti azt, hogy a két rendszerben ne fordulhatnának elő *egymásra utaló* normák.

2. A magyar modell – megjegyzések a 2011. évi CCVI. törvényhez

A magyar állam–egyház kapcsolatrendszerét általában – Albániával, Bosznia-Hercegovinával, Horvátországgal, a Cseh Köztársasággal, Észtországgal, Lettországgal, Litvániával, Lengyelországgal, Szlovákiával és Szlovéniával együtt – az ún. „együttműködő”, „támogató”, vagy „benevolens separatio” (jóakaró elválasztás) kategóriába szokták sorolni a szerzők.¹¹ Ez a modell,

5 Vö. *Schanda Balázs*: The Application of Freedom of Religion Principles of the European Union of the European Convention on Human Rights in Hungary. In: *Emilianides, Achilles* (ed.): Religious Freedom in the European Union: The Application of the European Convention on Human Rights in the European Union. Leuven, 2011. 199–202.

6 *F. Nikolai-Klimmek*: Kants System der transzendentale Ideen. (Kant-Studien, Ergänzungshefte 147), Berlin, 2005; vö. *Szuromi, Szabolcs Anzelm*: From Morality to Positive Law – Theological, Legal Theory and Canon Law Historical Considerations –. *Revue théologique des Bernardins*. 2015. 12. [megjelenés alatt].

7 Vö. *Szuromi Szabolcs Anzelm*: Bevezetés a katolikus hit rendszerébe. Budapest, 2014. 7 13–14.

8 *Erdő Péter*: Emberi jogok és természetes jogok. *Communio*. 1999. 1. 64–70.

9 *José Delgado Pinto*: Derecho. Historia. Derecho Natural. Reflexiones acerca del problema de la oposición entre la existencia del Derecho Natural y la historicidad de los Ordenes Jurídicos. *Anales de la Cátedra Francisco Suárez*. 1964. IV/2. 73.

10 *Szuromi-Ferenczy*: i. m. (1. jegyzet) 87–88.

11 *Erdő Péter*: Die gegenwärtige Lage des Staat-Kirche-Verhältnisses in Ungarn – Staatskirchenrechtliche und kanonistische Aspekte. *Essener Gespräche zum Thema Staat und Kirche*. 1995. 29. sz. 134–150. *Schanda, Balázs*: The permissible scope of legal limitations on the freedom of religion or belief in Hungary. *Emory International Law Review*. 2005. 19. 889–911, különösen 892, 903–904. *Schanda Balázs*: Néhány megjegyzés a lelkiismeret és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvényhez. *Jogtudományi közlöny*. 2011. LXVI. sz. 515–520. *Schanda, Balázs*: Állami egyházjog. Vallásszabadság és vallási közösségek a mai magyar jogban. (A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának Tankönyvei = Bibliotheca Institutii Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae II/5), Budapest, 2012. 80–83. *Szuromi-Ferenczy*: i. m. (1. jegyzet) 37.

ha összevetjük az 1990. évi IV. törvényt¹² a 2011. évi CCVI. törvénnyel, alapelveiben nem változott. Azonban számos olyan hangsúly került be a 2011. évi normaszövegbe, amely annak *kerettörvény jellegét csökkenti*, és a korábbi, egyes felekezetekkel – különös tekintettel az 1990. évi IV. törvény terminológiájában szereplő „történelmi egyházakkal” – megkötött egyedi megállapodásokból került átvételre, kiegészítve mindezt a 2011. december 31-ig működő Legfelsőbb Bíróság (2012. január 1-től Kúria) elvi állásfoglalásával és az Alkotmánybíróság korábbi döntéseivel.¹³

Az 1990. IV. törvényt felváltó *2011. évi CCVI. törvény* vonatkozásában már az előkészítés, majd annak parlamenti elfogadása után is számos *kritika és negatív döntés* fogalmazódott meg, mind az Alkotmánybíróság, a hazai vallási közösségek részéről, mind pedig nemzetközi szinten: az Európa Tanács Velencei Bizottsága és az Emberi Jogok Európai Bírósága vizsgálata alapján. Legutóbb az Európai Bizottság részéről kötelezettségszegési eljárás megindítása merült fel Magyarországgal szemben, az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról szóló 2003. évi CXXV. törvénynek a 2011. évi CCVI. törvényben történő kitágítása tekintetében. Ehelyütt nem kívánjuk az egyes kifogásokat taxatív módon elemezni, hanem a központi kérdésre keressük a választ, azaz, hogy a *felekezeti diszkrimináció alkotmányos tilalma* maradéktalan módon *érvényesül-e* az új normaszövegben.

Annak ellenére, hogy maga a magyar elválasztási modell az állam és egyház egymáshoz való viszonya vonatkozásában lényegileg nem változott, a beépített új elemek tekintetében, az ún. *kétszintű jogi forma*, valamint a *nyilvánartartásba vételi eljárás egyedi volta* jelentős következményekkel járó *módosulást* jelent. LÁTHATÓ, hogy a korábbi „történelmi egyház” kategória kikerült az új jogszabályból, valamint, hogy a jogalkotó magában az Ehtv.-ben szerepelteti a korábbiakhoz képest szigorúbban definiált „egyház” jogi formáján túl, az ún. „alapcélként vallási tevékenységet végző egyesület” kategóriáját [vö. Ehtv. 14. § (1) bekezdés]. Ilyen jellegű egyesületi formára korábban is volt lehetőség, eleget téve a Polgári Törvénykönyv egyesületekre, közhasznú szervezetekre, illetve az egyesülési jog alapján létrejött egyéb szervezetekre vonatkozó előírásainak. Az Ehtv. ellenben a speciálisan vallási célra létrejövő egyesületeket beemeli a normaszövegbe, mint a vallási közösségek első szintjét, amelyek azonban *nem jogosultak* sem az egyházi célú költségvetési támogatás-

ra [Ehtv. 37. § (1) bekezdés], sem a személyi jövedelemadó egyházak számára felajánlható 1%-ra, mindössze az egyesületek részére felajánlható 1%-ra, amennyiben az az arra vonatkozó jogszabályi kritériumoknak megfelel [Ehtv. 37. § (2) bekezdés]. Ez a finansziális distinkció mindenképpen lényeges – két különálló elemről felépülő – változás a korábbi jogszabály alapelveihez képest.¹⁴

Az Ehtv. 1. § (3) bekezdése egyértelműen és határozottan állást foglal a vallási alapon álló diszkriminációval szemben: „A lelkiismereti vagy vallási meggyőződés megválasztása, elfogadása, kinyilvánítása és megvallása, továbbá annak megváltoztatása, illetve gyakorlása miatt senkit előny vagy hátrány nem érhet.” Ezt a megfogalmazást találjuk a legtöbb európai vallásszabadság biztosítást szabályozó norma szövegében. Megjegyzendő, hogy a deklarációban foglalt szabadság sajátosan is az egyes állampolgár személyiségi jogaihoz kötődik, amely indokolja az Ehtv. 5. § (1) bekezdésben foglaltakat, azaz, hogy a „lelkiismereti és vallásszabadság jogával összefüggésben állami hatóság által különleges adat nem gyűjthető” és az ilyen jellegű adatok csakis „az érintett hozzájárulásával” hozhatók nyilvánosságra. A hivatkozott törvényhely alapvető jelenőséggel bír az egyházak vagy vallási célra létrejövő egyesületek alapításakor, hiszen ehhez szükségesek meghatározott adatok és igazolások a konkrét vallási közösséghez tartozók részéről, éppen az egyházi vagy egyesületi státusz jogszabályban rögzített elnyerése érdekében.¹⁵

Amennyiben a módosított terminológiára fordítjuk a figyelmünket, feltétlenül ki kell emelnünk az „egyház” *jogi meghatározásának* kérdését. Az Ehtv. 7. § (1) bekezdése, az „egyházat” úgy írja le, mint „azonos hitelveket valló természetes személyekből álló, önkormányzattal rendelkező és az Országgyűlés által elismert autonóm szervezet, amely elsődlegesen vallási tevékenység gyakorlása céljából jön létre és működik.” A meghatározás erénye – amint ez már az 1990. évi IV. törvényben is megtalálható volt –, hogy aláhúzza az elsődlegesen *vallási tevékenységet*, mint célt, és a törvény más helyén felsorolja mindazokat a tevékenységeket, amelyek önmagukban nem tekinthetők vallási célnak,¹⁶ de azon tevékenységeket is, amelyeket a főként vallási aktivitású jogi személy, sajátos céljának teljesítése részeként gyakorolhat.¹⁷ Ez utóbbiak között számos olyan funkció szerepel, amely az államtól vesz át a társadalom számára nyújtandó kötelező szolgáltatást (vö. „köz célú tevékenység”),¹⁸ hiszen mint fentebb

12 Vö. Schanda Balázs: Az állam és az egyház elválasztásának gyakorlata a mai magyar jogban. In: Forrai Tamás (szerk.): Az állam és az egyház elválasztása. Budapest, 1995. 96–102.

13 Vö. Schanda Balázs: Az egyházi jogi személyiség új törvényi szabályozása Magyarországon. Kánonjog. 2012. 14. 107–114, különösen 114.

14 A szabályozásról vö. Schanda: I. M. (11. jegyzet) 141–142.

15 Ehtv. 14. § (1–2) bekezdés

16 Ehtv. 6. § (2).

17 Ehtv. 20. § (1–6).

18 Ehtv. 8. §.

említettük, a vallási közösségek tagjai egyúttal az adott állam polgárai is. A meghatározás *gyengesége* az „önkormányzattal”-kifejezés bevezetése, a jóval szerencsésebb „önálló képvisellel” terminus helyett. Az „önkormányzat” értelme a magyar jogi szaknyelvben kellően kikristályosodott jelentéssel rendelkezik, amely több – elsődlegesen nem az európai kultúrkörben megszületett – vallás szervezeti felépítése tekintetében értelmezhetetlen, vagy csak analóg jelleggel alkalmazható.

Ez a probléma – azaz a keresztény kultúrkörben kialakult szakkifejezések és kategóriák (akár a felsőfokú képzések területén) – több helyen is előfordul az 1990-től bevezetett együttműködő állam-egyház kapcsolatrendszerben, beleértve az „egyház” szó nem megfelelő jelentéstartalmú meghonosodását a magyar jogi nyelvben, már annak kialakulásakor.

Ezek a *szakkifejezési disszonanciák* egyáltalán nem pusztán elhanyagolható lingvisztikai kérdések, hiszen a jogi szóhasználat átkerült az újabban létrejött, vagy Magyarországon megjelent vallási közösségek belső használatába is, amely kifejezések megváltoztatása így érzékenyen érintheti a felekezet saját önmegbecsülését, társadalmi elismertségét, nem utolsósorban pedig – az egyes kifejezésekhez kapcsolt állami jogkövetkezmények révén (pl. állami támogatás, az adó meghatározott százalékának felajánlhatósága) – azok mindennapos működését. Nem kérdéses, hogy a jogalkotó szándéka a vallási közösségek kétszintű elismerési rendszerének bevezetésével éppen az egyes felekezetek társadalomra gyakorolt hatása és szerepvállalása szerinti világosabb rendszer kialakítását célozta. Ugyanígy cél volt azon jogi személyek kiszűrése az „egyházak”-ként elismert közösségek közül, amelyek – vagy hasonló jelleggel és céllal működő csoportok – az EU más tagállamaiban nem a lelkiismereti és vallásszabadsági, hanem az adott állam Polgári Törvénykönyve, illetve társasági törvénye hatálya alatt gyakorolják működésüket. Azonban a cél megvalósításához használt jogi eszközök nem tudták maradéktalanul elérni a törvényhozó által szándékolt objektív szűrést, a két kategória felállításán keresztül.

A fenti disszonanciák megjegyzésével együtt azonban az sem kétséges, hogy az Ehtv. *alapvető elveiben megtartotta az 1990. évi IV. törvény erényeit*, beépítve az AB állásfoglalásainak a jogszabály szempontjából releváns szakaszait, valamint az 1990 óta eltelt időszak joggyakorlatban jelentkező tapasztalatát, szem előtt tartva az EU és a magyar jogi környezet jogszabályi hátterét.

Mindazonáltal úgy tűnik, hogy a kétszintes rendszer *további pontosításra* szorul ahhoz, hogy maradéktalanul megfeleljen egyfelől a törvényhozó szándékának, de az EU jogos elvárásának is, a *felekezeti diszkrimináció kizárása kellő biztosítékrendszerének a rögzítése* tekintetében, megtartva az ún. paritás elvét. Ismert, hogy a jogalkotó – számos európai példához hasonlóan – megadta az új Ehtv.-ben a vallási közösségek mindkét szintjének azt a lehetőséget, hogy közcélú tevékenység ellátására önálló szerződést kössenek az állammal, az ahhoz kapcsolódó állami támogatás biztosítása mellett.¹⁹ Ez az alapelv jól mutatja azt meggyőződést, hogy az állampolgárok vallási igényei nyomán létező közösségek – ahogy arról az Ehtv. Preambuluma fogalmaz – „kiemelkedő fontosságú értékhorozó” tevékenységet fejtenek ki, amely megjelenhet olyan intézményes keretek között, ahol az állampolgároknak igénye és a vallási közösségnek megalapozott képessége van a jelenlétre.

Kellő biztonsággal állítható tehát, hogy a lelkiismereti és vallásszabadság jogának, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásának az elmúlt két és fél évtizedet figyelembe vevő letisztultabb szabályozásához és az EU által előírt módosításához *nincs szükség teljesen új jogszabály megalkotására* Magyarországon. A jelenlegi Ehtv. is fő vonalaiban az 1990. évi IV. törvényre, valamint a régi terminológia szerint „történelmi egyházaknak” nevezett felekezetekkel megkötött szerződésekben biztosított jogokra és köteleességekre épül (melyeken belül kulcsszerepet tölt be Magyarországnak az Apostoli Szentszékkel megkötött ún. részleges megállapodása,²⁰ amely a nemzetközi jog talaján állva, a paritás elve szerint, egyúttal közvetett garanciát biztosít a más felekezetekkel létesített megállapodások tartalmához).²¹ A pontosítást tehát az egyes vallási közösségek *szintjei*, valamint azok *megnevezése és a hozzákapcsolódó jogok és köteleességek* terén szükséges elvégezni. Ennek megvilágításához alább szeretnénk felvázolni az együttműködő elválasztás típusához tartozó *spanyol* példát, amely nyolcszintes rendszerével kiegyensúlyozott és megnyugtató választ tudott adni a Magyarországon is felmerült kérdésekre.

3. A spanyol modell néhány releváns példája

Az 1978. december 27-én kelt spanyol alkotmány hatálybalépésével a Spanyol Királyság területén az állam-egyház rendszert az „*együttműködő elválasztás*”

19 Ehtv. 38. § (2).

20 Vö. 2013. évi CCIX. tv. az egyfelől Magyarország, másfelől az Apostoli Szentszék között a Katolikus Egyház magyarországi közszolgálati és hitéleti tevékenységének finanszírozásáról, valamint néhány vagyoni természetű kérdésről szóló 1997. június 20-án aláírt Megállapodás módosításáról szóló Megállapodás kihirdetéséről. Vö. *Schanda Balázs*: The Revision of the Agreement between the Holy See and Hungary on Financial Issues. *Quaderni di diritto e politico ecclesiastica*. 2014. 2. (agosto) 477–485.

21 *Szuromi-Ferenczy*: i. m. (1. jegyzet) 40–42.

váltotta fel.²² Az alaptörvény *harminchárom* cikkelye érinti a vallásszabadság kérdését.²³ Deklarálja minden spanyol állampolgár törvény előtti egyenlőségét, nemzetiségre, rasszra, nemre, vallásra, meggyőződésre, szociális körülményre való tekintet nélkül.²⁴ Garantálja a Spanyolország területén bejegyzetten működő vallások egyéni és közösségi gyakorlását, korlátozás nélkül, amennyiben azok tevékenysége nem ütközik az állami törvényekbe.²⁵ A társulások állam által elismert jogi személyiségét az állam által történő bejegyzés hozza létre. Ez azonban nem terjed ki a vallási közösségek legfelső két szintjére (azaz a katolikus, az evangélikus, az izraelita és az iszlám). Nem jegyezhetők be azonban illegális célra, vagy kém- és paramilitáris tevékenység folytatására létrehozott szervezetek.²⁶ A dokumentum elismeri a véleménynyilvánítás és terjesztés szabadságát, akár írásban, akár szóban, akár a médiákon keresztül. Az írói, a művészi, a tudományos, és a technikai alkotói szabadságot. Az információáramlás szabadságát. Szavatolja a különböző társadalmi csoportok és pártok működésének szabadságát, beleértve a más nyelvű csoportok működését.²⁷

Az 1980. július 5-én hatályba lépett *vallásszabadságról* szóló *Ley Organica 7/1980* az Alkotmánnyal összhangban garantálja az istentisztelet és vallás szabad gyakorlásának általános jogát.²⁸ A törvény már az Art. 1. (2) bekezdésben rögzíti, hogy a vallásos meggyőződés *nem eredményezhet egyenlőtlenséget, vagy hátrányos megkülönböztetést* a Spanyol Királyság törvényeinek alávetett *állampolgárok tekintetében*. Az állami jog nem korlátozhatja egyetlen nyilvános hivatal elnyerését, vagy betöltését vallási alapon. Ez a kitétel azonban nyilvánvaló módon nem terjed ki azon intézmények munkavállalóira, amelyek valamely vallási közösség fenntartásában működnek és tevékenységüket az adott vallási közösség belső normáival összhangban kell gyakorolniuk (pl. egyházi fenntartású oktatási intézmények).

Szeretnénk felhívni a figyelmet a spanyol jog szak kifejezéseiben megmutatkozó finom *distinkcióra*: egyház, hitvallás, vallási közösség, vallási társulás, stb., amely nem pusztán az egyes felekezetek sajátosságait figyelembe vevő, és a kellő tiszteletet kifejező kiforrott terminológiát jelzi, hanem egyúttal azokhoz meghatározott jogkövetkezményeket is kapcsol. A *Ley Organica 7/1980* tételesen felsorolja azokat a jogokat, amelyekkel *minden* nyilvántartásba vett vallási csoport rendelkezik, beleértve vallási meggyőződésük szabad megvallását; saját liturgikus cselekményeik és a lelki segítségnyújtás eszközeinek gyakorlását; annak biztosítását, hogy saját hitüket oktathatják, illetve tanulhatják (megtartva a prozelitizmus tilalmát); valamint a nyilvános vallási összejövetelek biztonságos megtartásának lehetőségét.²⁹ Azok a csoportok, akik az egyház, hitvallás, vallási közösség jogi kategóriájában nyerik el a regisztrációt, megkapják a jogot a vallási központok kiépítésére, a saját szolgáltatók képzésére, stb.³⁰ A vallásszabadság alapvető emberi jogának elve tehát összhangban van az állampolgárok számára alkotmányosan biztosított többi szabadságjoggal, amely így nem sértheti mások lelkiismereti szabadságából fakadó jogainak érvényesülését, ahogy ez utóbbi jogok sem sérthetik a vallásszabadságból következő jogok szabad gyakorlását.³¹ A vallásszabadság jogának megsértése esetén a *Ley Organica 7/1980*, Art. 4. az érintettek a területileg illetékes állami bírósághoz, vagy alkotmányos védelmük biztosítása érdekében az Alkotmánybírósághoz fordulhatnak.³² Az állam elismeri – a korábban jelzett feltételekkel nem ellenkező – vallási jellegű csoportok jogi személyiségét, annak teljes körű jogkövetkezményeivel (pl. tulajdonjog, stb.), hivatalos jogi eljárás útján.³³

Az egyházi jogi személyek *bejegyzését* alapvetően a *Real Decreto 142/1981* szabályozza,³⁴ amely 4. cikkelyének 2. pontjához 2001. február 15-én megerősítő alkotmánybírói állásfoglalás is született.³⁵ Ez egészült ki 2002-ben az új Társasági Törvény egyes ren-

22 *Albertode la Hera–Rosa María Martínez de Codes* (ed.): Spanish legislation on religious affairs. Madrid, 1998. 11–12. *Calvo-Álvarez, Joaquín*: Los principios informadores del derecho eclesiástico español en la doctrina. Anuario de derecho eclesiástico del estado. 1998. 14. sz. 187–233, különösen 208–209. A teljes kérdéskörrel részletesen, vö. *Szuromi Szabolcs Anzelm*: A vallásszabadság érvényesülése a spanyol állami egyházjogban a 2002 utáni jogalkotás tükrében. In: *Csehi Zoltán–Koltay András–Landi Balázs–Pogácsás Anett* (szerk.): *(L)ex Cathedra et Praxis*. Ünnepi kötet Lábady Tamás 70. születésnapja alkalmából. Budapest, 2014. 515–539.

23 1; 9; 10; 12 a; 16; 18; 20 a; 22; 27; 30; 32; 34; 38; 39; 46; 53; 54; 55; 57. 4; 63; 81; 93 a; 96; 117. 5; 128; 129. 2; 133; 134; 139; 148 a; 150; 161; 162.

24 Art. 14.

25 Art. 16 (1).

26 Art. 22.

27 Art. 20.

28 *Ley Organica 7/1980*, de 5 de julio, de libertad religiosa, in *Molina, Antonio–Olmos, María Elena–Casas, José Landete* (dir.): *Legislación eclesiástica*. (Civitas Biblioteca de Legislación), Madrid, 2009.21 111–114.

29 Art. 2 (1) a-d: *Molina–Olmos–Casas* (dir.): i. m. (2009) [28. jegyzet] 111.

30 Art. 2 (2): *Molina–Olmos–Casas* (dir.): i. m. (2009) [28. jegyzet] 111.

31 Art. 3 (1): *Molina–Olmos–Casas* (dir.): i. m. (2009) [28. jegyzet] 112.

32 Art. 4: *Molina–Olmos–Casas* (dir.): i. m. (2009) [28. jegyzet] 112.

33 Vö. *Ley Organica 7/1980*, Disposiciones transitorias, Primera–Segunda: *Molina–Olmos–Casas* (dir. i. m. (2009) [28. jegyzet] 113.

34 *Real Decreto 142/1981*, de 9 de enero, sobre organización y funcionamiento del registro de entidades religiosas. *Antonio Molina–Olmos, María Elena–José Landete Casas* (dir.): *Legislación eclesiástica*. (Civitas Biblioteca de Legislación), Madrid, 2007.19 189–192. Részletes elemzéséhez vö. *Soós István*: A vallási jogi személyiség fogalma a spanyol állami egyházjogban. *Kanonjog*. 2010. 12. 85–103.

35 *Sentencia del Tribunal Constitucional 46/2001* de 15 de febrero: *Boletín Oficial del Estado*. 2001/de marzo. 16.

delkezéseivel,³⁶ valamint 2003-ban a társulások állami nyilvántartásba vétel folyamatának módosításával.³⁷ Mindezek alapján, az egyházi jogi személy bejegyzését az Igazságügyi Minisztérium végzi a *jogi személyek bejegyzésének általános elvei* szem előtt tartásával, figyelemmel a vallásos szervezetekre vonatkozó Általános Rendelkezésre.³⁸ Az alapításhoz be kell nyújtani az alapító okiratot, amely az adott jogi személy Spanyolországban belüli megalapításáról rendelkezik. Ennek az okiratnak a bejegyzéshez tartalmaznia kell a jogi személy nevét (ennek olyannak kell lennie, hogy az megfelelő legyen a létesítendő jogi személy azonosítására, illetve minden más jogi személytől megkülönböztesse azt); a székhelyét; azt a vallásos célt, amelynek elérésére alakul, figyelembe véve a *Ley Orgánica 7/1980*, 2. cikkelyét, amely felsorolja azokat a célokat, melyeket a Spanyol Állam vallási céloknak tekint.³⁹ Az alapító okiratnak (mármint az állami nyilvántartás szerinti jogi személyiséggel járó státusz elérésére összeállított dokumentumnak) ki kell térnie továbbá a jogi személy szervezeti felépítésére, vezető testületére, képviselőjére, jogainak és kötelességeinek a kifejtésére, illetve arra, hogy a jogi személy nevében ki rendelkezik érvényes aláírási joggal. Szükséges csatolni az illetékes vallási közösség megerősítő határozatát is.⁴⁰

A bejegyzéshez előírt beadványok vizsgálatát az *Igazságügyi Minisztérium* végzi, kikérve a *Comisión Asesora de Libertad Religiosa* véleményét (a Bizottságot az Igazságügyi Minisztérium állítja fel 50–50%-ban kormányzati tisztségviselőkből és olyan regisztrált egyházak, hitvallások és vallási közösségek tagjaiból, amelyek tevékenysége jelentős Spanyolország területén⁴¹). Pozitív döntés esetében a szervezetet bejegyzettnek nyilvánítják. A bejegyzést meg kell tagadni, ha a szervezetet az illetékes vallási közösség nem fogadja el.⁴² A körülmények megváltozása esetében kezdeményezni lehet az Igazságügyi Minisztériumnál az alapító okirat módosítását, a bejegyzésre vonatkozó előírások figyelembevételével. Amennyiben a változtatások nyomán vita merülne fel a személyiség jogi helyzetére vonatkozóan, annak eldöntése az Igazságügyi Minisztérium elé tartozik.⁴³ Az Igazságügyi Minisztérium illetékes a jogi

személy állam által elismert voltának közigazgatási úton történő megszüntetésére, összhangban a *Ley Orgánica 7/1980*, 3. cikkelyében foglaltakkal.⁴⁴ 1984. május 11-én megszületett a vallásos egyesületek bejegyzéséről szóló szabályzat, amely *tizenegy* pontban próbálja átfogó módon rendezni a vallásos egyesületek megalapításának magánjogi feltételeit.⁴⁵ Ahhoz, hogy egy vallási célra létrejött társaság hatóságilag bejegyzést nyerjen, szükséges az egyházhoz, hitvalláshoz, vagy közösséghez, rendhez, kongregációhoz, illetve intézményhez, vallásos jellegű társuláshoz vagy elismert szövetséghez való tartozás pontos megjelölése. Ennek a nyilatkozatnak tartalmaznia kell a szervezet sajátosságait, továbbá a felsoroltak közül megjelölt csoporttal való kapcsolat jellegét.⁴⁶ Amint azt a *Real Decreto 142/1981* rögzítette, pontosan meg kell határozni, hogy a bejegyezni kívánt jogi személyt törvényesen ki, vagy kik képviselik; kinek vagy kiknek van joga a bejegyzéshez benyújtott alapító okirat módosítására.⁴⁷ Az engedélyek megadására a korábban említett vallási ügyekért felelős igazgatóság illetékes.⁴⁸ Az Igazságügyi Minisztérium jogosult a bejegyzett jogi személyiség állam által elismert voltának a megszüntetésére, ha azt a társulás illetékes képviselői útján, saját maga, törvényes módon kéri; ha tevékenysége ellentétes az alapító okiratban megjelölt céllal; vagy ha tevékenysége botrányt okoz, és az Igazságügyi Minisztériumnál eljárást kezdeményeztek ellene.⁴⁹

Az ismertetett rendszerben példaértékű az együttműködő elválasztás tekintetében *két alapelve*:

a) az egyes felekezetek elismerési szintjeinek és az azokból fakadó jogkövetkezményeknek a kifinomult kezelése, ezzel a diszkrimináció lehetőségének kiegyensúlyozott elhárítása;

b) az állam és a különböző szinten elismert felekezetek között kötött kétoldalú szerződések széleskörű lehetősége, amelynek alelvei az Apostoli Szentszékkel 1979. január 3-án aláírt és ugyanazon év december 4-én ratifikált konkordátumban rögzített jogokból és köteleességekből kerültek levezetésre, alkalmazva azokat az egyes felekezetek spanyolországi státuszához és sajátosságaihoz.⁵⁰

36 Ley Organica 1/2002, de 22 de marzo, reguladora del derecho de asociación. *Molina-Olmos-Casas* (dir.): i. m. (2007) [34. jegyzet] 210–216.

37 Real Decreto 1497/2003, de 28 de noviembre, por el que se aprueba el reglamento del registro nacional de asociaciones y de sus relaciones con los restantes registros de asociaciones. *Molina-Olmos-Casas* (dir.): i. m. (2007) [34. jegyzet] 217–223.

38 Real Decreto 142/1981. art. 1.

39 Ley Organica 7/1980. art. 2 (1) b-c: *Molina-Olmos-Casas* (dir.): i. m. (2007) [34. jegyzet] 155–160.

40 Real Decreto 142/1981. art. 3.

41 Ley Organica 7/1980. art. 8: *Molina-Olmos-Casas* (dir.): i. m. (2009) [28. jegyzet] 113.

42 Real Decreto 142/1981. art. 4.

43 Real Decreto 142/1981. art. 5.

44 Ley Organica 7/1980. art. 3 (1). *Molina-Olmos-Casas* (dir.): i. m. (2007) [34. jegyzet] 156.

45 Orden de 11 de mayo de 1984 sobre publicidad del registro de entidades religiosa. *Molina-Olmos-Casas* (dir.): i. m. (2007) [34. jegyzet] 193–194.

46 Orden (11 de mayo de 1984) art. 8.

47 Orden (11 de mayo de 1984) art. 10.

48 Orden (11 de mayo de 1984) art. 11.

49 Orden (11 de mayo de 1984) art. 4.

50 *De la Hera-Martínez de Codes* (ed.): i. m. (22. jegyzet) 57–74. *Molina-Olmos-Casas* (dir.): i. m. (2009) [28. jegyzet] 62–80.

Amint már fentebb jeleztük, a *Ley Orgánica 7/1980* alapján a vallási cél gyakorlására létrejött és az Igazságügyi Minisztérium által nyilvántartásba vett *társaság* tekinthető az állam által elismert szintek *minimumának*, akik – a további hét szinthez hasonlóan – nemcsak vallási meggyőződésük szabad megvallására jogosultak, hanem saját liturgikus cselekményeik és a lelki segítségnyújtás eszközeinek gyakorlására, oktatására, illetőleg tanulmányok útján történő elsajátítására és nyilvános vallási összejöveteleik biztonságának garantálására.⁵¹

A *legmagasabb* szintet a *katolikus* egyházzal a nemzetközi jog részeként megkötött konkordátum jelenti, figyelemmel a katolikus egyház Spanyolországon belüli kultúraformáló meghatározó hagyományára. Megjegyzendő, hogy az általános iskolák, illetve középiskolák tekintetében 2013. január 9-én, az ECD/7/2013. rendelet az Egyesült Nemzetek, az Európa Tanács és az Európai Unió ajánlásaira figyelemmel újraszabályozta az általános és középiskolai képzés területén az emberi személy életének tiszteltetésére, a hátrányos megkülönböztetés elutasítására, a munka és a család megbecsülésére történő nevelésre, az intolerancia és a jogtalanság elutasítására, sőt, az élet és az emberi méltóság kiemelkedő tiszteltetésének a megtartására történő nevelésre vonatkozó kérdéseket, különös tekintettel az új információs technológiai és biotechnológiai eszközök alkalmazására.⁵² A katolikus egyház egyesületeinek bejegyzését – ahogy arra már utaltunk – 1982. március 11-én *külön* jogszabályban rendezte a törvényhozó.⁵³ Így a katolikus egyház területi egységeinek és belső jogi személyeinek elismerése *nem* esik a *Real Decreto 142/1981* hatálya alá.⁵⁴

A katolikus egyház státuszának szintje *után* találjuk a *másik három* legmeghatározóbb spanyolországi vallási közösség szintjét, vagyis az evangélikus, az izraelita és az iszlám vallást. Ezekkel a közösségekkel az állam, a katolikus egyházzal aláírt megállapodásokhoz hasonlóan – következetesen alkalmazva a vallásszabadság jogát és a paritás elvét – jogi státuszuk szintjének megfelelően kétoldalú megállapodást kötött. 1992. november 10-én az evangélikus egyházzal (1992. évi

24. tv.),⁵⁵ az izraelita felekezettel (1992. évi 25. tv.),⁵⁶ és az Iszlám Szövetséggel való együttműködését rendezte (1992. évi 26. tv.).⁵⁷

4. Konklúzió – a megfontolandó komparatív megoldás

A fentiek alapján kellőképpen érzékelhető, hogy az 1990. évi IV. törvény alapelvei nyomán, az elmúlt másfél évtizedben kikristályosodott magyarországi elválasztási modell integránsan illeszkedik a térség és több EU-tagállam állam és egyház viszonyát rendező keretei közé. A *laicitás* elvének nemzetközi szinten történő egyre erőteljesebb előtérbe kerülése önmagában nem lehet gátja az állam és a vallási közösségek diszkrimináció-mentes együttműködési lehetőségei szabályozásának. Ennek az elvnek a kérdése számos az utóbbi néhány évben – nem pusztán a szigorú szeparáció elvét követő – állam jogalkotásában, jogalkalmazásában és értelmezésében is hangsúlyt kapott.⁵⁸ Az egyház mentesülése az állam tevékenységi körébe tartozó funkciók és feladatok intézményes megoldása alól, lehetőséget teremt az egyház sajátos céljának független, állami beavatkozástól mentes teljesítésére. Azonban nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az *egyház saját belső joga által* normatív módon szabályozott területek jogalanyai *együttal az állami jogrend jogalanyai közé is* tartoznak.

Így különösen azokon a területeken, ahol a bejegyzett – az állam általi elismertség különböző szintjein elhelyezkedő – vallási közösségek olyan tevékenységet tudnak nyújtani, amely átvállalja, megkönnyíti, vagy akár pótolja az *állam* saját polgárai irányában vállalt *alkotmányos kötelezettségeinek teljesítését*, vagy annak hatékonyabbá tételét, ott az együttműködés magasabb társadalmi értékhorozó, mint a *laicitás* elvi álláspontjának önmagáért történő megtartása.⁵⁹ Az úgynevezett semlegesség tehát semmiképpen sem jelenthet közömbösséget, vagy hanyagságot az állam részéről. Ezt megfelelően szemlélteti a „jóakaró elválasztás” vagy „összehangolt kapcsolatrendszer” kifejezés.⁶⁰ Az állami hatóság részéről a diszkrimináció ti-

51 Art. 2 (1) a-d: *Molina-Olmos-Casas* (dir.): i. m. (2009) [28. jegyzet] 111.

52 Vö. Orden ECD/7/2013, de 9 de enero, por la que se modifica la Orden ECI/2211/2007, de julio, por la que se establece el currículo y se regula la ordenación de la Educación Primaria, y la Orden ECI/2220/2007, de 12 de julio, por la que se establece el currículo y se regula la ordenación de la Educación Secundaria Obligatoria. *Molina-Olmos-Casas* (dir.): Legislación eclesiástica (2013) §§. 154–155.

53 Resolución de 11 de marzo de 1982, de la dirección general de asuntos religiosos, sobre inscripción de entidades de la Iglesia Católica en el registro de entidades religiosas. *Molina-Olmos-Casas* (dir.): i. m. (2007) [34. jegyzet] 195–196.

54 Resolución (11 de marzo de 1982) art. 1 (a).

55 Ley 24/1992, de 10 de noviembre, por la que se aprueba el acuerdo de cooperación del estado con la Federación de Entidades Religiosas Evangélicas de España. *Molina-Olmos-Casas* (dir.): i. m. (2007) [34. jegyzet] 115–126.

56 Ley 25/1992, de 10 de noviembre, por la que se aprueba el acuerdo de cooperación del estado con la Federación de Comunidades Israelitas de España. *Molina-Olmos-Casas* (dir.): i. m. (2007) [34. jegyzet] 127–140.

57 Ley 26/1992, de 10 de noviembre, por la que se aprueba el acuerdo de cooperación del estado con la Comisión Islámica de España. *Molina-Olmos-Casas* (dir.): i. m. (2007) [34. jegyzet] 141–154.

58 *Motilla, Agustín*: The mutual roles of religion and state in Spain. In: *Schanda, Balázs*: The mutual rules of religion and state in Europe. (Proceedings of the 24th Congress of the European Consortium for Church and State Research, Pázmány Péter Catholic University, Budapest 8–11 November 2012), Trier, 2013. 209–232, különösen 213.

59 *Szuromi-Ferenczy*: i. m. (1. jegyzet) 33–34, 45.

60 *Balázs Schanda*: Concordatary Law in Central and Eastern Europe. In: *Szuromi Szabolcs Anzelm* (ed.): Concordatary Law. (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/6), Budapest, 2008. 217–218.

lalmának alkotmányos elvére figyelemmel, tiszteletben kell tartani az állam által bejegyzett vallási közösségek belső, sajátosan is vallási cselekményeit, amelyeket az adott közösség illetékes szintje autonóm módon rendez. Sőt, az állam – mivel a hívők saját polgárai is egyúttal – köteles megfelelő külső jogi garanciákat teremteni azért, hogy *segítse* a területén tevékenykedő bejegyzett vallási közösségek szabad működését;⁶¹ hasonló módon, nem feledkezhet meg azokról a közösségekről, amelyek meghatározó módon hozzájárultak-hozzájárulnak az állam társadalmi értékeinek megteremtéséhez; de azokról sem, akik jelenleg olyan területeken képesek segítséget nyújtani vagy feladatot átvállalni, ahol az állam nem, vagy nem kellő mértékben tudná teljesíteni az állampolgárai irányban rögzített alkotmányos kötelezettségét.

Mindezeket a szempontokat *összegezve* a felvázolt spanyol példa *mintaértékű*, annak ellenére, hogy a magyar és spanyol történelmi, társadalmi, politikai és jogi adottságok jelentős különbözősége miatt nyilvánvalóan csak analóg módon adaptálható. Ezt figyelembe véve, úgy tűnik, hogy a *diszkrimináció tilalma területén megvalósított spanyol jogalkotási szemlélet* komoly segítséget jelenthet a hatályos magyar Ehtv. szövegén történő *pontosítások* elvégzésében, az egyes vallási közösségek szintjei, azok megnevezése és a hozzákapcsolódó jogok és köteleességek terén. Ugyan egy nyolcszintes rendszer bevezetése hazánkban nem tekinthető célravezetőnek, azonban a jelenlegi két szint *négyre bővítése* komoly megfontolás tárgyát kell, hogy képezze. Ez a 2011. évi CCVI. törvény néhány helyének a módosítását jelenti mindössze, azonban hatása a törvény szemléletére nézve *alapvető újdonságot*, egyúttal a kérdés jóval *árnyaltabb* rendezését eredményezheti.

A létező két szint, azaz az „egyház” és az „alapcélként vallási tevékenységet végző egyesület” szintjei közé beépíthető két újabb szint az Ehtv. megalkotási célját világosabban, hatékonyabban, és a diszkrimináció tilalmát félreértelmezhetetlenül érvényesítve tud-

ná szolgálni. Ebben a felosztásban az „egyház” kategóriáját (követve a spanyol szóhasználathoz legközelebb eső magyar egyházi terminológiát) követhetné az „egyházi közösség”, majd a „*hitvallás*” szintje, meghagyva negyedik szintként a „vallási tevékenységet végző egyesület” kategóriát. A már létező két szintre vonatkozó jogok és kötelezettségek változatlanul hagyása mellett, a jelenleg a „vallási tevékenységet végző egyesület” kategóriából *kiemelkedhetnének* azok, az 1990. évi IV. törvény hatálya alatt „egyházként” működő vallási közösségek, amelyek társadalmi szerepvállalásukkal az „egyházak” szintjénél kevesebb, *de biztosított* állami támogatásban részesedhetnének, valamint jogosultak lennének a személyi jövedelemadó egyházak számára felajánlható 1%-ára is. A „hitvallás”-szint az „egyháztól” és az „egyházi közösségtől” eltérően csak az utóbbi, vagyis az egyházak számára felajánlható 1%-ra lenne jogosult. A „vallási tevékenységet végző egyesület” esetében pedig továbbra is megmaradhatna az egyesületek részére felajánlható 1%, amelyre természetesen a további három szint különböző – a jogszabályi előírásnak megfelelő – belső jogi személyei és az általuk alapított egyesületek szintén továbbra is igényt tarthatnának.

Természetesen minden szintnek lehetősége lenne arra, hogy közcélú tevékenység ellátására *önálló szerződést kössön az állammal*, az ahhoz kapcsolódó állami támogatás biztosítása mellett. A vázolt megoldás nyilvánvalóan *alapos jogi előkészítést*, az egyes szintek pontos meghatározási kritériumrendszerének kidolgozását, *hatástanulmányok* elkészítését, *a vallási közösségek bevonását*, és nem utolsósorban jelentős *gazdasági számításokat* tesz szükségessé. Mindezek ellenére komolyan mérlegelendő, hogy egy ilyen, vagy hasonló elveken nyugvó árnyaltabb rendszer, minden bizonnyal jóval *kiegyensúlyozottabbá* tudná tenni a vallási közösségek magyarországi tevékenységének az állam és egyház együttműködő elválasztásán nyugvó *diszkrimináció-mentes* működését.

61 Részletesen vö. *Szuromi Szabolcs Anzelm*: Della legislazione successiva alla trasformazione dei rapporti tra Chiesa e Stato nell'Europa centro-orientale, nello specchio 1990. Ius Missionale 2015 [megjelenés alatt].

TANULMÁNY

A személyi szabadság védelme az Európai Unióban

✎ *Kupecki Nóra PhD hallgató, Szegedi Tudományegyetem (Szeged)*

A bűnözés elleni hatékony fellépés mellett sem szabad megfeledkezni arról, hogy bármilyen súlyos bűncselekményről legyen is szó, sosem hagyhatóak figyelmen kívül az alapvető emberi jogok, ugyanis mindig biztosítani kell a megfelelő törvényi garanciákat az eljárás résztvevői számára. A személyi szabadsághoz való jog a legrégebben ismert alapjogok közé tartozik – ún. első generációs alapjog – korlátozására csak szigorú feltételek mellett kerülhet sor. Az Európai Unió az emberi jogok védelme érdekében sok esetben foglalkozott a terhelt joghelyzetével, amelynek eredményeképpen olyan standardok kerültek megfogalmazásra, amelyek megkerülhetetlenek a tagállamok, így hazánk számára is.

Az Európai Közösség eredendően elsősorban gazdasági szervezetként alakult, majd az európai Unió megalkulásával és pilléres szerkezetének lefektetésével az integráció területeit *kiszélesítették*. Az elmúlt években, tekintettel a terrorista akciók számának jelentős megnövekedésére is, egyre inkább felerősödött a hatékony, közös fellépés az Unión belül mind a *büntető anyagi jog és mind a büntető eljárásjog* területén. Elsősorban a kölcsönös elismerés elvének¹ deklarálásával kívánta az Unió a tagállamok közötti bűnügyi együttműködést² még szorosabbá tenni, illetve a bűnözés nemzetközivé válása eredményeképpen egyre intenzívebbé váltak a *külföldi ítéletek elismerésére és végrehajtására* irányuló törekvések. Mindemellett az évek során előtérbe került az uniós jog *jogharmonizációs* tevékenysége, amely fokozatosan a nemzeti jogok egységesítését vette célul.³ Ennek eredményeképpen több kerethatározat is született büntetőjogi területen, többek között a szabadságelvonással járó szankciókra vonatkozóan fogadtak el közös szabályokat.⁴ Emellett a terhelti alapjogok védelmének felerősödésével egyidejűleg felerősödtek a

szabadságelvonással nem járó intézkedések alkalmazását célzó törekvések a büntetés-végrehajtáson kívül a büntető eljárásjog területén is.

I.

Az Európai Unió Alapjogi Chartája

Az Európai Unióban az *emberi jogok* kérdése csak évtizedek fejlődésének eredményeképpen, fokozatosan vált a közösségi jog részévé. Az Unió hosszú ideig az alapjogok védelme tekintetében csupán a korábban kifejlesztett nemzetközi emberi jogi egyezményekre (elsősorban az Emberi Jogok Európai Egyezményére – továbbibban: *Egyezmény*) támaszkodott, emiatt az Európai Unió Bíróságának⁵ joggyakorlatában kellett kialakítania azokat az elveket, amelyek az alapjogok védelmére vonatkoznak az előtte folyó eljárásokban. Ennek következtében európai szinten *kettős* nemzetközi emberi jogi ítélkezés alakult ki, nemzetközi szinten a

1 A témáról lásd részletesebben: *Karsai Krisztina*: A kölcsönös elismerés elve. In : Az Európai Büntetőjog Kézikönyve (szerk. Kondorosi Ferenc–Ligeti Katalin) Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008. 149–157. ; ill. *Farkas Ákos*: Az Európai Bíróság és a kölcsönös elismerés elvének hatása az európai büntetőjog fejlődésére. Miskolci Jogi Szemle. 2011/Különszám. 62–77.; *Farkas Ákos*: Új alkotmányos elv a magyar büntetőeljárás bizonyításban? a kölcsönös elismerés elve. In : A büntető ítélet igazságtartalma (szerk. Erdei Árpád) Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2010. 45–57.

2 *Karsai Krisztina*: Az európai büntetőjogi integráció alapkérdései. Budapest, KJK Kerszöv Kiadó, 2004. 30–37.

3 *Holé Katalin*: Europol és jogállam, Biztonságunk ára. Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008. 25.

4 Büntetőjogi szankciókat érintő kerethatározatok: A Tanács 2005/214/IB kerethatározata a kölcsönös elismerés elvének a pénzbüntetésekre való alkalmazásáról, HL L 76., 2005.3.22. 16–30.; A Tanács 2008/909/IB Kerethatározata a kölcsönös elismerés elvének büntetőügyekben hozott, szabadságvesztés büntetéseket kiszabó vagy szabadságelvonással járó intézkedéseket alkalmazó ítéleteknek az Európai Unióban való végrehajtása céljából történő alkalmazásáról, HL L 327, 2008. 12. 5; 27.

5 Az Európai Unió legfelsőbb igazságszolgáltatási szerve, székhelye: Luxembourg.

strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságán és uniós szinten Luxemburgban.⁶ Ugyanakkor a legújabb irányvonalként jelent meg az Európai Unió Bíróságának esetjogában, hogy ítéleteiben figyelemmel van a strasbourgi bíróság gyakorlatára és az általa adott értelmezéseket is elismeri.⁷ Mivel az Unió – ellentétben az Európa Tanáccsal – nem rendelkezett átfogó alapjogi katalógussal, e helyzet megoldásának eredményeképpen született meg az *Alapjogi Charta*, melyet 2000. december 7-én a nizzai szerződéssel fogadtak el és hirdettek ki, mint nem kötelező politikai dokumentumot. Végül az Alapjogi Charta jogi státuszát a 2009. december 1-jén hatályba lépett Lisszaboni szerződés⁸ alapvetően megváltoztatta, mivel az a Szerződésekkel azonos jogi kötőerővel ruházta fel és ez által beemelte az elsődleges uniós jogforrások közé.⁹

Az *Európai Unió Alapjogi Chartája*¹⁰ preambulumból és 54 cikkből áll. A 6. cikkében rendelkezik a személyi szabadsághoz és biztonsághoz való jogról, amelyet a Charta indokolása alapján az Egyezmény 5. cikke tölt meg tartalommal.¹¹ Mivel az Alapjogi Charta eredendően ünnepélyes nyilatkozatnak készült, nem pedig alkalmazandó szerződésnek, így az alapvető jogokat felsorolja, ugyanakkor nem határozza meg e jogok tartalmát, mint ahogyan azt sem, hogy azok milyen feltételek mellett korlátozhatóak, így ezzel kapcsolatban is az Egyezmény rendelkezései az irányadóak.¹² Összegzésként megállapítható, hogy azáltal, hogy a Lisszaboni Szerződésben az Unió csatlakozott az Emberi Jogok Európai Egyezményéhez, megerősödik a két alapjogvédelmi rendszer közötti viszony.

II.

Az igazságügyi felügyeletet elrendelő európai határozat (2009/829/IB Kerethatározat)

A kerethatározat előzményének tekinthető a nem őrizetes előzetes felügyeleti intézkedéseket tartalmazó *Zöld könyv*,¹³ amely elsődleges problémaként fogalmaz-

ta meg a börtönök túlszűfoltóságát, amelyre megoldásként alternatív intézkedések szélesebb körű alkalmazását javasolja. Emellett felhívta a figyelmet arra a gyakorlatban gyakran előforduló esetre, hogy az államok a külföldi terhelten szemben gyakrabban alkalmaznak szabadságelvonást, mint a saját állampolgáraik ellen. A Bizottság egy *hatásvizsgálata*¹⁴ szerint ennek hátterében az áll, hogy a bíróságok szerint nagyobb a szökés veszélye, ha a gyanúsítottat olyan országban vádolják bűncselekmény elkövetésével, amelyhez nem fűzik szociális kapcsolatokat. További problémaként merült fel a vizsgálat során, hogy nem csak hogy olyan körülmények esetén is fogva tartják őket, amikor a lakóhelyük szerinti országban erre nem kerülne sor, hanem a fogvatartási idő is hosszabb lehet annál, mintha a lakóhelyük szerinti országban lennének gyanúsítottak.¹⁵ Éppen e problémák miatt lenne fontos, hogy a szabadságelvonással nem járó intézkedéseket a tagállamok kölcsönösen elismerjék és így a terhelten szemben a lakóhelye szerinti államban is végre lehetne hajtani az alkalmazott intézkedést.

A hatásvizsgálat elsődleges célja az volt, hogy megoldási lehetőséget nyújtson az előzetes letartóztatással kapcsolatban felmerülő problémákra, amelyhez uniós szintű beavatkozást tart szükségesnek. A hatásvizsgálat szerint az előzetes alternatív felügyeleti intézkedések tagállamok közötti kölcsönös elismerése nagy valószínűséggel biztosítaná, hogy a külföldi állampolgárok ilyen hátrányos megkülönböztetése ne forduljon elő, és hogy a bíróság előtti egyenlőség a határon átnyúlóan is biztosítva legyen. Továbbá a letartóztatás alternatíváinak kölcsönös elismerése hozzájárulna a költségek csökkentéséhez valamint a tagállami hatóságok együttműködését is szorosabbá tenné.

E kitűzött célok elérése érdekében az Európai Unió Tanácsa 2009. október 23-án meghozta a 2009/829/IB Kerethatározatot (*igazságügyi felügyeletet elrendelő európai határozat*) a kölcsönös elismerés elvének Európai Unió tagállamai közötti, az előzetes letartóztatás alternatívájaként felügyeleti intézkedéseket elrendelő határozatokra történő alkalmazásáról.¹⁶ A kerethatározat célkitűzésként fogalmazza meg a szabadsághoz való jog és az ártatlanság védelmének erősítését az Európai Uni-

6 Lásd részletesebben: *Sulyok Gábor*: Az emberi jogok nemzetközi jogi és európai uniós védelmének összehasonlítása. In: Acta Humana: emberi jogi közlemények. Budapest, Emberi Jogok Magyar Központja Közalapítvány, 2005/2. 30–56.

7 *Gombos Katalin*: Az Európai Unió alapjogvédelmi rendszere, különös tekintettel az alapjogi Chartára. In: Az alapjogvédelem nemzeti, nemzetközi és jogösszehasonlító aspektusai (szerk. Antal Tamás-Papp Tekla) Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2013. 29.

8 A 2007. december 13-án aláírt Lisszaboni szerződés egy az uniós szerződéseit általánosan módosító szerződés, amely megszüntette az uniós hárompilléres szerkezetét és átfogóan egységesítette a jogalkotást és a döntéshozatalt.

9 Lásd bővebben: *Fazekas Judit*: Az alapvető jogok védelme az európai Unióban. In: EU-jog. (szerk. Osztoivits András) Budapest, HVG-Orac Kiadó, 2012. 241–254.

10 HL C 83.; 2010.3.30. 389. Kihirdette: 2007. évi CLXVIII. törvény a lisszaboni szerződés kihirdetéséről. 4. §

11 *Blutman László*: Az Európai Unió joga a gyakorlatban. Budapest, HVG-Orac Kiadó, 2010. 478–479.

12 *Roland Bieber–Astrid Epiney–Marcel Haag*: Die Europäische Union. Europarecht und Politik. Baden-Baden, Nomos Verlagsgesellschaft, 2009. 58–59.

13 COM(2004) 562. Zöld könyv a nem őrizetes előzetes felügyeleti intézkedésekről, 2004.08.17.

14 Commission Staff Working Paper, Annex to the Green Paper on mutual recognition of non-custodial pre-trial supervision measures, Brussels, 17.08.2004.; SEC(2004) 1046., továbbiakban: hatásvizsgálat

15 A hatásvizsgálat 30–37.

16 HL L 294., 2009.11.11. 20–40.

óban, illetve az olyan intézkedések alkalmazásának előmozdítását, amelyek nem járnak szabadságelvonással, de kötelezettségeket írnak elő vagy felügyeleti intézkedést rendelnek el.¹⁷ Így fontos előrelépésként értékelhető, hogy a kerethatározatban szabályozásra került, hogy a tagállamok vállalják egymás között a valamely tagállamban kibocsátott, az előzetes letartóztatás alternatívájának minősülő felügyeleti intézkedést elrendelő határozat elismerését. Továbbá a szabályozás lehetővé teszi, hogy a gyanúsított személyt – előzetes letartóztatás foganatosítása helyett – a lakóhelye szerinti tagállamban helyezték felügyeleti intézkedés hatálya alá a másik tagállamban zajló tárgyalás lefolytatásáig. Ez alapján például egy spanyol bíró elrendelheti, hogy egy Spanyolországban elkövetett bűncselekménnyel gyanúsított svéd állampolgár – Spanyolország helyett – a svédországi helyi rendőri szervnél jelentkezzen havonta kétszer. A kerethatározat rendelkezéseinek érvényesülése jelentős anyagi megtakarítást jelentene, és az egész Európai Unióban elősegítené az előzetes letartóztatásban lévők számának minimalizálását. Emellett csökkentené az olyan gyanúsítottakkal szemben tanúsított egyenlőtlen bánásmód kockázatát, akiknek lakóhelye nem abban az országban van, ahol őket bűncselekmény elkövetésével gyanúsítják.

A kerethatározat egyik legfontosabb rendelkezése továbbá, hogy kimondja az előzetes letartóztatás *helyettesítésére* szolgáló, alternatív kényszerintézkedések alkalmazásának szükségességét, adott esetben elektronikus ellenőrzés alkalmazásával. A kerethatározat számos felügyeleti intézkedés¹⁸ alkalmazásáról rendelkezik: ilyen például az a kötelezettség, hogy az érintett értesítse a végrehajtó állam hatáskörrel rendelkező hatóságát lakóhelye megváltoztatásáról (1); az arra vonatkozó tilalom, hogy az érintett személy a kibocsátó vagy végrehajtó államban lépjen bizonyos helyekre (2); az érintett személy kötelezése arra, hogy meghatározott időpontokban meghatározott helyen tartózkodjon (3); a végrehajtó állam területének elhagyásával kapcsolatos korlátozás (4); meghatározott időközönkénti jelentkezési kötelezettség valamely meghatározott hatóságnál (5); pénzösszeg letétbe helyezésének kötelezettsége (6); valamilyen másfajta garancia biztosításának kötelezettsége (7); vagy elvonókúrán történő részvétel kötelezettsége (8).¹⁹

A *kerethatározat* megfelelő tagállami végrehajtása lehetőséget nyújtana arra, hogy az európai elfogatópa-

rancs hatálya alá tartozó gyanúsítottak mihamarabb visszatérjenek a lakóhelyük szerinti országba, miközben a másik tagállamban sorra kerülő tárgyalásra várakoznak. Mindez elkerülhetővé tenné, hogy az európai elfogatóparancs végrehajtása és a tárgyalás tényleges lefolytatása között huzamos idejű előzetes letartóztatásra kerüljön sor egy idegen országban.

A 2009/829/IB tanácsi kerethatározatot 2012. december 1-ig kellett végrehajtani. 2014-ben a Bizottság *jelentést*²⁰ készített a kerethatározat tagállami végrehajtásáról, amelyben megállapítja, hogy a jelentés összeállításának időpontjában több tagállam egyáltalán nem, vagy csak a határidőt követően ültette át a határozatot (köztük Magyarország is csupán késedelmesen tett eleget kötelezettségének).²¹ A meghatározott célkitűzések megvalósulatlansága következtében egyértelművé vált, hogy e kérdéskör további figyelmet érdemel. Érdekességként megemlítendő, hogy a jelentés kiemeli hazánkat is, mivel az igazságügyi felügyeletet elrendelő európai határozat 8. cikk (1) bekezdésében meghatározott felügyeleti intézkedések közül csupán három intézkedést tesz lehetővé a magyar szabályozás, a minimálisan előírt hat helyett.²² A jelentés összességében megállapította, hogy a kerethatározat tagállami átültetése részleges és hiányos és ez által akadályozza a tagállamok közötti hatékony igazságügyi együttműködést. A jelentés felhívta a figyelmet, hogy mivel a Bizottság 2014. december 1-jétől hatáskörrel rendelkezik kötelezettségzegési eljárások megindítására, rendkívül fontos, hogy a tagállamok figyelembe vegyék ezt a jelentést, és benyújtsák a Bizottsághoz az összes további fontos információt annak érdekében, hogy eleget tegyenek a Szerződés alapján rájuk háruló kötelezettségeknek.

III.

Zöld könyv az őrizetre vonatkozó uniós büntető igazságszolgáltatási jogszabályok alkalmazásáról

Mindeközben az Európai Tanács 2010-ben alkotta meg a Stockholmi Programot – A polgárokat szolgáló és védő, nyitott és biztonságos Európáról,²³ amely még csak érintőlegesen szól az őrizet, az előzetes letar-

17 A kerethatározat preambuluma HL L 294., 2009.11.11. 20–22.

18 HL L 294., 2009.11.11. 22. p. 4. cikk b) felügyeleti intézkedések: valamely természetes személy vonatkozásában – a kibocsátó állam nemzeti jogával és eljárásrendjével összhangban – meghatározott kötelezettségek és utasítások. 8. cikk

19 2009/829/IB kerethatározat 8. cikk

20 Brüsszel, 2014.2.5. COM(2014) 57 végleges a Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a szabadságvesztés büntetéseket kiszabó vagy szabadságelvonással járó intézkedéseket alkalmazó ítéletek, a próbaidő alatti magatartási szabályok és alternatív szankciók, valamint az előzetes letartóztatás alternatíváját jelentő felügyeleti intézkedések kölcsönös elismeréséről szóló 2008/909/IB, 2008/947/IB és 2009/829/IB kerethatározatok tagállami végrehajtásáról

21 A Bizottság 2014.2.5. COM(2014) 57 végleges jelentésének 5. oldala

22 A Bizottság 2014.2.5. COM(2014) 57 végleges jelentés 8.

23 HL C 115., 2010.5.4. 14.

tóztatás kérdéseiről a következők szerint: „Az Európai Tanács úgy véli, hogy a fogva tartás terén erőfeszítéseket kell tenni a kölcsönös bizalom erősítése és a kölcsönös elismerés elvének a hatékonyabb érvényesítése érdekében (...) foglalkozni kell az olyan kérdésekkel, mint a szabadságvesztés alternatívái, a fogva tartással kapcsolatos kísérleti projektek és a büntetés-végrehajtás legjobb gyakorlatai. A Bizottság felkérést kap arra, hogy a Lisszaboni Szerződés adta lehetőségeket kihasználva tovább foglalkozzon ezzel a kérdéskörrel.” A Stockholmi Program a 2010–2014-es időszakra célként tűzte ki olyan jogszabályok kidolgozását, amelyek révén a büntetőeljárás valamennyi szakaszában érvényesül a kölcsönös elismerés elve; illetve közös minimum-követelmények megalkotását az eljárások tisztességes jellegének biztosítása érdekében.

E célkitűzésekre tekintettel 2011. június 16-án az Európai Bizottság közzétette a fogva tartás kérdéseivel foglalkozó Zöld Könyvet,²⁴ amely már célul tűzte ki a tagállamok közötti igazságügyi együttműködést és a kölcsönös elismerést a büntetés-végrehajtás és az európai elfogatóparancs végrehajtásának kérdésében, továbbá kitért az előzetes letartóztatással kapcsolatos problémákra, és széleskörű konzultációt indított tíz kérdés alapján. Már a Zöld könyvet megelőzően a Tanács a büntetőeljárásban a gyanúsítottak vagy vádlottak eljárási jogainak megerősítését célzó ütemtervről szóló állásfoglalásában²⁵ megállapította, hogy „tagállamoként rendkívül eltérő az az időtartam, amelyet valamely személy az ügyének bírósági tárgyalása előtt és a bírósági eljárás folyamán előzetes letartóztatásban tölthet. A tárgyalást megelőzően túlságosan hosszú letartóztatási idő káros az egyénre nézve, kedvezőtlenül érintheti a tagállamok közötti igazságügyi együttműködést és nem képviseli az Európai Unió által vallott értékeket.” Ezért a Tanács felkérte a Bizottságot a Zöld Könyv kidolgozására, amelynek legfontosabb célja az előzetes letartóztatással szemben alternatívát jelentő intézkedések alkalmazásának elősegítése és ez által az előzetes letartóztatások számának csökkenése. A bizottság így kívánja a tagállamokat ösztönözni olyan alternatív eszközök igénybevételeire, mint például az elektronikus felügyelet.

A Zöld Könyv több kérdéskört is érintett az őrizettel kapcsolatban. Az európai elfogatóparancs vonatkozásában kimondja, hogy az előzetes letartóztatás, mind a tárgyalás utáni fogva tartás esetén fontos szerepet játszik. Megerősíti azt a követelményt, amelyet már az európai elfogatóparancsról szóló kerethatározat²⁶ is kimondott, miszerint a tagállamoknak tiszteletben kell tartaniuk az alapvető jogokat és jogelveket.²⁷ Az európai

elfogatóparancsral kapcsolatos problémák megoldását pedig a 2009/829/IB Kerethatározat megfelelő tagállami végrehajtásától várja. A problémák sajnálatos módon nem oldódtak meg maradéktalanul, mint ahogyan a Bizottság a 2014-es, korábban említett jelentésében is kimutatta.

A Bizottság Zöld Könyvében fontos megállapítást tesz az előzetes letartóztatással kapcsolatban: deklarálja, hogy az valamennyi tagállam igazságszolgáltatásában csupán rendkívüli jellegű intézkedésnek tekinthető. Az előzetes letartóztatás ezek szerint csak korlátozott körülmények között alkalmazható, meghatározva az alkalmazására vonatkozó speciális kritériumokat és eljárásokat. Mindemellett fontos alapelvként rögzíti a soronkívüliség elvét, a rendszeres felülvizsgálat követelményét és az arányosságot.²⁸ A Zöld Könyv az előzetes letartóztatáson belül a két legtöbb problémát okozó kérdést emeli ki: az időtartamot és felülvizsgálatot. Az időtartammal²⁹ kapcsolatban a nemzeti hatóságok feladatáknak jelöli meg, hogy biztosítsák az előzetes letartóztatás időtartamának észszerű időkereten belül tartását, illetve hogy a garantálják az ártatlanság vélelmének és a szabadsághoz fűződő jog elvének érvényesülését. A Bizottság kritikaként fogalmazza meg, hogy néhány ország egyáltalán nem szabályozza az előzetes letartóztatás maximális tartamát, illetve hogy vannak olyan országok, ahol akár négy évig is tarthat az előzetes fogva tartás. E rendelkezést akár a magyar szabályozás kritikájaként is felfoghatjuk. Következtetésképp levonható, hogy az elmúlt időszakban lezajlott törvénymódosítással az előzetes letartóztatás idejének korlátlanra tétele semmiképpen sem felel meg az uniós irányelveknek és célkitűzéseknek. Fontos elvárásaként rögzíti a Zöld könyv továbbá, hogy szökés vagy bűnismétlés esetén az igazságügyi hatóságok a *legenyhébb alapjog-korlátozással járó kényszerintézkedést* alkalmazzák, és bocsássák szabadon az érintett személyt (külföldi állampolgár esetén pedig engedjék vissza hazájukba, majd elfogatóparancsot bocsássanak ki a tárgyalási jelenlét biztosítására). Ezáltal a bírók szabadlábba helyezhetnék az államuk területén állandó lakóhellyel nem rendelkező vádlottakat és ezzel csökkenthetik az előzetes letartóztatások számát. E javaslat megfontolásra érdemes a magyar hatóságok számára is, amely alapján az érintett személy esetleges külföldi kötődése/kapcsolata nem vonná maga után automatikusan a szökés veszélyének megállapítását.

Az előzetes letartóztatás felülvizsgálatával kapcsolatban kijelenti, hogy fontos a gyors tárgyaláshoz és a

24 COM(2011) 327 végleges „A kölcsönös bizalom megerősítése a jog érvényesülésén alapuló európai térségben – Zöld könyv az őrizet-re vonatkozó uniós büntető igazságszolgáltatási jogszabályok alkalmazásáról.” A továbbiakban Zöld könyv

25 HL C 295., 2009.12.4. 1.

26 HL L 190., 2002.7.18., 1.

27 Zöld könyv 3.1. és 3.4. pontja

28 Zöld könyv 4. pontja

29 Zöld könyv 4.1. pontja

letartóztatás megszüntetéséhez való jog érvényesülésének biztosítása és az EJEE 5. cikkébe foglalt kötelező bírósági felülvizsgálatot úgy kell értelmezni, hogy a hatóságok kötelesek rendszeresen megindokolni az előzetes letartóztatás meghosszabbítását.³⁰

A Bizottság a könyvben megfogalmazott célok elérése érdekében nyilvános *konzultációt* hirdetett meg, amelyben tíz olyan kérdést fogalmazott meg, amelyek alkalmasak a tagállamok gyakorlatának megismerésére. Egyes kérdések a tagállamok saját, nemzeti joga szerinti megoldási javaslatokat vár a gyakorló jogászoktól, más kérdések pedig általános javító jellegű ajánlásokat az Unió feladatához tartozó területeken (pl. börtönkörülmények, gyermekekre vonatkozó speciális szabályok, fogva tartási normák). A kérdésekre több tagállamból érkezett válasz minisztériumokból, illetve szakmai- és civil szervezetektől, amelynek határideje 2011. november 30. volt.³¹

Az Európai Bizottság elsősorban azt kívánta felderíteni, hogy *mely fogva tartási kérdések* vannak hatással a tagállamok közötti *kölcsönös bizalomra*, illetve a kölcsönös elismerésre és jogi kooperációra az Európai Unión belül. A Bizottsághoz összesen 81 válasz érkezett a Zöld Könyvre, főképp a nemzeti kormányoktól, jogalkalmazóktól, nemzetközi szervezetektől és akadémikusoktól. A kiértékelésben hangsúlyozták, hogy a gyanúsított személyek előzetes fogva tartásának inkább kivételesnek kell lennie mintsem főszabálynak és arra ösztökélték a tagállamokat, hogy explicit rögzítsék hazai jogukban, hogy az előzetes fogva tartást csak olyan esetekben lehet alkalmazni, ahol annak céljai más eszközökkel nem érhetőek el. Néhány szervezet kiemelte az előzetes fogva tartási alternatívák értékét és kezdeményezte az ilyen intézkedések gyakoribb alkalmazását. Ezek az intézkedések segíthetnének a börtönök túlszűfoltóságának csökkentésében és következképp fejleszthetnék a fogva tartási körülményeket. Ezen felül ezek a szervezetek azzal érveltek, hogy a fogva tartással nem járó intézkedések olcsóbbak lehetnek, mint a fogva tartással járó intézkedések.

Néhány válaszadó kritizálta az előzetes fogva tartás gyakorlatát a tagállamokban. Habár valamennyi tagállam elismeri, hogy az előzetes fogva tartásnak kivételesnek kellene lennie, a nemzetközi szervezetek³² aggodalmukat fejezték ki az előzetes fogva tartás nemzeti bíróságok általi túlzott alkalmazásával kapcsolatban,

és fájalták a fogva tartással nem járó intézkedések korlátozott használatát a tagállamokban. Ez a helyzet összeegyeztethetetlen az ártatlanság védelmének érvényesülésével. Kifejtették továbbá, hogy az előzetes gyakran automatikus és hogy sok bíró nem hajlandó alternatív intézkedést alkalmazni. Ezen kívül kritikaként merült fel, hogy a letartóztatás felülvizsgálata, amely szinte az összes hazai rendszer követelménye, gyakran csak sokkal inkább egyszerű formalitás, mintsem hatékony biztosíték a jogtalan előzetes fogva tartással szemben. Ezen felül néhány szervezet³³ felhívta a figyelmet a külföldiek helyzetére, akikre gyakran tekintenek úgy, hogy esetükben nagy a menekülés kockázata és elzárják őket tekintet nélkül a bűncselekményre, amelynek elkövetésével gyanúsítják őket. Ezen szervezetek szerint az előzetes fogva tartás túlzott használata lehet az oka a tagállami börtönök túlnépesedésének.

Több szervezet³⁴ szintén kiemelte az előzetes fogva tartás súlyos hatását azon személyek tekintetében, akik feltehetően *ártatlanok*. Kihangsúlyozták az öngyilkosság kockázatát, a fogvatartott egészségére és családi életére vonatkozó következményeket, a keresőképtelenség által fellépő pénzügyi hatásokat és a megvádolt személy védelmének előkészítése során tapasztalt nehézségeket. A konzultációval érintett szervezetek szerint a rendőrségen, ügyészségen és bíróságon belül szükséges lenne az ilyen negatív hatásokkal kapcsolatos oktatás tartása.³⁵

A fenn említett problémák megoldására maguk a válaszadók fogalmaztak meg több javaslatot. A tagállamok azt javasolták, hogy olyan hatékony, fogva tartással nem járó alternatív intézkedéseket kellene kifejleszteni és alkalmazni olyan esetekben, ahol az ideiglenes fogva tartása nem feltétlenül szükséges, mint például elektronikus eszköz alkalmazásával történő megfigyelés. Továbbá kiemelték, hogy a 2009/829. sz. Kerethatározatba foglalt követelményeket megfelelően kellene implementálni és alkalmazni minden tagállamnak, ez esetleg csökkenthetné az olyan előzetes fogva tartás iránti kérelmeket, ahol a terhelt nem az eljáró ország lakosa. Emellett fejleszteni kellene a nemzeti hatóságok közötti információk és a joggyakorlat cseréjét a más tagállamok előzetes fogva tartási szabályainak tekintetében.³⁶

A Bizottság kiértékelése alapján néhány tagállam³⁷ úgy véli, hogy a fogva tartás okainak *kötelező és rend-*

30 Zöld könyv 4.2. pontja

31 Analysis of there plies to the Green Paper on the application of EU Criminal Justice legislation in the field of detention http://ec.europa.eu/justice/newsroom/criminal/opinion/files/110510/summary_gpreplies_ms_ongs_en.pdf (2015.01.08.) A továbbiakban: Kiértékelés

32 AEDH, Quaker Council For European Affairs, Genepy, FTI, COE, Open Society, Secours Catholique, ECBA, ORAK

33 Justice and International Comission of Jurists

34 FTI, AEDH, Justice and International Comission of Jurists, COE, Secours Catholique, Ban Public, General Council of Spanish Lawyers

35 Kiértékelés 2–3.

36 Kiértékelés 11.

37 Finnország, Spanyolország, Észtország, Ausztria, Bulgária, Svédország, Belgium, Olaszország, Hollandia

szeres felülvizsgálatára vonatkozó közös minimum sztenderdek meghatározása erősíthetné a tagállamok közötti bizalmat és ez egy hatékonyabb jogi együttműködést eredményezne. Az ilyen szabályok lehetővé tennék azt, hogy a hosszabb időtartamú fogva tartást csak olyan esetekre tartalékolják, ahol erre valóban szükség van. Továbbá kötelezhetnék a nemzeti hatóságokat, hogy bizonyos időközönként igazolják, hogy a fogva tartás feltételei továbbra is fennállnak-e, továbbá, hogy a fogva tartásról szóló döntést felülvizsgálják bármikor, ha a körülményekben változás következik be, illetve, hogy kiértékeljék, hogy a fogva tartás-e a megfelelő preventív intézkedés. Ezen tagállamok szerint a rendszeres felülvizsgálatra vonatkozó EU-sztenderdek sokkal hatékonyabb korlátot jelentenének az előzetes fogva tartásnak, mint a fogva tartás maximum határidejének általános meghatározása. Hangsúlyozták, hogy az előzetes fogva tartás maximum időtartamának európai kikötése nem garantálna rövid fogva tartási időtartamokat. Épp ellenkezőleg, a hatóságok esetleg úgy döntenének, hogy kihasználják a rendelkezésre álló maximum időtartamot, amely növelné az előzetes fogva tartási időtartamokat.

A nemzetközi szervezetek szintén tettek néhány javaslatot az előzetes fogva tartás csökkentését célzó intézkedésekre vonatkozóan. Támogatnának európai sztenderdek bevezetését a tagállamok előzetes fogva tartásra vonatkozó összehasonlítható adatok gyűjtése céljából. A jogalkalmazás problémáinak kiküszöbölésére csereprogramok / tanulmányi látogatások finanszírozását tartják célszerűnek, annak érdekében, hogy a jogalkalmazók eltölthessenek némi időt egy másik tagállamban, amely implementált hatékony alternatívát az előzetes fogva tartással szemben. Továbbá akadémiai tanulmányok és kutatási projektek szervezése lenne indokolt a tagállamokban, az alkalmazott alternatív intézkedések hasznosságának és hatékonyságának értékelésére. Elsődlegesen az Uniónak kellene tanulmányoznia és összehasonlítania a tagállamokban alkalmazott különböző alternatív intézkedéseket. A tagállamok részére támogatás nyújtását szorgalmazzák a 2009/829 Tanácsi Kerethatározat implementálásához és ezen új mechanizmus hatékony használatának biztosításához. A rendszer működés biztosításának érdekében néhány szervezet³⁸ felkérte az Uniót tréningek tartására, információk biztosítására és/vagy ismertető kiadására a kerethatározat alkalmazásáról a jogalkalmazók számára.³⁹

A számos reakció értékelése azt igazolta, hogy feltétlen elsőbbséget kell biztosítani a kerethatározatok

megfelelő és kellő időben történő átültetésének. Mindemellett figyelemmel a jelentős számú megoldási javaslatokra, látható, hogy az egyes államok és nemzetközi szervezetek tudatában vannak a letartóztatás szabályozási és gyakorlati problémáival és erre tekintettel európai szintű konzultációt és egyes esetekben európai sztenderdek kialakítását is lehetségesnek tartánának.

IV.

Az Unió legújabb büntető eljárásjogi irányelvei

2013. november 27-én az Európai Bizottság új intézkedéscsomagot tett közzé a büntetőeljárások során alkalmazott eljárási biztosítékokról, amelyet a tagállamok közötti kölcsönös bizalom előmozdítása és a büntető igazságszolgáltatás területén irányadó eljárási jogok megerősítése érdekében dolgozott ki. E dokumentumok elősegítik a létfontosságú alapvető jogok tiszteletben tartását és a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség kialakítását az EU-ban. Ez a csomag annak a büntetőeljárások során alkalmazott eljárási biztosítékokra vonatkozó jogalkotási programnak a folytatása, amelynek keretében kidolgozták a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló 2010/64/EU irányelvet,⁴⁰ a tájékoztatáshoz való jogról szóló 2012/13/EU irányelvet⁴¹ és az ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatáshoz való jogról szóló 2013/48/EU irányelvet.⁴² A 2010/64/EU irányelvnek megfelelően a büntetőeljárás nyelvét nem beszélő, vagy értő személynek biztosítani kell a tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogot, amely jogosultság már az eljárásról való tudomásszerzéstől kezdődően megilleti az érintettet, egészen az eljárás befejezéséig. A tagállamoknak azt is biztosítaniuk kell, hogy a terheltek ésszerű időn belül megkapják a szabadságelvonásról szóló határozat fordítását. A részes államoknak a büntetőeljárás kimenetelétől függetlenül fedezniük kell a tolmácsolás és fordítás költségeit.⁴³

A tájékoztatási joggal kapcsolatos 2012-es irányelv biztosítja a fogvatartott terheltek számára a teljes iratbetekintési jogot azon iratok tekintetében, amelyek megismerése nélkülözhetetlen a fogva tartás jogszerűségének felülvizsgálatához. Az írásbeli tájékoztatás-

38 Fair Trial International, ECBA, CCBE

39 Kiértékelés 3-4.

40 2010/64/EU irányelv a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról; HL L 280. 2010.10.26.

41 2012/13/EU irányelv a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról; HL L 142. 2012.6.1.

42 2013/48/EU irányelv a büntetőeljárás során és az európai elfogatóparancsokhoz kapcsolódó eljárásokban ügyvédi segítség igénybevételéhez való jogról, valamint valamely harmadik félnek a szabadságelvonáskor történő tájékoztatáshoz való jogról és a szabadságelvonás ideje alatt harmadik felekkel és a konzuli hatóságokkal való kommunikációhoz való jogról; HL L 294. 2013.11.6.

43 2010/64/EU irányelv 3-4. cikk

nak az általános tájékoztatáson túlmenően tehát az alábbiakra is ki kell térnie: az ügy anyagaiba való betekintés joga, sürgős orvosi ellátáshoz való jog, illetve arról is tájékoztatást kell adni, hogy a terhelte szabadságától legfeljebb hány óráig, napig foszthatják meg, mielőtt igazságügyi hatóság elé állítják.⁴⁴ Különösen jelentős szabály, miszerint az irányelv nem engedí a fogvatartottak esetében az irat-megismerési jog korlátozását, az csak a szabadlábon lévő terheltek esetében lehetséges és csak meghatározott esetekben. További követelményként határozza meg az irányelv, hogy az iratokba való betekintés jogát kellő időben kell biztosítani a védelem számára, hogy elegendő idő álljon rendelkezésére a panasztételhez vagy a fogva tartásának felülvizsgálatának kezdeményezésére.⁴⁵

Ez a 2013-ban előterjesztett büntetőeljárás érintő javaslatok *három irányelvet*⁴⁶ tartalmaztak (az ártatlanság vélelmére, a büntetőeljárás során a gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokra és az ideiglenes költségmentességhez való jogra vonatkozóan). Az ártatlanság vélelméről szóló irányelv kimondja, hogy a gyanúsítottakat vagy vádlottakat a büntetőeljárás során mindaddig ártatlannak kell vélelmezni, amíg bűnösségüket a törvénynek megfelelően meg nem állapították. Az irányelvjavaslat célja, hogy biztosítható legyen az ártatlanság vélelmének tényleges alkalmazása az Európai Unióban. Ennek érdekében az irányelvben szabályozott legfontosabb rendelkezések a következők: a közhatalóságok számára megtiltja, hogy az általuk közzétett nyilatkozatokban és hivatalos döntésekben úgy utaljanak a még el nem ítélt vádlottakra, mintha azok már el lennének ítélve. Amellett, hogy rendelkezik az önvádra kötelezés tilalmáról és a hallgatáshoz való jogról, kimondja, hogy a bűnösség megállapításához szükséges bizonyítékok beszerzése a vádhatóságot terheli; illetve deklarálja a vádlott jogát a saját tárgyalásán való jelenléthez.⁴⁷

Mindemellett a gyanúsítottak és vádlottak eljárási jogaira vonatkozó ajánlás kimondja, hogy a gyanúsítottak és a vádlottak az eljárás korai szakaszaiban különösen kiszolgáltatott helyzetben vannak (kiváltképp, ha megfosztják őket a szabadságuktól), így már az őrizetbe vételük vagy letartóztatásuk időpontjától biztosítani kell a *jogi segítségnyújtást és az ideiglenes költségmentességet*. Továbbá az ideiglenes költségmen-

tességhez való jogról rendelkező irányelv felszólítja a tagállamokat, hogy magas színvonalú jogsegély-szolgáltatásokat alakítsanak ki, illetve hangsúlyozza a jogsegély-szolgálati szakemberek szakmai továbbképzésének fontosságát.⁴⁸

V.

A strasbourgi bíróság magyar vonatkozású döntései

A nemzetközi dokumentumokban található követelmények *betartása nem problémamentes* a hazai joggyakorlatban. Az Emberi Jogok Európai Bírósága leginkább az ügy bonyolultságát, kisebb részben a terhelte eljárás során tanúsított magatartását és teljes egészében a hatóságok munkavégzését vizsgálják. A tagállami szervek ugyanis nem hivatkozhatnak létszáminányra, leterheltségre vagy adminisztrációs nehézségekre az elmarasztalás elkerülése érdekében. A Bíróság ugyanis az ilyen indokokat közömbösnek találja, mivel minden államnak úgy kell megszerveznie igazságszolgáltatási rendszerét, hogy az eljárás során letartóztatásban lévő terhelte ügyében a lehető leghamarabb döntést tudjon hozni.⁴⁹ A hazai joggyakorlatban megszokottnak számít, hogy egy letartóztatási ok a letartóztatás foganatosításakor még teljes mértékben megalapozottnak tekinthető, ellenben az idő múlásával már nem elegendők a fogva tartás további fenntartásához. További problémaként értékelhető, hogy a letartóztatás meghosszabbításakor az eljáró bíró személyesen nem találkozik a terheltevel és kizárólag az iratok alapján hozza meg döntését a fenntartás kérdésében.

Több ügyben is előfordul hazai gyakorlatnak számít, hogy a magyar hatóságok *nem teszik lehetővé a védelem számára minden nyomozati irat megtekintését*. Emellett aggályosnak tekinthető az is, hogy a védelem számára sok esetben nem küldik meg az ügyész fogva tartás meghosszabbítására irányuló bírósági beadványait, így azokra nem tudnak érdemben reagálni.⁵⁰ A Bíróság már a *Lamy kontra Belgium*⁵¹ ügyben kifejtette, hogy az iratok biztosítása a védelem részére nélkülözhetetlen. E nélkül a védelem nem tudja megfelelő-

44 *Fantoly Zsanett*: A büntető eljárásjog harmonizációja. In: Az EU mint a szabadság, a biztonság és a jog térsége. Magyarország az Európai Unióban 2004–2014. (szerk. Hollán Miklós) Budapest, Nemzeti Közszerzői Egyetem Nemzetközi Intézet, 2014. 79.

45 2012/13/EU irányelv 7.§ (1–4) bekezdés

46 Az európai parlamenti és tanácsi irányelve a büntetőeljárás során az ártatlanság vélelme joga egyes vonatkozásainak és a saját tárgyaláson való jelenlét jogának megerősítéséről COM(2013) 821 végleges; Az európai parlamenti és tanácsi irányelve a szabadságuktól megfosztott gyanúsítottak és vádlottak ideiglenes költségmentességéről, valamint az európai elfogatóparancshoz kapcsolódó eljárásokban biztosított költségmentességéről COM(2013) 824 végleges; Az európai parlamenti és tanácsi irányelve a büntetőeljárás során gyanúsított vagy vádlott gyermekek részére nyújtandó eljárási biztosítékokról COM(2013) 822 végleges

47 COM(2013) 821 final 3–8. cikk

48 *Fantoly: i. m.* (44. lábjegyzet) 85.

49 Grád András–Weller Mónika: A strasbourgi emberi jogi bírósághoz kézikönyve. HVG-Orac Kiadó. Budapest, 2011. 225.

50 *Osváth v Hungary* (Application no. 20723/02.) Judgement of 16 November 2004.

51 *Lamy v Belgium* (Application no. 10444/83) Judgement of 30 March 1989. In: *Vincent Berger*: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata. Budapest, HVG-Orac, 1999. 136.

en ellátni védelmi feladatait, amely által sérül a fegyverek egyenlőségének az elve és sérti az Egyezmény 5. cikkének 4. bekezdését. Továbbá a fegyverek egyenlőségének érvényesülésével kapcsolatban a Bíróság az *X.Y. kontra Magyarország* ügyben⁵² kimondta, hogy a védelmet és az ügyészséget kell egyenlő eljárási helyzetbe hozni, e követelmény pedig nem biztosított, ha a védelem nem ismerheti meg az eljárás iratait. Egészében nézve azonban megállapítható, hogy a hazánkat érintő, az Emberi Jogok Európai Egyezményének megsértése miatti elmarasztalások legnagyobb részét az 5. és 6. cikk sérelme, azaz a bírósági eljárások elhúzódnása és az eljárási hibák adják. A továbbiakban néhány, a közelmúltban Magyarországot elmarasztaló strasbourgi döntés kerül bemutatásra, amelyekben fontos, a hazai jogalkotók és jogalkalmazók számára is megfontolandó elvek és javaslatok kerültek megfogalmazásra.

2014. év első döntése *Nagy Gábor kontra Magyarország*⁵³ ügyben született, amely elemzése során a Bíróság rávilágított *minden*, a hazai joggyakorlatban jelentkező problémára. Emellett kiváló példaként szolgál arra, hogy még mindösszesen 4 hónap és 9 napig tartó előzetes letartóztatás is egyezményesértőnek tekinthető, amennyiben a nemzeti hatóságok nem tudják azt *konkrét tényekkel* alátámasztani. Az ügyben a kérelmezőt a Pesti Központi Kerületi Bíróság három gépjárműfeltörés és egy gépjárműfeltörés kísérletének gyanúja miatt 2010. december 6-án előzetes letartóztatásba helyezte, majd ezt újabb bűncselekmény elkövetésének megakadályozása végett 2011. április 13 napjáig fenntartotta. A kérelmező a strasbourgi beadványát az 5. cikk (3) bekezdésére és az 5. cikk (4) bekezdésére alapozta, és a Bíróság pedig mindkét cikk vonatkozásában elmarasztalta Magyarországot az egyezmény megsértése miatt. A Strasbourgi Bíróság összesen 4100 eurós büntetést rótt hazánkra, melyből a kérelmezőnek háromezer euró nem vagyoni kártérítést ítélt meg, további 1100 eurót pedig perköltségeként kellett megfizetnie a magyar államnak. A Bíróság döntésében kimondta, hogy az Egyezmény értelmében a gyanúsítottnak a tárgyalás során mindvégig szabadlábban kell lennie, kivéve, ha az állam bizonyítani tudja, hogy „releváns és elegendő” okokkal igazolható a folyamatos fogva tartás.⁵⁴ Ezek az *okok pedig nem lehetnek sem általánosak, sem elvontak*. Ugyanis a folyamatos fogva tartás csak akkor igazolható, ha van olyan speciális körülmény, kellően nyomós közérdek, amely az ártatlanság védelme ellenére, felülírja az egyéni szabadság tiszteletben tartásának szabályát. Azaz a tartó-

san fennálló alapos gyanú csupán a *sine qua non* feltétele a jogszerű folyamatos fogva tartásnak, de egy bizonyos idő elteltével már nem elegendő. Hangsúlyozta továbbá, hogy bár az esetek többségében a meghozott döntések hosszabb ideig tartó szabadságelvonásokra vonatkoznak, ezekkel szemben a 4 hónap és 9 nap relatív rövid ideig tartó fogva tartásnak tekinthető, de az Egyezmény 5. cikk 3. pontja mégsem tekinthető úgy, mint ami feltétel nélkül engedélyezi az előzetes letartóztatást feltéve, hogy nem tart tovább egy bizonyos időnél. *Bármilyen időtartamú letartóztatást – nem számít, milyen rövid idejű is – meggyőzően kell a hatóságoknak bizonyítani.*⁵⁵

Emellett megállapításra került, hogy a kérelmező előzetes letartóztatásba helyezéséről szóló bírósági döntés *egy standard formulán* alapult.⁵⁶ A magyar hatóságok a letartóztatást azzal indokolták, hogy mivel a kérelmező nem rendelkezik állandó legális jövedelemmel, lehetséges az újabb bűncselekmény elkövetése. Nem fejtettek ki több indokot a folyamatos fogva tartás szükségességének igazolására, különösen a kérelmező büntetlen előéletével kapcsolatban. Nem vették továbbá figyelembe a kérelmező bűnismétlése kockázatának értékelése során sem a jövőbeni foglalkoztatás igazolását, sem a kérelmező anyjának támogatási hajlandóságát. Visszatérő problémaként jelentkezik továbbá, hogy a *kevésbé szigorú intézkedések alkalmazását* nem fontolják meg a magyar hatóságok, pedig a Bíróság szerint ilyen esetben lehetőség lett volna akár óvadék, akár házi őrizet alkalmazására, ezeket ugyanis kifejezetten biztosítja a magyar jog. Mivel a hatóságok nem tudták megfelelően igazolni a kérelmezőnek a 4 hónapig és 9 napig tartó folyamatos szabadságtól való megfosztását, a Bíróság megállapította az Egyezmény 5. cikk 3. pontjába foglalt jogok megsértését.

A kérelmező sérelmezte továbbá, hogy nem volt lehetősége részt venni abban az eljárásban, ami fogva tartásának *meghosszabbításáról* döntött, ráadásul az erre irányuló ügyészi indítványt sem kézbesítették képviselőjének vagy csak késedelmesen. A Bíróság ezzel kapcsolatban kimondta, hogy az eljárás sajátos jellegére tekintettel a hatóságok kötelesek gyorsan lefolytatni a személy további fogva tartásának szükségességére vonatkozó felülvizsgálatot. A meghallgatás követelményének érvényesülése ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a hatóságoknak minden alkalommal meghallgatást kell tartaniuk, amikor kifogást nyújtanak be, de akkor, amikor a különleges körülmények meghallgatást igényelnek, a meghallgatás elkerülhetetlen.

52 *X.Y. v Hungary* (Application no. 43888/08.) Judgement of 19. March 2013.

53 *Nagy Gábor v Hungary* (Application no.33529/11.) Judgement of 11 February 2014.

54 *Nagy Gábor v Hungary* (Application no.33529/11.) Judgement of 11 February 2014. Ítélet 23. pontja

55 *Nagy Gábor v Hungary*, Ítélet 25. pontja. Ehhez hasonlóan a Bíróság megállapította az egyezményesértést az *X.Y. kontra Magyarország* ügyben is, ahol az előzetes letartóztatás időtartama 6 hónap 11 nap volt (*X.Y. v Hungary*, Application no. 43888/08. 2013.03.19.)

56 *Nagy Gábor v Hungary*, Ítélet 30. pontja

A bíróságnak a meghallgatás jogának gyakorlását a letartóztatás elleni kérelem elbírálása során ésszerű időközönként biztosítani kell.

A konkrét ügyben a kérelmezőt letartóztatásának teljes ideje alatt – ami több mint négy hónap volt – mindösszesen egyszer hallgatták meg. A letartóztatás rendszeres felülvizsgálatát, csakúgy, mint a szabadlábra helyezés iránti kérelmét *kizárólag írásbeli* eljárásban bírálták el. A Bíróságot álláspontja szerint ez a körülbelül négy hónap nem tekinthető ésszerű időnek, különösen figyelembe véve, hogy az előzetes letartóztatás elrendelése eredetileg kirendelt védő részvétele nélkül történt valamint, hogy az írásos eljárás során a hazai bíróságok figyelmen kívül hagyták a szabadlábra helyezése alátámasztására benyújtott kérelmezői érveket. A Bíróság szintén sérelmesnek találta a kérelmező ügyvédjének nem megfelelő időben történő tájékoztatását.⁵⁷ A Bíróság mindezek alapján megállapította az Egyezmény 5. cikk 4. pontjának megsértését.

A *Gál ügyben*⁵⁸ a Bíróság szintén hasonló okokat jelelt meg a hatóságok mulasztásaként, amely során a kérelmező előzetes letartóztatása összesen több mint két év és tizenegy hónapig tartott. A Bíróság e döntésében is megállapította, hogy a letartóztatását meghosszabbító határozatok nem voltak egyéniesítve, és nem támasztották alá konkrét indokokkal a szökés és elrejtőzés, összejátszás vagy bűnisméltés veszélyét. Továbbá, a határozatok nem tartalmaztak megfelelő értékelést a kevésbé szigorú intézkedések alkalmazásának lehetőségéről.

Hasonló indokok miatt már 2013-ban is több esetben is marasztaló ítéletek születtek hazánkkal szemben. Így például a *Hunvald kontra Magyarország*⁵⁹ ügyben a kérelmezőt a magyar hatóságok harmincegy hónapig tartották előzetes letartóztatásban elrejtőzés és újabb bűncselekmény veszélyére hivatkozással, de érdemi tényekre történő hivatkozás nélkül. A Bíróság ez esetben is sérelmezte, hogy a letartóztatás időtartama alatt nem került érdemben megfontolásra alternatív kényszerintézkedéseket alkalmazása és megállapította, hogy nem lehetett „szükségesnek” tekinteni a kérelmező meghosszabbított fogva tartását. A *Baksza ügyben*⁶⁰ – az *A.B. kontra Magyarország*⁶¹ ügghöz hasonlóan – a Bíróság álláspontja szerint a magyar bíróságok letartóztatást meghosszabbító döntéseiben megadott indokolásai sztereotip jellegűek voltak és nélkülözték a konkrét veszélyeket valószínűsítő elemeket.

A Bíróság az utóbbi időben számos esetben állapította meg az 5. cikk sérelmét, mint ahogyan a fentiekben is ismertetésre került. Az egyes ügyekben megfogalmazott indokok arra utalnak, hogy az előzetes letartóztatás gyakorlatában jelentős eltérések vannak az Egyezményben foglalt elvi követelményekhez viszonyítva. Általános problémaként jelentkezik a megfelelő indokolási kötelezettség elmulasztása és az alternatív kényszerintézkedések alkalmazásának mellőzése mellett, hogy a hatóságok nem biztosították a védelem számára a fogva tartás jogszerűségét alátámasztó iratokat, így érdemi ellenvetéssel sem élhettek azokkal szemben.⁶² Ez a hazai gyakorlat azon alapult, hogy a korábbi szabályozás alapján a nyomozó hatóság korlátozhatta az *irat-betekintési jogot*, amennyiben úgy ítélte meg, hogy az veszélyeztetné a nyomozás érdekeit. Ugyanakkor a 166/2011. (XII.20.) AB-határozatában⁶³ kimondta, a strasbourgi esetjogra hivatkozással, hogy nem lehet fegyverek egyenlőségének elvéről beszélni, ha a védelem képviselőjének nem biztosítanak betekintést a nyomozati iratokba és ez által nem tudja hatékonyan ellátni védelmi funkcióját. Ezt követően a Büntetőeljárásról szóló törvény módosítása⁶⁴ eredményeképpen 2014. január 2. óta érvényben lévő szabály alapján, ha az indítvány tárgya az előzetes letartóztatás elrendelése, a gyanúsítottak és a védőnek megküldött indítványhoz csatolni kell azoknak a nyomozati iratoknak a másolatát, amelyekre az indítványt alapozzák.⁶⁵ Hiányzó eleme a szabályozásnak, hogy *nem rendelkezik* a 2012/13/EU irányelvben is meghatározott megfelelő időtartamról, amelyen belül biztosítani kell a lehetőséget a terhelt és védője számára az iratok megtekintésére. Így fennáll a veszélye, hogy túl későn kapja meg a védelem a letartóztatás alapjául szolgáló iratokat és emiatt nem tudja időben ellenkezését a bíróság tudomására hozni. Továbbá a jelenlegi megfogalmazás nyelvtani értelmezése szerint az iratokhoz való hozzáférést a törvény jelenleg csak az elrendelés esetére biztosítja, míg a letartóztatás fenntartásakor már nem. Ugyanakkor az irányelv célkitűzéseit figyelembe véve látható, hogy nem tekinthető elfogadhatónak a nyelvtani értelmezés helyessége. Így a logikai értelmezés alkalmazása fogadható el helyesnek, miszerint mind az elrendelés mind pedig a fenntartás esetén biztosítani kell a védelem számára az iratokba való betekintést. Emellett kritikaként említhető az a törvényi megfogalmazás, miszerint csak az indítványt

57 Nagy Gábor v Hungary, Ítélet 48. pontja

58 Gál György v Hungary (Application no. 62631/11.) Judgement of 11. March 2014.

59 Hunvald v Hungary (Application no. 68435/10.) Judgement of 10. December 2013.

60 Baksza v Hungary (Application no. 59196/08.) Judgement of 23. April 2013.

61 A.B. v Hungary (Application no. 33292/09.) Judgement of 16. April. 2013.

62 A Bíróság alig egy hónap alatt négy alkalommal mondta ki az Egyezmény 4. cikkének sérelmét: A.B. v Hungary (Application no. 33292/09.) 36. pont; Hagó v Hungary (Application no. 52624/10.) 68. pont; Baksza v Hungary (Application no. 59196/08.) 47. pont; X.Y. v Hungary (Application no.43888/08.) 50.pont

63 166/2011. (XII.20.) AB-határozat, ABH 2011, 545.

64 2013. évi CLXXXVI. törvény az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódó más törvények módosításáról 44. §

65 Be. 211. § (1) bek.

megalapozó iratok másolatát kell megküldeni a terhelt részére. Az irányelv követelményeinek megfelelőbb lenne, ha a törvény az összes – tehát akár a letartóztatás indokait megkérdőjelező nyomozati iratok megküldését írná elő. Mindennek ellenére alapvetően pozitív fejlődésként értékelhető a 2013-as módosítás, ugyanakkor későbbiekben további módosítások válhatnak szükségessé. Ugyanakkor csak abban az esetben jelenthető ki a pozitív változás, amennyiben a gyakorlatban megfelelő jogkövetkezményeket von maga után az irányelvben és a törvényben foglaltak be nem tartása.

VI. Összegezés

Összegezve elmondható, hogy az uniós szabályok elvei és célkitűzései minden dokumentumban arra irá-

nyulnak, hogy a lehető *legnagyobb jogvédelmet* biztosítsák a büntetőeljárás résztvevők számára, különösen a gyanúsított és a vádlott részére a jogerős ítélet meghozatala előtt. Megállapíthatjuk, hogy mindezen követelményeknek a magyar jogszabályi háttér, illetve alaptörvényi szabályozás *elvéiben megfelel*, ennek ellenére az Emberi Jogok Európai Bírósága mégis több ítéletében *elmarasztalta* Magyarországot.

Ennek okaként az jelölhető meg, hogy az egyes magyar büntetőjogi tárgyú törvénymódosítások – Btk. szabályainak szigorítása, előzetes letartóztatás maximális időtartamának kitolása – és a jogalkalmazási gyakorlat (előzetes letartóztatás elrendelésének és fenntartásának sztereotip indokolásai, felülvizsgálatának automatizmusa) több esetben *nem felelnek meg maradéktalanul* a nemzetközi és az Európai Unió dokumentumaiban megfogalmazott követelményeknek és elvárásoknak, és több esetben ezen ellentmondások megjelennek a strasbourgi bíróság magyar vonatkozású ítéleteiben is.

SZEMLE

SZIGETI PÉTER

DSc. egyetemi tanár
 Széchenyi István Egyetem
 (Győr)

A francia konstitucionalizmus archeológiája*

1. Érdeklődésünkkel és kutatási orientációnkkal is erősen harmonizál Paksy Máté munkája, amelynek gerincét 2011-ben írt PhD doktori értekezése képezi. Ezért örömmel olvastuk immáron könyvként megjelent értékes munkáját, amelyben a jog- és államelmélet, valamint az alkotmánytan termékeny francia földjére vezeti olvasóit. A fenti új címmel a kifejtés menetét és tárgyalásmódját némiképpen azért megváltoztatta és ezzel módosított gondolati keretbe ágyazta. Az egykori cím (*Hart „visszatérő kérdései” és a francia jogbölcseleti hagyomány*) cseréjével a szerző elrugaszkodott a jogelméleti-filozófiai szemponttól, s azt az összehasonlító alkotmánytan műfajára változtatta – az alcímben azt is mondván, hogy történeteket és elméleteket tárgyal e körben. Mindez szuverén joga egy szerzőnek, noha ezzel implicite egyben már csatlakozott ahhoz a kurrens és nemzetközileg is észlelhető áramlathoz, amely szerintünk az elméletileg eléggé szegényes alkotmánytant a jogelméleti-jogfilozófiai és államelméleti gyümölcsöskert nemesebb ízeivel próbálja gazdagítani. Nem sikertelenül, és ez érdeke, de azért megjegyezzük, hogy témája kifejtése legalább annyira beleillene az előző tudományszakokba, mint az összehasonlító alkotmánytanba. Terjedelmileg nézve a munka kisebb része – *A konstitu-*

cionalizmus archeológiája című második fejezet – esik e körbe (40 %), a nagyobb azonban a 60%-ot kitevő jogelméleti szövegtest (*A jogbölcseleti prelúdium* első fejezet és a *A törvénytudók árulása? A jogdogmatika erkölcsi semlegessége illegitím jogrendszerben* harmadik fejezete, összesen 170 oldalával). Ha viszont nem Hart és nem a jogbölcselet, hanem a konstitucionalizmus archeológiája a nézőpont – amely mint megjegyzi, többször és többféleképpen születhetett meg – akkor nem túlzottan meggyőző, hogy eltekint a magyar nyelvű konstitucionalizmus irodalomra reflektálástól, melynek éppen vannak hazai tudományos eredményei (három különböző kutatói nemzedéket említve: Ereky István, Kovács István, Szigeti Péter). Főleg annak fényében, hogy „a jogi kultúrákon átnyúló természetjogi gondolkodás határozta meg a konstitucionalizmus értelmét, megjegyezve, hogy az alkotmánybíráskodás nélküli, de – korlátozott parlamentarizmus pl. egy köztársaság keretei között a retorika szabályai révén – éppen úgy megfelelni látszik a természetjognak, mint az alkotmánybíráskodás. Az „archeológiai” kutatás tehát a történelmi kontingencia érvét erősítheti, így adva lendületet és értelmet az összehasonlító alkotmányjogi kutatásoknak” – indokolja Paksy (2014, 8.). A természetjog tételes jog feletti, helyes jogi mércéjének legitimáló-delegitimáló funkcionális kapcsolata a konstitucionalizmussal szerintünk is jól megalapozható tétel. Ugyanakkor a kontingencia-érv kevésbé kidolgozott.

2. *A jogbölcseleti prelúdium fejezet* négy nagy témával foglalkozik, s azokban végez eredményes „mély-

fúrásokat” – hogy Horváth Barna kifejezését alkalmazzuk rá. A francia jog szellemét Montesquieun és Harton keresztül vizsgálja, bár utóbbinál már elejtve az említett visszatérő kérdéseket.

A francia jog „szelleme” megalapozott a Montesquieu elemzésekkel. Bár magam a jogot szellemi alpra visszavezető felfogásokkal ma sem értek teljesen egyet, nem is tartom korszerűnek és megemlítem, vannak alternatív utak: jogi kultúrák – vagy a jogot, jogrendszereket, jogi objektivációt a társadalmi lét jelenségeként elemző módszerek – mégis elfogadom a szerző döntését, azért, mert a doktrínát, jogdogmatikai elemzést előtérbe állító, erős politikai filozófiai és alkotmányjogi háttérre támaszkodó francia jogelméleti tradíció elemezhető szellemként, mentalitásként is. Paksy megoldása az, hogy egyfelől „a jog megértéséhez és az alapproblémák megoldásához túl kell lépni a jogrendszeren, mint szöveghalmazon”. Tegyük hozzá ehhez: nem ismerünk olyan szerzőt, aki ennek az ellenkezőjét állította volna. Másfelől pedig el kell jutni a *ratio iuris*ig. Ezzel a konklúzióval, szeretett jogtudományunk területén a megértő mód szellemében már maradéktalanul egyetértünk: „A jogfilozófiai kutatás tárgya – a mai jogfilozófia terminológiájával élve – *a jognak mint társadalmi gyakorlatnak az értelme, amit a törvényhozó mellett a politikai és jogi kultúra, az intézményrendszer, a dogmarend alakít*” – szól a pregnáns meghatározás (Paksy, 24.).

A fejezet második nagy témája Norberto Bobbioé „a kontinens Hart-jának” jog- és normaelmélete, amelyet az engedelmisségi kötelezettség kérdésének elemzése követ a III. Köztársaságban. A ket-

* Paksy Máté, Gondolat, 2014. 303 oldal

tő pedig a *hogyan különböztethető meg a jogi és az erkölcsi kötelezettség?* kérdésén keresztül kapcsolódik egymáshoz. Jog és erkölcs viszonyának taglalása – roppant hagyományos kérdés. Az engedelmisségi kötelezettség elvileg lehetséges, Norberto Bobbio által kifejtett négyféle pozícióján belül mozog az elemzés (radikális pozitívista, mérsékelt pozitívista, radikális természetjogász, mérsékelt természetjogász). Bobbionál a jog normatívitása ideológiai kérdés, mégpedig pozíció foglalás kérdése, aszerint, hogy elfogadni vagy elutasítani kívánja-e valaki – bárki – a pozitív jogot. A francia irodalomban jelen volt a válaszokkal a *pozitívista voluntarista államelmélet*, ahol a jognak akkor kell engedelmessé válnia, ha az alkotmánynak megfelelően keletkezett (Carré de Malberg); Léon Duguit-nek az érvényességet végső soron az érvényesülésre visszavezető magyarázata, hiszen itt az a jogkritérium az egyéb társadalmi normákkal szemben, hogy a szabály érvényesítéséhez súlyos társadalmi érdek fűződjék. Említjük itt meg, a kötetben immáron nem szereplő jelentős gondolkodó, Jacques Maritin természetjogi alapozású neoskolasztikáját is, amely a jog igazságosságához köti az annak való engedelmisséget. Mindhárom a III. Köztársaság (amely 1871-től 1940-ig tartott) parlamenti szuverenitás elvére méretezett megoldás volt.

3. A második, *konstitucionalizmus fejezetben* az alkotmánybíráskodás kezdeteiről és az alkotmányozó hatalom fontos kérdéséről olvashatunk. Itt Sieyes abbé a legfontosabb szerző, aki a „Mi a harmadik rend?” [*Qu'est ce que le Tiers-État?* (1789)] című politikai pamflettel az alkotmányozó hatalom tanát fejtette ki, és mutassunk rá, a rendi alkotmányosság elvetésével új korszakot nyitott. Végső szellemi radikalizmusában azt is képviselte, hogy egy kormányzat illegálissá válik, ha az alkotmányos előírásokon túllép. Ugyanis „A kormányzat legitimitációjának a forrása a

nemzet, mint alkotmányozó hatalom. Az alkotmányozó hatalom kétféle alkotmányos törvényt alkot. Az egyik fajta a törvényhozó test szervezetét és funkcióit határozza meg, a másik az aktív testét [*corps actif*], vagyis a törvényhozó működését. A törvények azért „alapvetőek” [*lois fondamentales*], mert a test ezek révén létezik és cselekszik. Nem azért alapvetőek tehát, mert azt a képviselők alkotják meg; a törvényhozó hatalom valójában delegált: »az alkotmány minden egyes része az alkotmányozó hatalom [*pouvoir constituant*] és nem pedig a megalkotott hatalom [*pouvoir constitué*] műve. Egyetlen delegált hatalom, így a törvényhozó sem változtathat a delegálás feltételein.« (Paksy, 123.).

Létezik egy minden jogrendszer számára alapvető kérdés – saját normáinak és aktusainak érvényessége, illetőleg érvénytelensége – aminek francia megoldás-módja nem éppen egyszerűen megválaszolható. A dolgozat archeológia fejezetében tárul elénk a gazdagon artikulált problémavilág: az (elvileg) tévedhetetlen általános akaratrousseau-i hagyománya, a *volonté de tout-tól a volunté générale-ig kibomló akarat-transzformáció* mellett ki és hogyan vonhatja meg az elismerést, azaz minősítheti érvénytelennek a törvényhozói akaratot. *Hogy néz ki a meglehetősen tagolt alkotmányos kontroll a francia jogrendszerben?*

A választ a többek által francia Marbury vs. Madison 1971. július 16-i egyesülési szabadságról hozott alkotmánytanácsai döntéstől származtatják, mondván itt történt igazából szakítás a törvény addig „szentnek” tekintett szuverenitásával. Akként, hogy az Alkotmánytanács (*le Conseil constitutionnel*) saját maga tette jogi normává az általa felértékelt 1958. évi alkotmány preambulumát, amely leszögezte: „a francia nép elkötelezi magát az emberi jogok és a nemzeti szuverenitás mellett, ahogyan azokat az 1789-es Jognyilatkozat meghatározza, s az 1946-os alkotmány preambuluma megerősíti és kiegészíti.”

Az 1958-as által „felhívott 1946-os alkotmány-preambulum ünnepélyesen megerősíti az „ember és polgár szabadságjogait, amit az 1789-es Jognyilatkozat szentesített és a *Köztársaság törvényei által elismert általános elveket.*”

Az Alkotmánytanács döntése tehát a preambulumokat alkotmányos értékkel ruházta fel, s ennek következtében az alkotmány részévé vált nem csak az 1789-es Deklaráció, hanem az 1946. évi alkotmány preambuluma is. Ez utóbbi azért fontos, mert tartalmazza a „Köztársaság törvényei által elismert általános elvek” [*principes fondamentaux reconnus par les lois de la République*] fordulatot. A hivatkozás révén az 1901-es törvényben meghatározott (egyesülési – Sz. P.) szabadságjog az alkotmány részét képezhetette, s így a törvényjavaslat alkotmányellenessé volt nyilvánítható.” (Paksy, 2014, 129–130.). Ezzel egyértelművé vált a *bloc constitutionnalité*. Az Alkotmánytanács ezzel magának vindikálta az alapjogi kontroll hatáskörét, azonban ezt nem tehetette kizárólagossá, mert az alapjogvédelemben vagy a szélesebb értelmű alkotmánybíráskodásban (justice constitutionnelle) Franciaországban más szervek is szóhoz jutnak. A *Semmitőszék* (Court de cassation) az egységes és alkotmányos jogalkalmazás kialakításában betöltött szerepén keresztül, főleg, amikor az alsóbb szintű bíróságok megkeresésére irányelveket bocsát ki. Az *Államtanács* (le Conseil d'État) pedig a közigazgatás törvényességének őreként, és különösen akkor, amikor súlyos bonyodalmakat okoz egy új jogszabály alkalmazása.

Paksy sajnos kevéssé, csak egy mondatral érinti a legújabb fejleményt, az a *posteriori normakontroll bevezetését* (Paksy, 134.), azonban nem írja le és ezért nem is értékelheti kellőképpen ezen 2010-ben hatályba lépett reform jelentőségét. Pedig ezt jobban beszámítva, akár befejezésként is hangsúlyozhatóvá vált volna, hogy a fejlett francia jog a *question prioritaire de constitutionnalité (QPC) bevezetésével*

(az alkotmányosság elsőbbségének kérdése utólagos vizsgálhatóságával) *ledolgozta alkotmányossági adósságát és csatlakozott az európai jogfejlődéshez.* (Ez a magyarázat persze nem tesz jót a kontingencia érvnek). Természetesen tipikus maradt az a priori normakontroll – az organikus törvényekre vonatkozóan kötelezően, máskor kiemelt indítványtevőkhöz kötötten – védve ezzel a nemzeti jogrendszer hagyományát, tehát a törvényhozói általános akarat érvényességét, azonban a hatalommegosztás miatt mégiscsak a törvényhozás részleges ellensúlyává vált az alkotmányosság elsőbbsége kérdésének immáron intézményesített felvethetősége. Voltaképpen ezzel az a posteriori, bíró által kezdeményezhetővé vált normakontrollal Paksy válaszolni tudna arra a kérdésünkre is, hogy a bírói jogalkalmazásban *legálisan mit tehet* az, aki egyelőtt fekvő ügyben alkotmányossági alapon kétségbe kívánja vonni egy alkalmazandó jogszabály érvényességét? Új helyzet van 2010-től, ugyanis a bíró elindíthat egy utólagos normakontrollt, amelyet a hatásköri és eljárási szabályok szerint rendes bírósági ügyekben a *Cour de cassation*, közigazgatási bírászkodás esetén pedig a *Conseil d'État* véleményének figyelembevételével a *Conseil constitutionnel* dönt el. Az elismerési szabály gondozói új, jelentős hatáskört kaptak. Hagyomány és kontinentális újítás egyszerre érvényesül az 1971-ben bevezetett, 1974-re az ellenzék számára is hozzáférhetővé tett szubsztantív, a priori normakontrollnak immáron az a *posteriorival történt kibővítésével.* Működik az elismerési szabály értelmezésének dialogikus felfogása. Az első két szerv mindegyike előtt törvényességi kontrollon keresztül érvényteleníthet egy döntést, amíg az utóbbi közvetlenül az alkotmányosságról nyilatkozik – s megerősíti vagy megvonja elismerését egy jogszabálytól. Mindkét kontrollfajta érvénytelenséghez vezethet – az eredmény szempontjából kasszációhoz vagy alkalmazási tilalomhoz. A törvé-

nyességi és az alkotmányossági kontrollnak a gondolati alapja, jogi ratioja azonban némiképp eltér: a törvényesítés nem azonos az alkotmányosság megsértésével, utóbbi az 1971-es fordulat óta a *bloc constitutionnalité* mértékén mérik. Előbbinél nem ezen, hanem a törvényesség anyagi vagy eljárásjogi sérelmén, netán (ténybeli) megalapozatlanságon (az Államtanácsnál „a jó közigazgatás iránti érdeken”) alapul az elismertség megvonása.

Ha jeleztük hiányérzetünket fentebb tárgy körben, akkor azt is szükséges leírunk, hogy igen kiváló és nemzetközi jogelméleti tájékozottságot felmutató *jog- és alkotmányértelmezési* fejtegetések képezik a fejezet nagyobb, több mint nyolcvan oldalas részét. Így a normahierarchia elmélete, az alkotmánykontroll neorealista és deliberatív igazolása, továbbá az originalizmus álláspontjainak bemutatása és összehasonlító diszkutálása igen értékes része szerző munkájának, amelyre terjedelmes szövegközpontú analízis lehetősége nélkül itt mégsem térhetünk ki.

4. *A törvénytudók árulása? A jogdogmatika erkölcsi semlegessége illegitim jogrendszerben* a kötet harmadik fejezete. Itt a vichyi korszak (két alperiódusával, 1940–1942: autoriter, de független rezsimjével és 1942–1944 között: a nácioknak behódoló Pétain–Laval diarchiával) politikai gyakorlatának és jogdogmatikájának az elemzése lép be, minthogy a jogegyenlőséget mindenképpen súlyosan sértő jogfosztásokat vezetett be a közhatalom jogrendje, először foglalkoztatási tilalmak formájában. Mindebben, az antiszemita törvényhozásban és a zsidó jog kvalifikációjában (ki a zsidó?) pedig egy semlegesnek vélt jogdogmatika értelmezésével a tudomány képviselői is részt vettek. Ebből nő ki az elemzett probléma és a legalizmus kritika, melyet a Duverger affér nyomán mutat be a szerző.

A XX. század végén kibontakozó, Lochak asszony és Monsieur Troper közötti jelentős vitát re-

konstruál a szerző, a makro szinttől a mikro-összetevőig. Meggyőzően érvelve amellest, „hogy a jog és az erkölcs között – legalábbis bizonyos esetekben – van szükség-szerű kapcsolat: nehéz esetekben a politikai közösség erkölcsi felfogása szerepet játszik abban, hogy a jogtudós érvényesnek tekint-e egy jogszabályt vagy kétségbe vonja annak létezését” (Paksy, 228.). Megjegyzem: csak a *lex injusta non est lex* ágostoni axiómájára visszatérve lehet egy írott jogszabály létezését kétségbe vonni. E nélkül a pluralisztikus értékrendeket hordozó modern társadalmakban nem a jog pozitivitása, létezése, hanem a kötelező erőt jelentő érvényessége eshet el egy jogszabálynak – feltéve, hogy van olyan grémium, amelyeknek hatásköre az érvénytelenség megállapítása.

Igen, *a jogtudósnak* nehéz esetekben és időkben – kétségtelenül ilyenről volt szó a Vichy Franciaországban – nem kell/kellene elfogadnia a semlegesnek tekintett jogdogmatikát, amely az antiszemita jogot banalizálta, hitelesítette és ezzel legitímálta a rendszer jogpolitikáját és politikáját. A normák értelmezése, rendszerezése az érvényes jogszabályok tartalmának megállapítása céljából akkor, amikor a faji törvények leíró, értékméltos jelentését, terjedelmét tárták fel, nos, ez az antiszemita jogot a normálforma státuszával ruházta fel. A hard caseből easy case-t csinálva legitímálták a jogegyenlőséget sutba vágó, jogfosztó, faji törvényeket, és ezzel (...) „az antiszemita jogtudomány a normáltudomány státuszába került” (Paksy, 265.).

Nos, ez igaz – de vajon azonos-e a hivatását gyakorló jogászság esete a jogtudóséval? Idézem kollégám álláspontját: „Ám ha valakiknek, akkor a jogászoknak tisztán látniuk kellett, hogy a nemzeti forradalom jogalkotása nem értelmezhető sem az alkotmányos hagyománynak, sem pedig a republikánus politikai filozófiának megfelelően. Ha a jogdogmatika feladata nem merül ki egyszerűen a jogsza-

bályok „szemantikai gondozásában”, hanem kiterjeszti feladatkörét arra is, hogy feltérképezze a háttérigazolásokat, akkor szükségszerű, hogy számot vet azzal a kérdéssel is, hogy vajon érvényesnek lehet-e tekinteni egy meghatározott erkölcsi felfogás szerint *de iure* legitimitással nem rendelkező jogrendszer szabályait. Állításunk az, hogy bizonyos esetekben szükségszerű, hogy a jogdogmatikának erkölcsi kérdésekben is állást kell foglalnia, ha másként nem, az elemzett jog legitimitásával összefüggésben” (Paksy, 296.). Paksy álláspontra tehát, hogy a *jogászság-nak* bizonyos esetekben állást kell foglalni a jogdogmatika erkölcsi kérdéseiben, legitimitási kérdésekben. Ezzel kapcsolatban két problémát vetek fel, éppen a pontosabb analízis érdekében. Az *időbeliség* és az *alanyi kör* kérdését. Ex nunc vagy ex tunc és ki ez esetben a jogász?

Hogy minden rokonszenvem az itt meglévő problémák tisztázásáé, előadom: magam is osztottam ezt a felfogást, elfogadhatatlannak tartva a jog és erkölcs elválasztottsága melletti legalista, jogpozitivistá tézist, például amikor egy ízben rámutattam, hogy a Ságvári ügyben (Bfv.X.1.185/2005/7.) az MK Legfelsőbb Bírósága legitimitás-váltást csinált – visszafelé.¹ Ott a *csendőri intézkedés jogalapja a védett jogtárgy vonatkozásában volt az egyik eminens jogdogmatikai kérdés*, amit nem az antifasiszta harc, a nemzeti függetlenség legitimitása alapján Ságvári és önvédelme jogossága mellett, hanem az ott és akkor fennálló 1944-es pozitív jog szerint bíráltak el, a XXI. századi Magyarországon. Nagyon helytelenül. Azonban itt az értékítélet indokoltsága utólag merült fel. Mi van akkor, ha a legalitást a jogdogmatika ex nunc

vezeti át a legitimitás kérdéséhez, s nem utólag?

A másik kapcsolódó felvetésem: a *jogászság mint alany itt mindenkire kiterjeszhető?* Aligha. A közhatalmat *nem* gyakorló jogászprofesszor is a jogászság része, ki is térhet a dogmatikai megoldás legitimitására vagy épp úgy illegitimitására, de álláspontra csak tekintélyénél fogva hathat. Könnyen hallgathatna is – ahogy ezt Maurice Duvergernek Madame Lochak post festa javasolta. Igen ám, de mi van a bíróval és a hatósági jogalkalmazóval? Ők olyan jogászok, *akiknek közhatalmi funkciójuk miatt dönteniük kell*: hiszen a francia jog elismerési szabályává vált a jog kontinuitását hordozó kódex, mint alkotmány – a Code Civil 4. §-a – ahogy ezt Paksy Máté szép elemzésekkel mutatja meg, egy helyütt kitérve a „*l’administration silence*” tilalmára is. Az ott és akkor legalitása mikor bírálható felül versengő legitimitás-igények, értékrendek felől? Bármi? Lehet-e illegitim az érvényes és hatályos jog a jogalkalmazásban? Azt gondolom, ha a francia szerzők nem explikálták az időbeliség és az alanyi kör analitikus szempontjait, mert ezek más összefüggések között csak elmosódottan érintett szempontok maradtak, akkor az elemzőnek még inkább fel kell vetnie ezeket.

Ha a politikai filozófia szintjén is felvetjük az engedelmesség – engedetlenség –kérdését, és teljessé tesszük az alanyi kör elemzését, akkor az állampolgári oldalról az mondható el: itt a jogszabályok által elvárt magatartás tagadása a jogérvényesítésre felhatalmazott szervek tényleges vagy potenciális reakcióját váltják ki. Az egész jogrendszerrel való szembenállás a forradalomhoz való jogot (Thomas Paine-nél emberi jog), egy-egy jogi

rendelkezés jogcímének, mértékének, alanyi körének kétségbe vonása pedig a polgári engedetlenség esetköreit valósítja meg. A jogkövető érvényesülés és jogalkalmazói érvényesítés *hiánya* aláássa a jogrend érvényességét. Ilyen folyamatokban gyengül vagy dől meg egy jogrendszernek saját állami szuverenitásához kapcsolódó képessége, mert nem tud érvényt szerezni érvényesnek tekintett elvárásainak. (Ez a fejtegetés csak akkor nem állna meg, ha az érvényességet Hermann Lotze nyomán „léttelen érték”-nek tekintenénk, amit nem teszünk).

5. Paksy munkája ritka törekvés-ként – s ez eleve érdeme – gazdagítja ismereteinket a francia jogról, a konstitucionalizmusról és a jogelméleti gondolkodásról. Hozzájárul annak érdemi hazai recepciójához. Széles körű tárgy- és irodalom ismeretről és jogelméleti elemző készségről egyaránt tanúbizonyságot tesz a szerző. A jogelmélet-alkotmánytan nemzetközi tendenciáinak ismeretében vizsgálta a francia jogot és a rá vonatkozó jogtudományi reflexiókat, igaz, hazai szerzők beszámítása nélkül. Kiemelendő az is, hogy kellő egyensúlyt talált az elméleti múlt szereplői (a még nem említett Portalis, Francois Géný) és a maiak között, mert azok is erősen jelen vannak: a Duverger utániak, így Michel Troper, Dominique Rousseau, Danièle Lochak, Luis Favoreu, Jean Luis Halpérin, Chaim Perelman. Álláspontra mindenkor tudományosak, mert fogalmi kidolgozottságukban vagy egyenesen meggyőzőek vagy racionálisan vitathatóak vagy empirikus értelemben cáfolhatóak. Figyelmünkre méltóan vannak benne a normáltudományban.

1 A Magyar Köztársaság jogrendszerének állapota. Komplex jog-és alkotmányelméleti, jogszociológiai és szakjogi elemzés, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008, 198–201.

JOGIRODALOM–JOGÉLET

VARJÚ MÁRTON

tudományos munkatárs

MTA Társadalomtudományi

Kutatóközpont Jogtudományi Intézete
(Budapest)

Új monográfia az uniós hűség elvéről*

1. Marcus Klamert új könyve az *Oxford Series of European Law* kiadványaként jelent meg. Minden elemében hozza mindazt, amelyet a sorozat minden darabjától elvárunk. Egyaránt kiválóság jellemzi a könyvet megalapozó kutatást, valamint a könyv tudományos prezentációját. A könyv részletekbe menő, alapos kutatásra épül, megállapításai, elemzései és következtetései nagy gondosságról és a részletek iránti nagyfokú érzékenységről árulkodnak. Sikerül ötvöznie a német és az angol–szász tudományos tradíció legerősebb elemeit, amelyek következtében az Európai Unió egyik legalapvetőbb alkotmányos elvének vonzó és hatásos, dogmatikai és kontextuális elemeket egyaránt vegyítő elemzését kínálja olvasóinak. Megközelítése néhol talán túlságosan aprólékos, valamint elmaradhatott volna pár elméleti és jogi kérdés általános áttekintése, és néhány hosszabb lélegzetű kereszthivatkozás a könyv egyes részei között. Mindazonáltal ezeket a problémákat a könyv megfelelően kompenzálja a terület mindenre kiterjedő feldolgozásával és kézikönyvszerű alaposágával. Részletes jogi elemzéseiben nagyban hagyatkozik a szerző az uniós külkapcsolatok jogából szerzett számottevő szakértelmére. A könyv ezen részei különösen meggyőzőek. Annak ellenére, hogy a

központi alkotmányos kérdések szempontjából ezek talán mellékszáltnak tűnnek, elemzésük elengedhetetlen a főbb megállapítások kifejtéséhez.

2. A könyv az uniós hűség elvét a tagállamok által az Európai Unióban vállalt kötelezettségek terjedelmét és azok teljesítését szabályozó központi alkotmányos elvként mutatja be. Felvezetésként megkapjuk az elv kialakulásának átfogó tárgyalását, valamint tudományos értelmezése és értékelése eddigi eredményeinek teljességre törekvő áttekintését. Az elv megértését nagyban megnehezíti a kapcsolódó definíciók, értelmezési és kontextuális kérdések sokasága és összetettsége. Azonban Klamert – világos és határozott vizsgálati keretet felállítva – szinte kézen fogva vezeti át olvasóját az uniós jog e bonyolult területén. Ennek során bizalommal hagyatkozhatunk a szerzőnek az Unió alkotmány- és gazdasági jogának általános és részletes kérdéseiben fennálló meggyőző és részletes, sok helyütt valódi újdonságokat is tartogató tudására. A könyv négy nagy része – Bevezetés, Kohézió, Együttműködés és Építkezés – olyan összefogott narratív keretet nyújt, amely a hűség elvének minden aspektusát felfedi, és amely képes ezen szerteágazó elv elemzését szűkebb, és ennek következtében könnyen hozzáférhető keretek között tartani.

Az uniós hűség elve több jelentéssel és aspektussal bíró alkotmányos elvként jelenik meg az olvasó előtt. Ezen jelentésrétegek és értelmezési perspektívák az EU Bíróság joggyakorlatában fokozatosan alakultak ki. A könyv maga sem tagadja, hogy az Unió és a tagállamok közötti viszonyokat szabályozó alkot-

mányos elv rögzülése, valamint megerősödése hosszabb időt vett igénybe. A hűség sokrétű elve a jogkövetés, az együttműködés, a konfliktusoldás, valamint az egyes, az Unió elképzelésével összeegyeztethetetlen magatartásoktól való tartózkodás kérdéseinek alapvető szintű szabályozásáért felelős az uniós jogban. Az elv alkalmazásában kiható a tagállamok közötti horizontális, valamint az Unió és a tagállamok közötti vertikális viszonyokra, illetve az uniós intézmények közötti kapcsolatrendszerre is. A hűség elve az uniós jogban szerephez juthat, mint *lex generalis*, meghatározott kötelezettségek önálló jogi alapja, fennálló jogalpokat támogató jogalap, értelmezési szabály, általános jogelv, illetve mint az uniós jogban elismert jogokat és kötelezettségeket kitágító jogi eszköz, amely addig nem létező jogi kötelezettségek rögzítéséhez vezethet el. Az elv által védelemben részesített uniós érdekek hasonlóképpen sokfélék. Amennyiben összevetjük az Alapszerződésekben a közvetlen közelében szabályozott alapelvekkel – a hatáskör-átruházás az EUSz. 4. cikk 1. bekezdésében, valamint a tagállami identitások védelmének az EUSz. 4. cikk 2. bekezdésében rögzített elveivel, az Unió érdekeinek a tagállami érdekekkel szembeni védelme körében a hűség elve tagadhatatlanul a legnagyobb alkotmányos jelentőséggel bír.

3. Ezen tartalmi elemek, fejlődési irányok és alkotmányos szerepek alapján egy összetett, folyamatosan alakuló alapelve képe bontakozik ki. Ennek fényében nem meglepő, hogy a könyv visszatérő jelleggel kritizálja az elv és alkalmazásának tartalmi követhetlenségét, vala-

* Marcus Klamert: *The Principle of Loyalty in EU Law*. Oxford. Oxford University Press, 2014. 327+xii.

mint az elv alakulása során a jogász figyelem és törődés feltűnő hiányát.

Alkotmányjogászok számára különösen meglepő lehet, hogy a joggyakorlatban alig létezik kapcsolat az EU Bíróság eredeti, a tagállamok jogi kötelezettségeit alapvetően meghatározó ítéletei, valamint az Unió és a tagállamok közötti viszonyok jelenlegi, a hűség elve alapján kialakított és elvi szinten szabályozott rendszere között. Az elv alkotmányos megerősödésének alkotmányjogi megítélése ugyancsak problematikus lehet. Annak ellenére, hogy a hűség elvének megjelenésével a tagállamok kötelezettségeinek alkotmányos háttere könnyebben megragadhatóvá vált, az elv növekvő jelentősége alkotmányos bizonytalanságot hozott magával különösen az elv valódi súlyát és hatásait illetően. A tagállamok – különösen azok bíróságai – számára a hűség elve túlon túl általános, viszont messzire elérő, a hazai anyagi és eljárási jogot nagyban befolyásoló kötelezettségek formájában jelentkezik. Ezek értelmezése és teljesítése tekintetében egyedül arra az általános jogi iránymutatásra támaszkodhatnak, hogy ezen kötelezettségek teljesítése elkerülhetetlen, hiszen ellenkező esetben a közös uniós politikák teljes és hatékony megvalósulása kerülne veszélybe.

Ennek kapcsán, bár részletesen tárgyalja az EU Bíróság által alkalmazott érvelési megoldások hiányosságait, valamint rávilágít arra, hogy az uniós jog által szabályozott különböző környezetekben (például az egyének uniós jogból nyert jogainak védelme, illetve az EU külkapcsolati rendszerének körében) az elv alkalmazása eltérő alapokon nyugodhat, a könyv markánsabb álláspontot is megfogalmazhatott volna. Sajnálatosan *elmulasztja*, hogy az uniós szakpolitikák kormányzásába bevont tagállami intézmények helyzete és terhei szempontjából az elv alapvetőbb, a doktrinális alapokat meghaladó, gyakorlati megfontolásokon nyugvó kritikáját adja.

4. Azon olvasók számára, akik mélyebben érdeklődnek a tagállamok uniós kötelezettségeinek mélyebb, az Alapszerződésekben vállaltak jogi kikényszeríthetőségén túlmutató magyarázatai iránt, a könyvnek az uniós hűség elvét az *uniós szolidaritás* elvétől elhatároló elemzése különösen érdekes lehet. Ebben a körben Klamert nem teljesen meggyőző formális megközelítéssel élve kijelenti, hogy a tagállami kötelezettségek egyedüli alkotmányos alapja a hűség elvéből eredeztethető. A vonatkozó ítélezési gyakorlatot konstruktívabban értelmezőket megnyugtatóan megjegyzi, hogy ezen megközelítés nem jelenti, hogy a szolidaritás elve ne tölthetné be a tagállamok közötti együttműködést megalapozó (fél-)alkotmányos státusát az Unióban. Ez utóbbi fenntartás azért lényeges, mert az EU Bíróságának ítéletei olvashatók úgy is, hogy a tagállamokat az Unióban belül terhelő kötelezettségek szempontjából a formális jogi kötelezettségeken túl, az egymás közötti, valamint az Unió és a tagállamok közötti szolidaritásnak is van szerepe. Formális szempontból Klamert megközelítése elfogadhatónak tűnik, hiszen annak ellenére, hogy az EU Bíróság vonatkozó ítéletei a szolidaritás elvét a tagállami kötelezettségek lehetséges elvi alapjaként megjelölik, a tagállamok által elkövetett *jogsértések* megállapítására *kizárólag* az uniós hűség elve alapján kerülhetett sor. Álláspontunk szerint azonban nem kizárt az ítélezési gyakorlat olyan értelmezése, amely a hűség és a szolidaritás elvét *nem választja szét* ennyire mechanikusan. Amennyiben az EUSz. 1. cikk 1. bekezdését összeolvassuk az EUSz. 4. cikk 3. bekezdésével, és ezzel összekapcsoljuk a tagállamok közötti érdekközösség létét és így a közöttük lévő szolidaritás fennállását feltételező alapszerződési rendelkezést a hűség elvével, az EU Bíróság ítéleteinek olyan konstruktív értelmezését kaphatjuk, amelynek értelmében, míg a tagállami kötelezettségek szűkebb jogi alapját a hűség elve

adja, azok *tágabb*, rendszeralkotó alapját az Unió belüli szolidaritás elvében kell keressük.

5. A könyv talán legellentmondásosabb megállapítása az *előfoglalás* (*pre-emption*) elvére vonatkozik. Klamert szerint az előfoglalás nem tekinthető az uniós jog önálló, az elsőbbség, a hatásköri exkluzivitás, valamint a hűség alapvető elvei mellett keresendő „alkotmányosító” elvének. Klamert meggyőződése, hogy amennyiben sorra vesszük az uniós alkotmányjog előbb említett elveit, az általuk le nem fedett alkotmányos térben az előfoglalás elvéhez gyakorlatilag semmilyen értelmes funkciót nem lehet hozzárendelni. Részletes és néhol meglehetősen kritikus elméleti elemzést követően a könyv megállapítja, hogy az előfoglalás elve vagy egy másik elv (hatásköri exkluzivitás) által már szabályozott valamely kérdésért lehetne felelős, vagy egy annyira szűk, egy másik elv (elsőbbség) által szabadon hagyott területen fejthetné ki hatását, hogy önálló alkotmányos jelentősége elhanyagolható lenne, illetve alkalmazása több félreértéshez vezetne, mint amennyit eredetileg megoldani kívánt. Ebben a kérdésben a szerző sok helyütt a korábbi, az előfoglalás elvének más uniós alapelvekhez képest megállapítható különállóságát vizsgáló irodalomra hagyatkozik. Ezek közül azonban egyik sem jutott el ahhoz a radikális következtetéshez, hogy az EU Bíróság joggyakorlatában semmi nem utal arra és semmi nem támogatja, hogy „az előfoglalás elvét az uniós jog olyan különálló alapelveként értelmezzük”, amely „az uniós jog hatásainak jól hasznosítható meghatározáshoz és csoportosításához”, valamint „az uniós jog működési módjának” megértéséhez nyújtana kellő alapot.

6. A könyv átfogó és részletes doktrinális és analitikus megközelítése nem hagyhatta figyelmen kívül az elvet, és az annak alkalmazását jellemző *dinamizmus* kérdését. Klamert értelmezésében az Unió

alkotmányos rendszere – ide értve a hűség elvét is – nem statikus. Nagyfokú fejlődési készség jellemzi, amely elsődlegesen az Unió érdekeit szolgálja. A hűség elve kapcsán a könyv a fejlődés és terjeszkedés két jelentős formáját különböztette meg. Az egyik az elv és annak tartalma fokozatos fejlődésére utal. A másik az elv a tagállamok uniós kötelezettségeit felerősítő hatását foglalja magában. Ahogy az utolsó fejezetben olvashatjuk, felerősítő hatás alatt a hűség elvének azon, egyéb alkalmazásaitól elválasztható különös alkalmazását értjük, mikor alapszerződési rendelkezéseket olyan kötelezettségek hordozójává alakítja át, amely kötelezettségek „azokból önmaguktól nem keletkeznének.” Ez jelentheti fennálló uniós kötelezettségek jellegének átalakítását, illetve uniós

szabályok alkalmazási körének új területekre történő kiterjesztését. A tagállamok számára fenntartott területek ilyen módon történő elfoglalása azonban nem korlátok nélküli. Amellett, hogy a hűség elvének felerősítő hatását jelző ítéletek száma alacsony, valamint ezen ítéletek tényleges hatása is megkérdőjelezhető, Klamert külön megjegyzi, hogy a felerősítés lehetősége – bár az EUSz. 4. cikk 3. bekezdése alapján ez elvben nem kizárt – nem érintheti az Unió általános céljait, és ennek okán *kizárt*, hogy az Alapszerződések felsorolásokat tartalmazó rendelkezéseit a tagállamokat terhelő konkrét kötelezettségekké alakítsa át.

7. Klamert könyve segítségével az olvasó meggyőző és lebilincselő betekintést nyerhet a *hardcore uniós*

alkotmányjog legfelsőbb titkaiba. Elemzése gazdaságával legtájékozottabb olvasói számára is meglepetést tartogat. A könyv nagy erénye, hogy segítségével az uniós alkotmányos elvek egyébként szűknek látszó világa befogadóan megnyílik és kitágul. A könyv minden erénye ellenére is hagy hiányérzetet az olvasóban. Klamert elemzésének hideg precizitása és visszafogottsága, valahogyan alkalmazatlan marad az európai integráció *szellemének* megragadására, valamint átsiklik az uniós alkotmányos és politikai rendszer súlyos *politikai és társadalmi hiányosságai* felett. Kevés szó esik az értékekről, a demokráciáról és az egész konstrukció legitimitásáról, és nem látjuk, hogy a hűség elvét milyen *közösség* megteremtése érdekében hívták segítségül.

Summary

BARNA MISKOLCZI: **Reflections of the Legislator to the Separate Part of the Criminal Code – de lege lata and de lege ferenda**

The former Criminal Code of 1978 was not even 20 years old when the idea arose to replace it with a new act. However, when Act C of 2012 on the Criminal Code was enacted and took effect, many people asked why it was necessary to create a new act? The former Criminal Code was amended more than 100 times since it took effect, this includes more than 90 amendments just in the past three decades (meaning several amendments each year), and also, more than 10 decisions of the Constitutional Court affected it. During the last ten years of its effectiveness the inner coherence of the Criminal Code became broken beyond repair, and the growing number of crimes in the Separate Part, the aggravating and mitigating cases, special subjects and the logically contradicting punishments prescribed thereto created a „collapsed” act that was really difficult to be applied. The Special Part brought important changes. According to the expectations of the 21st century there is separate chapter on crimes against environment and nature. Within this chapter new crimes are poaching fish and poaching game. The paper presents what political demand led to the creation of these crimes, and since these crimes do not have "history" in this form, the paper attempts to answer certain questions that have not been clarified by the legal practice. Lastly – through the example of a specific case – it gives an opportunity to outline the concerns that can affect demands deriving from a legal policy – that might not even lead to an amendment.

LAJOS VÉKÁS: **On Several Principal Issues of a New Act on Private International Law**

Our Code of International Private Law is ripe for complete review: Creating a new Code is unavoidable task due to our membership in the European Union, but also to the great increase in international traffic of persons and goods. Primacy of the European Union Regulations shall be declared at the very beginning of the Code. The New Code should follow the structure of the Civil Code. With regard to the content: The new Code must take the new tendencies and the solutions of the Union Regulations into consideration.

SZABOLCS SZUROMI: **Constitutional Prohibition of Church Discrimination – Comparative Reflections on the Status of Churches Recognized by the State**

The Hungarian state and church relationship usually is categorized into the cooperative model by the scholars. The bases of this category – as compared with the Act IV of 1990 – have not changed essentially through the principles of Act CCVI of 2011. Nevertheless, several new emphasis have got place in this normative text of 2011. Regarding the Act CCVI of 2011 (here in after: Ehtv.) which replaced the Act IV of 1990 even during the time of legislative preparation, but also after its ratification by the Hungarian Parliament, many critics and negative decisions have been formed from different official, ecclesiastical and civil sources against the new norm. Our overview shall not intend to analyze every single critic, but we would like to sketch the answer for the central question of constitutional prohibition of religious discrimination, namely: does it prevail completely or not in the new normative text. The new Ehtv. has transformed the system of the religious communities into two levels when supplied – more strictly

defined – juridical category of „Church” with the simpler juridical category of „association for religious activity”. There is no doubt that this new Ehtv. has kept the most valuable principles of the Act IV of 1990 and at the same time has inserted the relevant passages of the Constitutional Court of Hungary of this particular field from the recent two decades; moreover has given attention to the constant juridical practice in Hungary since 1990, keeping in mind the European Union's and Hungarian legal background. Nevertheless, it seems that this particular form of the two-level system state and church relationship needs some further refinements, in order to completely fulfill the original intention of the legislator and the lawful expectations of the European Union too, regarding that secured guarantee-system which is capable to improve the exclusion of the religious discrimination, based on the principle of parity.

NÓRA KUPECKI: **The Protection of the Right to Liberty in the European Union**

While fighting efficiently against crime, it shall not be forgotten that – regardless of the severity of the crime – the fundamental human rights shall never be disregarded. In such cases the adequate legal guaranties shall also be warranted to the participants of the procedure. The right to liberty is one the longest known fundamental rights – a so-called first generation fundamental right. It shall only be restricted if strict requirements are met. In order to protect the human rights, the European Union has dealt in many cases with the legal status of the accused person. As a result such standards were formulated that cannot be by-passed by the member states, thus by Hungary as well.

Zusammenfassung

BARNA MISKOLCZI: **Gedanken zur Kodifikation des Besonderen Teils des Strafgesetzbuches de lege lata und de lege ferenda**

Das alte Strafgesetzbuch von 1978 war noch nicht 20 Jahre alt, als die Idee kam, dass man ein neues Gesetz bräute. Doch als das neue Strafgesetzbuch Nr. C/2012. erlassen wurde und in Kraft trat, wurde oft die Frage gestellt, wieso ein neues Gesetz überhaupt notwendig war. Das alte Gesetz wurde mehr als 100 Mal geändert (davon ungefähr 90 Mal – das heißt jedes Jahr mehrmals – vom Gesetzgeber geändert, und es gab auch mehr als zehn einschlägige Entscheidungen des Verfassungsgerichtshofes). In den letzten zehn Jahren der Gültigkeit des Gesetzes war seine innere Kohärenz nicht mehr aufrechtzuerhalten: die Zahl der Tatbestände im Besonderen Teil bzw. der qualifizierten oder privilegierten Fälle und der speziellen Subjekte nahm zu, zwischen den Strafsätzen bestand keine logische Verbindung mehr. Dadurch fiel die Struktur auseinander, und dies brachte die Rechtsanwendung in eine recht schwierige Situation. Der Besondere Teil des neuen Gesetzes brachte erhebliche Änderungen. Entsprechend den Erwartungen des 21. Jahrhunderts ein gesondertes Kapitel wurde den Straftaten gegen die Umwelt und die Natur gewidmet. Ganz neue Straftaten sind dabei Wilderei und Fischwilderei. Die Studie stellt die rechtspolitischen Gründe für die Einführung von diesen Straftaten dar, und weil diese Tatbestände keine „Vorgeschichte” haben, wird es auch versucht, einige Fragen zu klären, die in der Rechtsanwendung noch unsicher zu sein scheinen. Als letztes stellt die Studie anhand eines Beispiels dar, welche Überlegungen auf das Schicksal eines rechtspolitischen Anspruchs einwirken – was auch nicht unbedingt zur Gesetzänderung führt.

LAJOS VÉKÁS: **Über einige theoretische Fragen zur Erarbeitung eines neuen Gesetzes über internationales Privatrecht**

Das Gesetz über internationales Privatrecht benötigt eine umfassende Überarbeitung: ein neues Gesetz ist unerlässlich sowohl wegen unserer EU-Mitgliedschaft, als auch wegen dem deutlich gestiegenen Personen- und Warenverkehr. Gleich am Anfang des künftigen Gesetzes sollte der Vorrang der EU-Verordnungen deklariert werden. Die Struktur des neuen Gesetzes sollte der Struktur des Privatgesetzbuches angepasst werden. Inhaltlich sollten die neuen Tendenzen der Rechtsentwicklung und die Lösungen der EU-Verordnungen berücksichtigt werden.

SZABOLCS SZUROMI: **Verfassungsrechtliches Verbot der konfessionellen Diskriminierung – komparative Anmerkungen bezüglich Status der staatlich anerkannten Kirchen**

Die Beziehung zwischen Staat und Kirche in Ungarn wird meistens als Kooperation eingestuft. Dieses Modell – wenn wir das Gesetz Nr. IV/1990. und das Gesetz Nr. CCVI/2011. vergleichen – veränderte sich grundsätzlich nicht, aber das Gesetz von 2011 setzt neue Schwerpunkte. Bereits während der Vorbereitung, aber als auch nach dem Erlass des Gesetzes wurden viele kritische Bemerkungen vorgelegt. Die Studie führt keine Analyse der Rügen durch, sie untersucht, inwieweit die neuen Normen dem verfassungsrechtlichen Verbot der konfessionellen Diskriminierung nachkommen. Das Gesetz führt ein zweistufiges System der religiösen Gemeinschaften ein: die Definition der Kirche ist enger, und daneben gibt es die Kategorie der „Vereinigungen, die das Hauptziel haben, religiöse Aktivitäten auszuüben”. Im Gesetz Nr. CCVI/2011. sind die Vorteile des alten Gesetzes grundsätzlich erhalten geblieben, die Stellungnahmen des Verfassungsgerichtshofes und die Erfahrungen der Rechtsan-

wendung seit 1990 konnten eingebaut werden, und es wurde sowohl dem nationalen rechtlichen Rahmen, als auch den Rechtsvorschriften der EU Rechnung getragen. Es scheint aber so, dass das zweistufige System – hinsichtlich Garantien in Zusammenhang mit dem Verbot der konfessionellen Diskriminierung, mit Rücksicht auf den Paritätsgrundsatz – eine Präzisierung nötig hat, um einerseits der Absicht des Gesetzgebers, andererseits den Erwartungen der EU zu entsprechen.

NÓRA KUPECKI: **Der Schutz der persönlichen Freiheit in der Europäischen Union**

Neben dem effektiven Auftritt gegen die Kriminalität darf darauf auch nicht vergessen werden, dass – egal um wie schwere Straftat es sich handelt – die grundlegenden Menschenrechte nie außer Acht gelassen werden dürfen. In allen Fällen müssen nämlich die angemessenen gesetzlichen Garantien für die Teilnehmer des Prozesses gewährleistet werden. Das Recht zur persönlichen Freiheit gehört zu den seit längsten gekannten Grundrechten – ein sog. Grundrecht erster Generation. Zu seiner Beschränkung darf nur unter strengen Voraussetzungen kommen. Die Europäische Union hat sich im Interesse des Schutzes der Menschenrechte in mehreren Fällen mit der Rechtslage des Beschuldigten beschäftigt, infolgedessen solche Standards gefasst wurden, von denen die Mitgliedsstaaten, d.h. auch Ungarn, nicht abzuweichen haben.